

Øivind Bratberg og Kristin M. Haugevik (red.)

DET GLEMTE PARTNERSKAPET

Norge og Storbritannia i et nytt århundre

Akademika forlag 2012

© Akademika forlag 2012

ISBN 978-82-321-0103-0

Det må ikke kopieres fra denne boken ut over det som er tillatt etter bestemmelser i lov om opphavsrett til åndsverk, og avtaler om kopiering inngått med Kopinor. Dette gjelder også filer, koder eller annen gjengivelse tilknyttet e-bok.

Denne boken er utgitt med støtte fra Utenriksdepartementet, gjennom tilskuddsordningen til utenrikspolitisk forskning og utvikling for 2012. Alle synspunkter står for forfatterens regning.

Grafisk formgivning: Akademika forlag

Omslag: Akademika forlag

Trykk og innbinding: AiT Oslo

Omslagsfoto: Håkon Mosvold Larsen / SCANPIX

Norsk-britisk harmoni: Den daværende britiske utenriksministeren David Miliband (t.v.) og hans norske kollega Jonas Gahr Støre på vei ned Karl Johans gate, 30. mai 2008.

Vi bruker miljøsertifiserte trykkerier.

Henvendelser om denne boken kan rettes til:

Akademika forlag

Postboks 33 Blindern

0313 OSLO

Tlf.: 22 85 33 00

E-post: forlag@akademika.no

www.akademikaforlag.no

Innholdsfortegnelse

Øivind Bratberg og Kristin M. Haugevik	
Innledning: Et glemt partnerskap?	5
Øivind Bratberg og Trond Nordby	
1 Britisk og norsk parlamentarisme:	
Grunnleggende prinsipper, likhetstrekk og aktuelle utfordringer	13
Bernt Aardal og Dag Einar Thorsen	
2 Valgordning, demokrati og effektivitet:	
Norske forholdstallsvalg versus britiske flertallsvalg	31
Øivind Bratberg	
3 Politikk og ideologi: Båndene mellom norske og britiske partier	45
Kristin M. Haugevik	
4 Fra storpolitisk allianse til lavmælt vennskap:	
Norge og Storbritannia i utenrikspolitikken	61
Jan Erik Grindheim	
5 Den besværlige unionen: Norge, Storbritannia og EU	79
Christina Solli	
6 Energipolitisk samarbeid: «Nykommeren» i det norsk–britiske forholdet	99
Atle L. Wold	
7 Skottland mot selvstendighet, med Norge som modell?	111
Tore Rem	
8 Dickens i Norge, Ibsen i Storbritannia: Lesning over Nordsjøen	125
Jan Erik Mustad	
9 Blikket på Storbritannia: Det britiske samfunnet i norsk offentlighet	139
Om bidragsyterne	151
Litteraturliste	153

Innledning: Et glemt partnerskap?

Øivind Bratberg og Kristin M. Haugevik

Denne boken handler om Norge og Storbritannia, og tar utgangspunkt i det vi mener er et aldri så lite paradoks: På den ene siden er båndene mellom Norge og Storbritannia solid forankret i politiske og kulturelle røtter, og har aldri omfattet samhandling på så mange saksområder og mellom så mange institusjoner og individer som i dag. På den andre siden synes oppmerksomheten omkring båndene å ha gått i motsatt retning. Selve forholdet mellom de to landene, den norsk–britiske relasjonen *som sådan*, er i dag gjenstand for påfallende lite systematisk oppmerksomhet og kritisk diskusjon hos begge parter.

Beskjeden oppmerksomhet i det daglige kan selvsagt bety at det rett og slett ikke er noe *behov*: Storbritannia er viktig for Norge slik det er for Nord-Europa generelt, og en kontinuerlig refleksjon kan synes unødvendig. Og Norge *har* stor strategisk betydning for Storbritannia, som handelspartner, olje- og gassleverandør og som treningsområde for det britiske forsvaret, for å nevne noe. Kanskje er forholdet så selvsagt, så etablert og så vidtrekkende at det ikke trenger å vies spesiell oppmerksomhet? Norsk olje strømmer i rør til Storbritannia under Nordsjøen og er en åpenbar del av det bilaterale avhengighetsforholdet. Fra motsatt side skjer det også en kulturell import (om ikke i like stor grad som importen av kjøretøy og vaskemaskiner). Engelsk fotball og britiske situasjonskomedier er en selvsagt del av den norske hverdagen, slik norsk krimlitteratur av forfattere som Jo Nesbø og Karin Fossum i nyere tid har blitt en del av den britiske. Flyforbindelsene til London, Manchester og Edinburgh gir bevis godt nok for alle som vil akseptere besøksfrekvens og langhelger som en indikator på varmen i det norsk–britiske forholdet. Norsk presse rapporterer bredt og hyppig om forhold i Storbritannia, enten det handler om kongelige bryllup og parlaments- og lokalvalg eller reportasjer om britisk dagligliv. Det politiske forholdet mellom de to landene ser derimot ut til å være forbundet med relativt begrenset nyhetsverdi. Selv en britisk statsministers sjeldne Oslo-besøk får beskjedne pressedeckning: Da statsminister David Cameron

i juni 2012 gjestet Norge, var forvarselet svært kort og nyhetsdekningen tilsvarende håndtert – på spranget mellom andre oppgaver.

Også i Storbritannia er det tydelig at andre utenrikspolitiske partnerskap og saker får langt større oppmerksomhet enn forholdet til Norge. Mens britiske regjeringer har et løpende behov for å definere egen kurs – både politisk og kulturelt – *vis-à-vis* USA, er det lite behov for en tilsvarende selvbekreftelse overfor en liten, fredelig og stabil skandinavisk nabo. På samme måte har Storbritannias forhold til det europeiske kontinentet vært knyttet til både sterke kontroverser og stor politisk viktighet, og dermed blir dette forholdet også gjenstand for langt større oppmerksomhet og debatt. Særlig Frankrike har en viktig posisjon og en historisk rolle som skiftevis fiende og alliert. Den europeiske motpart kan ses med kikkert over kanalen, og mange klisjeer om Europa er blitt utviklet med Frankrike som utgangspunkt.

Manglende behov kan nok være en årsak til begrenset oppmerksomhet rundt det norsk–britiske forholdet. Men også manglende *prioriteringsvilje* synes å være en opplagt faktor. Det politiske har allerede vært nevnt, det har også det løpende mediebildet. Poenget er imidlertid også svært relevant innenfor akademia og forskning. Skolekunnskap og videre studier er utvilsomt et effektivt middel i videreføringen av den kunnskapsbasisen som ligger til grunn for jevnlig utveksling, enten det gjelder politikk, handel eller kultur. I Storbritannia er miljøet rundt bredt anlagte skandinaviske studier livlig ved utvalgte læresteder som University College London og University of Edinburgh. Men kunnskapsbyggingen rundt Storbritannia er ved mange norske læresteder overraskende beskjeden. At en tilsvarende tendens gjør seg gjeldende også i andre europeiske land, er ingen fullgod forklaring eller unnskyldning. Ved Universitetet i Oslo gir for eksempel studieprogrammet *Europeiske og amerikanske områdestudier* muligheten til masterstudier i kulturkunnskap, der enten Nord-Amerika, Latin-Amerika, Russland, Frankrike, Tyskland eller Balkan står sentralt. Storbritannia glimrer imidlertid med sitt fravær. Avsatte ressurser til kulturkunnskap og områdestudier er et allment problem i dag – men at kunnskap om Storbritannia er rammet så sterkt, gir etter vår mening en god illustrasjon

på paradokset vi pekte på innledningsvis. En lignende tendens ser man i forskningen rundt britiske forhold i Norge. Den er beskjedent, også i et bredere perspektiv, hvor andre universitetsfag er inkludert. Samtidig er det en interessant kontrast til dette bildet at Storbritannia lenge har vært det mest populære målet for norske utenlandsstudenter. I studieåret 2011–12 valgte 4688 norske studenter å ta hele eller deler av sin utdanning ved britiske læresteder, ifølge tall fra Lånekassen.¹

Gamle bilder, nye bilder – og speilbilder

Når alt dette ses under ett, blir det fristende å sammenligne forholdet mellom Norge og Storbritannia med et stødige familieforhold, kjennetegnet av gjensidig varme og affeksjon, men med begrenset spenningsinnhold eller nyhetsverdi. Forholdet lever videre gjennom felles minner, deltagelse i større felles begivenheter og veletablerte rutiner for samhandling. Samtidig vekker det sjelden den lidenskapelige interessen hos noen av partene. Snarere har viktigheten av forholdet – både praktisk og emosjonelt – lett for å bli borte i et daglig ordskifte der andre partnerskap og andre saker har en tendens til å tre i forgrunnen.

Kapitlene om kulturutveksling i denne boken gir noen treffende eksempler på hvordan et forhold på lavbluss fort blir et forhold på etterskudd. Bildene man danner av motparten – og dermed kunnskapsgrunnlaget som brukes i både politisk, økonomisk og kulturelt samarbeid – kan fort bli utdaterte dersom de ikke oppdateres. Kjenner man sin Dickens, har man utvilsomt tilegnet seg vesentlig kunnskap om britisk kulturhistorie. Kanskje kan man også se noe av klassesamfunnets essens, selv i det tjuetførste århundret. Men man kan neppe si at et klart bakteppe for analyse av samtidens sosialproblemer er spent opp, ei heller gjennom fortsatte referanser til arbeiderklasse og adel i etterkrigstidens England. Utenrikspolitikken illustrerer noe av den samme dynamikken, men fra et annet perspektiv. Allianser og geopolitikk er ikke skrevet i stein, og et verdensbilde og grunnlaget for samarbeid må vurderes i lys av endringer – både hos partnerne selv og det internasjonale systemet de er en del av.

¹ Lånekassen: «Rekordmange studerer i utlandet», 28. august 2012. Tilgjengelig via http://www.lanekassen.no/Toppmeny/Om_Lanekassen/nyheter1/Nyheter/rekordmange-studerer-i-utlandet/ (04.09.2012).

Bokens bidrag

Gjennom ni kapitler forsøker vi i denne boken å gi både innblikk i og oppdatering av ulike aspekter ved det norsk–britiske forholdet – fra slektskapet mellom det norske og det britiske politiske systemet via utenriks- og energipolitiske bånd til kulturutveksling og forståelsen av Storbritannia i norsk presse og høyere utdanning. Boken diskuterer og problematiserer relasjonen mellom Norge og Storbritannia langs tre hoveddimensjoner: Bokens første del gir en *komparativ* innføring i slektskapet mellom de to landene når det gjelder politisk system. Andre del går nærmere inn i de *utenrikspolitiske relasjonene*, fra Norge formelt ble etablert som uavhengig stat i 1905 og frem til i dag. Endelig tar bokens tredje del for seg spørsmålet om *kulturelle og politiske speilbilder* og ser på områder hvor Norge og Storbritannia har betydning for hverandre som referansepunkter, inspirasjonskilder eller studieobjekter.

Kapitlene illustrerer, hver på sitt vis, hvordan motparten på den andre siden av Nordsjøen studeres gjennom subjektive og situasjonstilpassede linser. Valget av fokus kan være tilpasset politisk strategi – som i tilfellet med de skotske nasjonalistene – eller av pedagogiske grep – som i fortolkningsrammen som velges av en litterær anmelder. Eller det kan handle om at barnelærdommer er slitesterke, slik ett av kapitlene beskriver formidlingen av sentrale trekk ved det britiske samfunnet. Felles for den norske og britiske lesningen av hverandres samfunn er at formidlingsformen gjerne sier vel så mye om formidleren som om studieobjektet. Utsynet defineres av eget ståsted. Derfor vil de skotske nasjonalistene i Norge se et speilbilde av sin egen sosialdemokratiske småstatsvisjon, mens mange britiske lesere vil se Ibsens rollefigurer som representative for skandinaviske personlighetstrekk. I motsatt fall vil også mange nordmenns forståelse av det britiske samfunnet være påvirket av etablerte populærkulturelle representasjoner, fra skjønnlitteratur via BBC-serier til film og musikk.

Samlet og hver for seg tjener bidragene i boken som en illustrasjon på den store bredden og kompleksiteten i det norsk–britiske forholdet. De mange møtepunktene viser også med all tydelighet hvorfor dette forholdet stadig er et høyaktuelt tema, selv om det altså sjelden befinner seg i medias og offentlighetens fremste søkelys.

Den første delen tar utgangspunkt i de to landenes parlamentariske tradisjoner, valgordninger og partisystemer, og gir oss en systematisk

gjennomgang av noen av de mest sentrale likhetene og forskjellene. *Øivind Bratberg* og *Trond Nordby* tilbyr i kapittel 1 et sammenlignende blikk på det britiske og det norske politiske systemet, og legger særlig vekt på konstitusjonelle forhold og balansen mellom parlament og regjering. De norske grunnlovsfedrene trakk på erfaring fra det britiske systemet, og det samme var tilfellet ved parlamentarismens gjennombrudd sytti år senere. Samtidig har Storbritannia utvilsomt vært et spesielt tilfelle, med sin rendyrkede parlamentarisme og mindre vekt på fordelingen mellom lovgivende, utøvende og dømmende makt. I dag står den uskrevne britiske konstitusjonen overfor en rekke endringsforslag, og flere av disse handler om Parlamentets egen praksis. Fast valgperiode for Underhuset og styrket kontroll av regjeringen er blant forslagene, ved siden av en lenge annonsert reform av Overhuset. Hvilke paralleller ser vi til systemdebatten i Norge i dag, og hvilke lærdommer er det å hente?

Kapittel 2 bygger videre på konstitusjonsdebatten og felles utfordringer. Her skisserer *Dag Einar Thorsen* og *Bernt Aardal* noen særtrekk ved valgordningene i Norge og Storbritannia, og sammenligner konsekvensene de respektive ordningene har hatt for måten de to demokratiene fungerer på. Spørsmålet har høy aktualitet. I Norge ble fylkesvis mandatfordeling og systemet med utjevningsmandater endret i forrige stortingsperiode, og resultatet ved valget i 2009 førte til opphetet diskusjon. Storbritannia har et ganske annet utgangspunkt for sin debatt: et system for flertallsvalg som er tilpasset endimensjonal politikk med to dominerende partier og som knirker i sammenføyningene i møte med et partipolitisk mangfold. Samtidig har det vist seg vanskelig å enes om en reform for mer proporsjonal fordeling av mandater, og flertallsvalg legger grunnlaget for en effektivitet og ansvarliggjøring som mange oppfatter som et gode. Hvilke dilemmaer står man overfor i de norske og britiske reformdebattene, og hva kan man lære av dette om muligheten for rettferdige valg?

I forlengelsen av de politiske refleksjonene ser *Øivind Bratberg* i kapittel 3 nærmere på likheter og forskjeller i oppbygningen av og den ideologiske forankringen til de norske og britiske partifamiliene, så vel som de partipolitiske båndene mellom de to landene. Labour, Det konservative partiet og Liberaldemokratene har alle hatt ideologisk og praktisk betydning for politikktutformingen her hjemme. I hvilke perioder har innflytelsen vært størst, og hva slags konkret samarbeid på partinivå har båndene

mellom de ulike partiene resultert i, ikke bare til de norske «søsterpartiene» Arbeiderpartiet, Høyre og Venstre, men også til de øvrige aktørene i det norske partilandskapet?

Kapitlene i bokens andre del tar for seg det utenrikspolitiske forholdet mellom Norge og Storbritannia generelt, og partnerskapet på feltene europapolitikk og energi spesielt. På hvilke felt er den norsk–britiske relasjonen dypest, og på hvilke er den mest aktuell i dag? Hvordan kommer forholdet til uttrykk gjennom konkret politikk og samhandlingsmønstre? I kapittel 4 gir *Kristin M. Haugevik* en oversikt over de norsk–britiske utenrikspolitiske båndenes opprinnelse og utvikling, og hun foretar en statusvurdering av disse i dag. Det tett integrerte sikkerhetspolitiske samarbeidet mellom de to landene som ble opprettet under andre verdenskrig, ble videreført gjennom den kalde krigen. I dag favner forholdet bredere enn noen gang, ikke minst på det praktiske plan, og balansen mellom de to partnerne er også blitt mer likeverdig enn i den kalde krigens dager. Samtidig synes det også klart at de sjelden har hverandre øverst på agendaen – det synes alltid å være en sak eller et partnerskap som haster mer.

Jan Erik Grindheim går i kapittel 5 nærmere inn på et høyaktuelt aspekt ved det utenrikspolitiske forholdet mellom Norge og Storbritannia, nemlig deres plass i Europa og tilnærming til spørsmålet om europeisk integrasjon og EU-medlemskap. Grindheims gjennomgang, som trekker linjer fra det europeiske integrasjonsprosjektets oppstart og frem til i dag, viser at det er påfallende mange likhetstrekk i måten Storbritannia og Norge har valgt å tilnærme seg det europeiske kontinentet og de institusjonelle samarbeidsstrukturene som har vokst frem der siden midten 1950-tallet på. Selv om Storbritannia har vært formelt medlem av EU siden 1972, og Norge har valgt å stå utenfor, kan man argumentere for at disse to landene i praksis fører en nokså lik europapolitikk.

I kapittel 6 gir *Christina Solli* en innføring i den i dag kanskje viktigste delen av det utenrikspolitiske forholdet mellom Norge og Storbritannia. Hun tar for seg dagens energirelasjoner mellom de to landene, et felt hvor den gjensidige økonomiske avhengigheten har vokst seg påfallende sterk. Hvilken rolle spiller de politiske strukturene for nærings samarbeidet, og hva har endret seg i det norsk–britiske forholdet som følge av olje, gass, karbonfangst og grønn energiutvinning?

Bidragene i bokens tredje og siste del handler om politisk og kulturell resepsjon: om Storbritannia sett fra Norge, og Norge sett fra Storbritannia. *Atle L. Wold* trekker i kapittel 7 diskusjonen over til Skottland. Siden det skotske parlamentet ble etablert i 1999, har spørsmålet om uavhengighet blitt stadig mer aktuelt. Et foreløpig klimaks ble nådd da Det skotske separatistpartiet (SNP) fikk rent flertall i Edinburgh ved regionalvalget i 2011. Underveis i denne prosessen har partiet snakket varmt om et «Nordsjø-samarbeid» mellom små, uavhengige og ressursrike land, hvor særlig forbindelsen med Norge har vært vektlagt. Hva slags historisk bakteppe kan dette argumentet ses mot, og hva betyr det i dag? Hvor er skottene på vei med sitt frigjøringsprosjekt, og hva kan utviklingen bety – både for Storbritannia og for Skottlands plass i den europeiske familien? På hvilken måte kan Norge være en modell for det skotske uavhengighetsprosjektet?

I kapittel 8 gir *Tore Rem* et utmerket eksempel på kulturell utveksling over Nordsjøen. Han gir en innføring i lesningen av Charles Dickens i Norge og av Henrik Ibsen i Storbritannia, historisk, og trekker linjer til den litterære utvekslingen mellom de to landene i dag. Hvilken betydning hadde Ibsens skikkelser for forestillingen om nordmenn og skandinaver i Storbritannia, og hvordan var lesningen av Dickens i Norge? Og kan den tverrnasjonale lesningen si oss noe vesentlig om forskjeller i norsk og britisk mentalitet – da og nå – eller noe om hva som ligger til grunn for den gjensidige fascinasjonen mellom det lesende publikum i de to landene?

I bokens siste kapittel, kapittel 9, reflekterer *Jan Erik Mustad* rundt hvordan det britiske samfunnet studeres og diskuteres i norsk offentlighet. Han har selv mange års erfaring som underviser i og mediekommentator rundt britisk politikk og samfunnsforhold. Her deler han sin personlige vurdering av hvordan den norske forestillingen om og drøftingen av Storbritannia har endret seg – både i undervisningssammenheng og i media – de siste tiårene. Er den løpende undervisningen og formidlingen av britiske forhold i Norge fortsatt preget av skolebøkens lærdom, eller har det skjedd endringer i takt med økt informasjonstilgang og reisevirksomhet? Har fremstillingene av det britiske klassesamfunnet og Storbritannia som verdensmakt blitt revidert eller erstattet av nye dominante bilder? Hva har markante ledere som Margaret Thatcher og Tony Blair betydd for den norske interessen for og forestillingene om politikk og samfunn i

Storbritannia? Sikkert er det at både speilbilder og etablerte forestillinger er en del av formidlingen over Nordsjøen.

Boken løfter dermed frem et bredt spekter av spørsmål og problemstillinger knyttet til det norsk-britiske forholdet, og med hensikt tilbyr vi ingen samlet konklusjon. Samlet og hver for seg tjener bidragene som en utmerket illustrasjon på den sterke historiske forankringen og den store bredden og kompleksiteten i dette forholdet. De viser også med all tydelighet at det norsk-britiske forholdet stadig er et svært aktuelt og relevant tema. Det fortjener å bli løftet frem i medias, akademias og offentlighetens søkelys.

1 Britisk og norsk parlamentarisme: Grunnleggende prinsipper, likhetstrekk og aktuelle utfordringer

Øivind Bratberg og Trond Nordby

Parlamentarismen i Storbritannia er en konvensjon uten forankring i en skrevet grunnlov, mens Norge først i 2007 tok parlamentarisme inn i Grunnloven. Dette til tross for at styresettet i begge land lenge har vært regnet for å være parlamentarisk. I demokratiseringens tidlige fase stod forholdet mellom lovgivende og utøvende makt helt sentralt, og senere – i den løpende demokratidebatten – har *endringer* i denne relasjonen vært blant de viktigste temaene.

Grunnprinsippet i parlamentarismen er *mistillitsvotumet*, som lovgivende forsamling kan vedta for å felle den sittende regjeringen. Isolert sett synes dette prinsippet å være enkelt og entydig. Men som britisk og norsk praksis viser, kan forholdet mellom lovgivende og utøvende makt organiseres på forskjellige måter. Ikke minst fikk de ulike historiske utgangspunktene betydning for at parlamentarismen i Storbritannia og Norge ble utformet nokså forskjellig, til tross for felles teoretisk inspirasjon.

Posisjonen som parlamentarismens hjemland gjør Storbritannia til et naturlig referansepunkt, også for Norges del. Et viktig tema for dette kapitlet er hvorfor de to landenes styreformere utviklet seg som de gjorde. Hva var drivkreftene, og hvilke ideer virket inn? Fra dette utgangspunktet skal vi ta for oss likheter og forskjeller, og helt til slutt diskutere noen av de utfordringene britisk og norsk parlamentarisme står overfor.

Ulike prinsipper for ansvarliggjøring

Historisk sett sprang parlamentarismen i Storbritannia og Norge ut av et ønske om å beskranke kongemakten. I Norge kom oppbruddet

fra eneveldet i to omganger. Første skritt ble tatt i 1814 med etableringen av et konstitusjonelt monarki, der Kongens makt ble fastlagt i en skreven konstitusjon (grunnlov). Men fremdeles hadde Kongen stor personlig makt, blant annet gjennom *prerogativene* (særrettighetene) og retten til – etter egen vurdering – å bruke utsettende veto i vanlige lover. Parlamentarismen fulgte som et neste skritt. Den vokste langsomt frem fra 1870-tallet av, og var i praksis avsluttet rett etter 1905. I Storbritannia kan linjene trekkes atskillig lengre. Året 1689 ble en milepæl – da Parlamentet vedtok de såkalte *Bill of Rights*, som skjermet både sivile rettigheter og lovgivende makt fra kongelig intervensjon. Men 1689 var først og fremst en stadfestelse av allerede etablerte rettigheter og et svar på det man mente var eneveldige ambisjoner hos kong James II. Og det avgjørende andre steget, der utøvende makt ble underlagt parlamentarisk kontroll, satte seg i Storbritannia som konstitusjonell praksis alt på 1700-tallet – først ved at Kongens veto over lovgivning ble utradert, dernest ved at hans statsråder gradvis ble gjort avhengige av Parlamentets tillit.

Et felles utgangspunkt for de konstitusjonelle revolusjoner som fra slutten av 1700-tallet rullet over Europa og Amerikas forente stater, og som førte til eneveldets avskaffelse, var den franske filosofen Charles de Montesquieus tenkning. Hans pessimistiske menneskesyn tilsa at ethvert menneske med makt vil bruke makten «til det støter på grenser». I hovedverket, *Lovenes Ånd* (1748), argumenterte han således for at lovgivende, utøvende og dømmende makt ble organisert som tre atskilte makter («maktfordeling») med separat myndighet til å vokte sin egen uavhengighet og innbyrdes autonomi. Dessuten skulle de kunne balansere hverandre («maktbalanse»): Kongen og hans råd skulle balanseres av Parlamentets lovgivende og bevilgende makt, som på sin side var begrenset av Kongens utsettende veto i vanlige lovsaker, og endelig skulle begge sider kunne holdes i tømme av domsmakten. Montesquieus største frykt var at et nytt despoti skulle oppstå i nasjonalforsamlingen – ved at denne vedtok lover

som omstyrtet hele forfatningen.² Denne frykten brukte han til å begrunne Kongens vetorett.

Læren om maktfordeling og maktbalanse ble perfektionert i den amerikanske grunnloven av 1787. Denne stadfestet at utøvende (presidenten) og lovgivende (Kongressen) makt skulle velges hver for seg og omgjerdes av ulike former for demokratisk ansvarliggjøring. I tillegg ble forholdet mellom institusjonene sikret gjennom et sinnrikt system av motvekter (*checks and balances*) som gjorde at de færreste myndighetsområder kunne utøves av en institusjon alene. På en tilsvarende måte preget læren om maktens tredeling vår egen grunnlov av 1814.

Montesquieu mente å være inspirert av det fremvoksende demokratiet i Storbritannia, spesielt av balansen mellom de ulike samfunnsgruppenes representasjon i Underhuset (*House of Commons*) og Overhuset (*House of Lords*). Men den institusjonelle maktfordelingen, som den amerikanske grunnloven senere formaliserte, preget slett ikke den britiske styreform. Avviket gjaldt i første rekke forholdet mellom lovgivende og utøvende makt. Hos britene innebar demokratisering en *sammenfletting* snarere enn en *deling* mellom utøvende og lovgivende makt.³ Kravet om å gjøre regjeringen ansvarlig overfor Parlamentet (ved Underhuset) betød at Kongen måtte ta hensyn til hvilken statsministerkandidat som hadde støtte av et flertall der.⁴

Den parlamentarismen som på 1700-tallet begynte å ta form i Storbritannia, ble styrket etter hvert som stemmeretten ble utvidet til å omfatte stadig nye lag av befolkningen. I praksis kom dermed den utøvende makt – regjeringen som vokste frem av Kongens råd – til å utgå fra folkeviljen. Begrepet «den parlamentariske styringskjeden» refererer nettopp til dette forholdet: Forvaltningen er ansvarlig overfor regjeringen, som er ansvarlig overfor den lovgivende forsamlingen, som endelig er ansvarlig overfor velgerne (folket). Monarken, som opprinnelig utgjorde kjernen

² Charles de Montesquieu (1989) [1748]. *The Spirit of the Laws*. Cambridge: Cambridge University Press.

³ Ifølge Walter Bagehot, som oppnådde noe så sjelden som salgssuksess med en forfatningsstudie, var hemmeligheten bak den britiske konstitusjonens effektivitet «the close union, the nearly complete fusion of the executive and legislative powers». Se Walter Bagehot (2001) [1867]. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press, s. 11.

⁴ Se især Montesquieu om «rekrutteringen».

i utøvende myndighet, er redusert til rollen som symbol og seremonielt overhode.

I praksis forsvant Kongens personlige vetorett med parlamentarismen. Kongen (nå ved regjeringen) beholdt imidlertid visse privilegier (*prerogativer*).⁵ Ved siden av hans formelle myndighet over diplomati, embetsverk og en del sentrale statsinstitusjoner står i alle parlamentarisk styrte land – unntatt Norge – *oppløsningsretten* sentralt i forholdet mellom utøvende og lovgivende makt. I Storbritannia var retten til å skrive ut nyvalg eksplisitt knyttet til kongemakten. Den maksimale rammen for en parlamentsperiode ble i 1715 satt til sju år, og i 1911 ble den nedjustert til fem. Siden midten av 1800-tallet har dette prerogativet vært å regne som statsministerens eget.⁶

Ministeransvaret

I utgangspunktet innebærer parlamentarismen at regjeringen og dens medlemmer er avhengig av støtte fra et flertall i den lovgivende forsamlingen. Imidlertid praktiserer både Storbritannia og Norge negativ parlamentarisme, uten krav om et eget innsetningsvedtak (investitur). Dette betyr at regjeringen i en valgperiode sitter inntil et flertall i landets parlament eventuelt vedtar at den *ikke* lenger har forsamlingens støtte. Dette kan skje enten ved mistillitsvotum eller negativt svar på et kabinettsspørsmål regjeringen selv har stilt.

⁵ Den klassiske konstitusjonsteoretikeren A.V. Dicey definerer prerogativer som den resterende delen av monarkens opprinnelige myndighet, enten denne utøves ved Kongen selv eller ved hans ministre. Prerogativer er altså en foranderlig kategori som rommer de til enhver tid gjenværende privilegiene, privilegier som (ennå) ikke er opphevet av Parlamentet. Se A.V. Dicey (1959) [1885]. *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. London: Macmillan, s. 424.

⁶ Siste gang en monark tok initiativet til nyvalg, var da kong William IV i 1834 avskjediget Lord Melbournes regjering og tvang frem et påfølgende valg, ettersom den påtroppende statsministeren, Sir Robert Peel, ikke kunne mønstre noe flertall i Underhuset. I britisk konstitusjonsteori har enkelte holdt muligheten åpen for at monarken kan ta et slikt initiativ dersom det er tydelig at regjering og parlamentsflertall er på kollisjonskurs med folket. En slik handling er imidlertid svært vanskelig å se for seg i dag. Nyvalg vil derimot normalt skrives ut dersom regjeringen faller på et mistillitsforslag eller kabinettsspørsmål, slik Storbritannia sist opplevde i 1979. Også her kan monarken teoretisk sett foreta en selvstendig vurdering (f.eks. dersom det finnes et åpenbart alternativt flertall i Underhuset), men dette er enda et eksempel på et «sovende» prerogativ. Se Hilaire Barnett (2011). *Constitutional and Administrative Law*. London: Routledge, s. 116–21.

Når det gjelder statsrådenes forhold til lovgivende forsamling, er det imidlertid forskjeller mellom de to landene. Noe skyldes historiske sær-
 egenheter. En inspirasjonskilde for Eidsvollforsamlingen i 1814 var sveitse-
 ren John Louis de Lolme, som i verket *The Constitution of England* bygde
 mye på Montesquieu – og på John Locke og Rousseau.⁷ De Lolme levde
 imidlertid i samme villfarelse som sitt forbilde når det gjaldt skillet mellom
 lovgivende og utøvende makt i Storbritannia. Den britiske konvensjonen
 er at statsråder må være parlamentsmedlemmer og fortsette å være det,
 uavhengig av sine roller i regjeringen. I den norske Grunnloven, derimot,
 ble maktfordelingsprinsippet tolket dithen at statsrådene ble holdt *atskilt*
 fra Stortinget, og først gjennom grunnlovsreformen av 1884 fikk de rett til
 å møte der. Senere har denne retten vært ansett som en *plikt*, og den er blitt
 et viktig premiss for dialogen mellom regjering og storting. Norske statsrå-
 der kan heller ikke velges inn på Stortinget uten at de trer ut av regjeringen,
 og stortingsrepresentanter som tas inn i regjeringen, må – så lenge de sitter
 der – overlate plassen som folkevalgt til sin vararepresentant.

Britene har på sin side holdt fast ved at alle ministre og statssekretærer
 også må sitte i Parlamentet, enten i Underhuset eller Overhuset. En minis-
 ter kan godt komme fra en sivil stilling, men må i så fall utnevnes til lord
 og tiltre Overhuset. Ulempen er da at han som statsråd står utenfor de sen-
 trale debattene i Underhuset. Et eksempel fra senere år er Peter Mandelson,
 som i 2008 fratradte stillingen som EU-kommissær for å gå inn i Gordon
 Browns regjering. For å gjøre det, måtte han adles som *Baron Mandelson*
of Foy and Hartlepool, med livsvarig sete i Overhuset, en løsning som trygt
 kan sies å ligge et stykke unna parlamentarisk praksis i Norge.

Overgangen til parlamentarisme: Storbritannia

Britisk parlamentarisme vokste altså gradvis frem over en periode på mer
 enn seks hundre år. Gjennom denne langsomme og lite planlagte overgan-
 gen lå Storbritannia langt foran Norge. Men så var da også utgangspunk-
 tet forskjellig for de to landene.

Forløpere til det britiske parlamentet går tilbake til 1066 og Vilhelm
 Erobrerens utnevning av adelige og geistlige til et føydalt råd som kunne

⁷ John Louis de Lolme (2006) [1771]. *The Constitution of England. Or, An Account of the English Government*. Chestnut Hill, Massachusetts: Elibron Books.

sammenkalles etter Kongens ønske. Frihetsbrevet Magna Carta, fra 1215, var en milepæl i rådets uavhengige stilling overfor Kongen – blant annet gjennom etableringen av rettsstatsprinsipper og kravet om rådets samtykke ved innkalling av skatter. Som en konsekvens av maktkampen med Kongen søkte adelen bredere legitimitet ved stadig å trekke andre samfunnsgrupper inn i rådet. I løpet av 1300-tallet falt det naturlig å dele rådet i to – mellom det som skulle bli henholdsvis Overhuset og Underhuset. I de etterfølgende århundrene vokste det frem som sedvane at lover og bevilgninger skulle vedtas i begge kamre og deretter underskrives av Kongen. Dette er en ordning som formelt består i dag, og som avspeiles i ideen om *Crown-in-Parliament* som fundamentet for rettskraftige lover.⁸

I århundrene som fulgte, styrket Parlamentet sin posisjon. Dette skjedde i liten grad som følge av noen plan om økt folkelig innflytelse. Endringene hadde riktignok maktkampen mellom konge og adel (og geistlige) som bakteppe, men den nødvendige drivkraften var ofte uforutsette hendelser innenfor monarkiet selv som så fikk betydning for forholdet til adel og høyerestående borgere. I løpet av 1500-tallet fikk begge Parlamentets kamre fast lokalisering i Westminster-palasset, som frem til da hadde vært Kongens residens. Etter urolighetene på 1600-tallet ble det konstitusjonelle monarkiet stadfestet i 1689 – med William og Marys tiltredelse og den påfølgende formelle begrensningen på kongemakten. *Bill of Rights*, som ble vedtatt av Parlamentet selv, slo blant annet fast at lovgivning og skattlegging var i Parlamentets makt og at vedtak og bevilgning herfra var nødvendig for at en stående hær skulle opprettholdes i fredstid. Dokumentet var et kraftfullt uttrykk for Parlamentets uavhengige status vis-à-vis Kongen. Det avsluttet et svært turbulent hundreår hvor kampen mellom kongemakt og parlament (ofte sammenfiltret med konflikten mellom protestanter og katolikker) hadde stått sentralt. I århundret som fulgte, absorberte det engelske parlamentet – etter hvert som England utvidet sin makt over øyriket – nokså uproblematisk de lovgivende forsamlingene i Skottland (1707) og Irland (1801).

Etter de barnløse William og Mary overtok sistnevntes søster Anne tronen. Etter at den nye dronningen heller ikke fikk noen arvinger, brakte Parlamentet den tyske Hannover-slekten til tronen for å beholde en

⁸ Se Atle L. Wold (2011). «Reforming the Crown-in-Parliament», *British Politics Review* 6, 3, s. 10.

protestantisk monark. Begrenset språklig og politisk innsikt hos den påtroppende kongefamilien førte til at makten måtte delegeres, dels til regjeringen, dels til Parlamentet. Dette skapte et politisk handlingsrom og førte til at Sir Robert Walpole, for sin rolle i George Is og George IIs regjeringer på 1720- og 30-tallet, i dag kan regnes som britenes første statsminister. Dronning Annes veto mot opprettelsen av en skotsk militærenhet i 1708 ble det siste vetoet en britisk monark nedla mot en lov etter fullverdig parlamentsbehandling. Etter hvert som det nye kongehuset avsto fra å benytte veto retten, ble betydningen kun symbolsk. Senere monarker har kun benyttet andre og uformelle pressmidler overfor regjeringen: George III nærmet seg veto da han presset egen regjering til ikke å akseptere en liberal lovgivning over katolikker i Irland i 1801, men den formelle veto retten ble ikke tatt i bruk.

Parlamentarisme forutsetter partier, eller i alle fall allianser som kan danne grunnlag for et felles program i Parlamentet, en samordning av stemmegivningen og et avklart syn på regjeringsspørsmålet. Partiene vokste frem i andre halvdel av 1700-tallet rundt liberale *whiger* og konservative *toryer*. Etter hvert som partifølelsen ble styrket, ble også forholdet mellom Underhuset og regjeringen tydeligere. Underhuset forsøkte i økende grad å kontrollere regjeringens virksomhet, og grunnlaget for støtte eller kritikk av regjeringen fulgte de stadig skarpere partiskillene. I denne gradvise maktforskyvningen mellom Underhuset og kongemakten spilte Overhuset en stabiliserende (og naturlig konservativ) rolle som buffer mot brå endringer og radikal lovgivning. Men maktforskyvningen som sådan var ugjenkallelig. Mot slutten av den amerikanske uavhengighetskrigen måtte kong George III avfinne seg med å utnevne en regjering med støtte i Underhuset snarere enn hos seg selv. En ny tid var i emning.

Det nittende århundret var preget av to utviklingstrekk: en gradvis utvidelse av stemmeretten (med særlig viktige reformer i 1832 og 1867) og forskyvningen av myndighet fra Overhuset til Underhuset. Det siste var en naturlig konsekvens av hvilken forsamling som representerte folket, i takt med stemmerettsutvidelsene. Til tross for at parlamentarismen var

blitt en etablert praksis, spilte monarken fortsatt en viss rolle som rådgiver for sittende regjeringer. Dronning Victoria var kjent for flittig å stille krav om å bli informert, for så å gi råd eller advarsler, slik monarkens rolle er oppsummert i britisk konstitusjonsteori.⁹ På begynnelsen av 1900-tallet vedtok man den allmenne stemmeretten og de reformene som reduserte Overhusets makt til kun et utsettende veto. Med dette var denne formen for parlamentarisme, som omfattet hele Storbritannia, en realitet.

Dette systemet kunne høste fruktene av at historien hadde gitt Parlamentet så sterk legitimitet som briteres representative forsamling. Når valgordningen samtidig la grunnlag for sterke flertallsregjeringer, syntes den britiske modellen å ha funnet en effektiv balanse mellom demokrati og styringsevne. Parlamentarismen innebar også at det britiske demokratiet ble sterkt knyttet til London som politisk sentrum. Det lokale selvstyret var svakt og tuftet på et lappeteppes av ulike territorielle enheter. Parlamentet utgjorde den suverene arenaen for politisk representasjon, og demokratiets livslinje ble trukket fra den enkelte valgkrets til Parlamentets underhus. I Norge hadde man på sin side etablert et nokså enhetlig lokaldemokrati, som fikk betydning for politisk mobilisering og åpnet for en varig sterkere rolle for lokalnivået også i nasjonal politikk.¹⁰

Overgangen til parlamentarisme: Norge

Overgangen til parlamentarismen i Norge strakk seg over flere tiår, ikke århundrer som i Storbritannia. Likevel vokste også den norske styreformens organisk frem, uten at skiftet på noen måte fulgte en forhåndsoppgjort plan. Opprøret mot den sterke, uavhengige kongemakten kom nedefra i samfunnet, og kimen til den videre demokratiseringen lå nedfelt i 1814-grunnlovens liberale regler for stemmerett og valgbarhet. Nærmere bestemt fikk alle menn over 25 år stemmerett om de var bosatt i landet og hadde vært det i minst fem år, var embetsmenn, selveiende bønder, leide jord i en periode på minst fem år eller eide gård og grunn i en by til minst

⁹ Jf. Bagehot (2001) op.cit., s. 64.

¹⁰ I Norge var lenge det som er kalt «formannskapsmodellen», enerådende. Men i 1986 fikk Oslo kommune, ved unntak fra kommuneloven, innføre en parlamentarisk styreform. Etter endringen av kommuneloven i 1992 har en del byer (Bergen og Tromsø) og fylkeskommuner (Nordland, Hedmark, Nord-Trøndelag og Troms) fulgt etter.

300 riksbankdalers verdi. For å være valgbar til Stortinget gjaldt samme krav, bortsett fra at man måtte ha fylt 30 år og ha oppholdt seg minst ti år i landet. At bøndene fikk disse rettighetene, hang trolig sammen med de egalitære samfunnsforholdene. Skulle den nye staten først gis et sosialt ankerfeste, måtte bondestanden i sin helhet trekkes inn – fordi norske jordeiendommer i det store og hele både var relativt små og jevnstore.

En forutsetning for den videre demokratiseringen, som overgangen til parlamentarisme inngikk i, var at bøndene tok rettighetene i bruk. I andre halvdel av 1800-tallet valgte bøndene i økende grad sine egne inn på Stortinget. Samtidig økte valgdeltagelsen på bygdene. Denne mobiliseringen resulterte i økt press mot det elitestyret embetsstanden hadde etablert de første tiårene etter 1814. Uttrykt med Stein Rokkans begreper inngikk mobiliseringen på 1800-tallet i «stats- og nasjonsbygging».¹¹ Etter 1814 trengte staten inn i det omkringliggende samfunnet, og dermed merket folk mer til statsmakten. Videre ble befolkningen gjennom økt utdanning og bedre kommunikasjonsmuligheter dratt ut fra Solbakken og Granlien og integrert i det større fellesskapet. Utover på 1800-tallet bidro dessuten økte leseferdigheter og en mer enhetlig religionsutøvelse til å fremme en nasjonal identifikasjon, uavhengig av bosted. Mange meldte seg også inn i partier og organisasjoner. De første partiene kom i 1884, og bandt sammen meningsgruppene på tvers av ulike bygdelag.

Likeledes bidro det historikerne kaller *hamskiftet* til å fremme integrasjonen i landsomspennende meningsgrupper. Mens det førindustrielle landbruket var rettet inn mot det husholdningens medlemmer trengte for ett år av gangen, ble gårdsdriften etter hamskiftet i større grad styrt av markedet. Bøndene spesialiserte produksjonen, investerte i maskiner, produserte mer for salg og kjøpte flere forbruksvarer. Slik ble bøndene dratt inn i det Rokkan kalte *konfliktene på varemarkedet*.¹² Noe av det samme gjaldt fiskerne, som investerte i motoriserte fartøyer med overbygde dekk. Mekaniseringen startet på 1890-tallet og ble gjennomført til ulik tid rundt om i landet. Ellers betydde avisene mye for homogeniseringen av menings-

¹¹ Stein Rokkan (1970). «Nation-building, cleavage formation and the structuring of mass politics», i *Citizens, Elections, Parties*. Oslo: Universitetsforlaget. Også tilgjengelig på norsk i Rokkan (1987). *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

¹² Stein Rokkan (1967). «Geography, religion and social class: crosscutting cleavages in Norwegian politics», i Seymour M. Lipset og Stein Rokkan (red.). *Party System and Voter Alignments. Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press. Også tilgjengelig på norsk i Rokkan (1987) op.cit.

gruppene. Fra 1870-årene kom rotasjonspressen, som åpnet for større opplag av billigere aviser og tidsskrifter. Dermed ble det lettere å spre politiske budskap. Videre virket diktere, historikere samt innsamlere av eventyr og tradisjonsmusikk som aktive nasjonsbyggere. Endelig utgjorde nasjonalistene («agrarnasjonalister») en aktiv kraft i nasjonsbyggingen.

Med tanke på politisk skolering gav deltagelse i lokalpolitikk mange fra «allmuen» den treningen de trengte for i neste omgang å kunne gjøre en rikspolitisk karriere. Opp gjennom årene har da også mange stortingsmenn stått oppført som tidligere ordførere. Slik sett var formannskapslovene av 1837 skjellsettende. Etter hvert bidro demokratisk valgte organ på lokalt nivå til å styrke befolkningens bevissthet om å inngå i et større politisk fellesskap.

«Allmuens» økende engasjement i politikken medførte protester mot det embetsmannsregimet som ble etablert innenfor rammene av 1814-grunnloven. I en innledende fase ble opposisjonens mål å bygge ned statsmakten og overføre myndighet til lokale organer som stod under folkevalgt kontroll. Slike målsettinger preget det som på 1830-tallet gikk under navnet «bondeopposisjonen». Rundt 1870 gjorde den Stortinget til arena for sitt periferioprør. I den grad denne opposisjonen ønsket å styrke kontrollen med den embetsmannsdominerte regjeringen («Statsrådet») foretok seg, kom et viktig vendepunkt i 1869 med innføringen av årlige storting. Til da hadde Stortinget bare møttes noen få uker hvert tredje år. Fra og med 1872 ble en hovedstrategi å åpne for at statsrådets medlemmer kunne møte i Stortinget og delta i debattene der.

Kongen og hans regjering prøvde i det lengste å forhindre Stortingets grunnlovsvedtak i statsrådssaken, men måtte etter riksrettsdommen i 1884 strekke våpen. Straks riksrettsdommen var falt, vedtok Stortinget flere av opposisjonens gamle krav – som *lensmannsloven* og *juryordningen*. Samtidig ble Stortingets kontroll over regjeringens arbeid intensivert. Få år etter 1884 tok Stortinget i bruk *interpellasjoner*, der statsrådene ble kalt inn for å svare på spørsmål. Neste fase inntraff i 1905 med aksjonen mot unionskongens (Oscar IIs) egenrådige bruk av vetoet, som han da hadde brukt mot konsulatloven. Kongens personlige veto – var innvendingen – måtte være en siste rest fra eneveldet. Regjeringen nektet å underskrive («kontrasignere») sanksjonsnektelsen, og la deretter ned sine embeter. Da Oscar II ikke klarte å danne en ny norsk regjering, erklærte Stortinget 7.

juni 1905 unionen for oppløst. I en rådgivende folkeavstemning 13. august fikk unionsoppløsningen nærmest unison støtte fra landets velgere.¹³

For øvrig fortsatte unionskongen frem mot århundreskiftet å blande seg inn i regjeringdannelsen. Et skjellsettende skille kom med kongeskiftet i 1905. Fra da av tilpasset kong Haakon VII seg rollen som symbolsk statsoverhode. Samtidig påtok regjeringen seg ansvaret for alle vedtak som fattes i utøvende myndighets navn. Dette betyr at statsrådene før 1905 kunne stilles til ansvar for rådene de gav Kongen, mens de etter 1905 hadde uavkortet ansvar for maktutøvelsen. Sist, men ikke minst, vant prinsippet om at et parlamentsflertall til enhver tid kan kaste regjeringen, allmenn aksept kort tid etter unionsoppløsningen.

Straks unionen var oppløst, kunne også Høyre godta parlamentarismen. Inntil da hadde partiet, med referanse til den svenske motviljen – spesielt Kongens – avvist parlamentarismen. Partiet påpekte at siden unionen var inngått mellom to parter, kunne ikke den ene parten egenrådig endre premissene. Innen Venstre økte oppslutningen om parlamentarismen jevnt etter 1884. I 1908 virket det som om den nye styreformen var akseptert i alle politiske leirer – vel å merke som «politisk norm», uten noen formell, rettslig forankring. Statsrettsjurister som Frede Castberg begynte derimot å søke etter en «rettslig norm» som kunne legges til grunn for en riksrettsdom dersom en regjering oversatt et mistillitsvotum. I løpet av mellomkrigsårene tok således læren om en *konstitusjonell sedvanerett* form. Ifølge den skulle sedvanerettslige normer gjelde på samme måte som om de stod i Grunnloven. Kilden for en slik rettsnorm ble en innstilling Stortingets Specialkomité la frem i 1929. Først i 2007 ble parlamentarismens grunnidé, mistillitsvotumet, brakt inn i Grunnlovens § 15. Likeledes kom opplysningsplikten (Stortingets krav på all relevant informasjon i en sak) inn i § 82.

Slik sett hadde Norge fra 1929 både en skreven og en ikke-skreven konstitusjon – halvt amerikansk og halvt britisk. På grunn av den omtalte planløsheten er det tvilsomt om britisk parlamentarisme i særlig grad virket inn på prosessen. Tilsvarende kan denne planløsheten forklare særtrekk og mangler ved norsk parlamentarisme. Til sammenligning innførte stater der

¹³ Resultatet fra folkeavstemningen om unionsoppløsning taler sitt tydelige språk: 99,9 % ga sin støtte til «den stedfundne unionsoppløsningen», kun 184 nei-stemmer ble registrert. Se Tor Bjørklund (2005). *Hundre år med folkeavstemninger. Norge og Norden 1905–2005*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 68–70.

grunnlovene sprang ut av en klart opptegnet plan – som Tyskland (1949), Sverige (1974) og Finland (2000) – *innsetningsvedtak, oppløsningsrett og regler for folkeavstemninger*. I 2007 og 2012 behandlet Stortinget grunnlovsforslag som kombinerte de to ordningene, men avviste begge ganger forslaget.

Storbritannias påvirkning på Norge

Grunnloven av 1814 definerte Stortinget og Kongen henholdsvis som lovgivende og utøvende myndighet. Regjeringen var en integrert del av Kongens makt («Kongens råd»), og inntil 1830-tallet utpekte Kongen egenhendig medlemmer av dette rådet. Senere fungerte regjeringen som selvsupplerende organ. I og med at overgangen til parlamentarisme ikke fulgte noen klar plan, ville det være misvisende om vi tillå britisk innflytelse særlig vekt. Riktignok ble britisk parlamentarisme nevnt i Stortinget, men uten at den ble holdt frem som idealet.

I 1851 fremhevet Johan Sverdrup, ofte feilaktig omtalt som «parlamentarismens far», at han hadde sans for Storbritannias statsform,¹⁴ men i 1872, da debatten gjaldt statsrådenes adgang til Stortinget, gikk han ikke inn for parlamentarisme – verken i datidens britiske eller i dagens norske betydning av ordet. Sverdrup er også feilaktig tillagt parolen om «all makt» i Stortinget. Det han krevde, var at de to statsmaktene skulle kunne møtes – i stortingssalen – til åpen debatt: «[...] i det Øieblik, at al Magt og Kraft samles her i denne Sal til Afgjørelse af Samfundets høieste og vigtigste Anliggende, gaar der en stor Vækkelse ud over Landet [...]» En slik reform ville gjøre hele folket «medinteressert, medhandlende og medansvarligt».

Allerede i sin samtid ble Sverdrup feiltolket, og i 1880 presiserte han hva han hadde sagt. Han understreket også at «parlamentarisk Styrelse» for ham ikke innebar noe annet enn en «institutionell Samvirken». For øvrig mente han at Norge befant seg på et utviklingstrinn der det var for tidlig å innføre en fullt utviklet parlamentarisme. Sverdrup gjentok parolen om maktens samling i 1884, da han som den første kom til Stortinget som landets statsminister.

¹⁴ Alle sitater fra stortingsdebatter er hentet fra Trond Nordby (2010). *Grunnlov og styreform. Norge 1814–2010*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sverdrup ble snart overgått i radikalisme av sine egne partifeller. I Stortingets historie stadfestet Rolf Danielsen følgende: «En radikaliseringsretning av krav om en mer dogmatisk parlamentarisme fant nok sted etterhvert som motsetningene spisset seg til under den lange kamp fram mot 1884, og etterhvert som yngre menn tok sete blant opposisjonen.»¹⁵ Enkelte konservative politikere, som T.H. Aschehoug, hevdet alt på 1870-tallet at parlamentarismen nødvendigvis ville komme som følge av et vedtak om statsrådenes adgang. Han fikk rett. Men det tok mange år. Dessuten fikk parlamentarismen en form som stod fjernt fra hva radikale venstrefolk la opp til i 1880-årene.

I februar 1888 fant det sted en stortingsdebatt som avslørte hva sentrale politikere la i den parlamentarismen de snakket om. Debatten gir samtidig en pekepinn om i hvilken grad de som på denne tiden ønsket parlamentarisme, fant i det britiske mønsteret. Wollert Konow (SB) spurte hva regjeringen nå mente – etter at den hadde lidd nederlag (i menighetsråds-saken). Ifølge Konow skulle Sverdrup ha skiftet ut statsråder umiddelbart, og deretter krevd et tillitsvotum straks regjeringen var omdannet. Et slikt tillitsvotum kreves ikke av det britiske Underhuset. Men Konow knyttet parlamentarismen til et slags flertallsstyre: «En Hovedgrundsætning for Flertallsstyret er det, at en hvilkensomhelst Regjering maa vide sig og maa føle sig i Overensstemmelse med Stortingets Flertal, saa snart der reises Tvil derom – ... da er det enhver Regjerings Pligt, forsaavidt den vil hævde sin Ret til at være en parlamentarisk Regjering, at foretage Prøven og æske Tillid».

Sommeren 1888 utformet Johannes Steen, på vegne av Rene Venstre, et mistillitsforslag. På det tidspunktet var Sverdrups regjering i ferd med å rakne. Ved samme anledning hevdet Viggo Ullmann (Rene Venstre) at regjeringen, ved å opptre som en mindretallsregjering, hadde «forladt Parlamentarismens Grundtanke». Sverdrups regjering gikk ikke av etter at valget samme høst brakte den i et klart mindretall. Valget hadde brakt tre partier inn på Stortinget: Høyre, Radikale Venstre og Moderate Venstre. Dette måtte skape forvirring i forhold til den britiske modellen – for dem som tenkte i de baner. Da det nyvalgte Stortinget møttes, formulerte Carl Berner (Rene Venstre) et mistillitsforslag. Høyre var nå det største partiet,

¹⁵ Rolf Danielsen (1964). «Tidsrommet 1870–1908» bind 2 i C.J. Hambro et al. (red.). *Det norske Storting gjennom 150 år*. Oslo: Gyldendal/Stortinget.

riktignok uten å ha flertall alene. Partiets formann, Emil Stang, ville ikke være med på å felle regjeringen på grunnlag av generell mistillit. Han sondret mellom *konstitusjonell* og *parlamentarisk* statsskikk, og understreket at han tilhørte dem som forsvarte førstnevnte. I dette hadde Kongen rett til selv å utpeke sine rådgivere. Stang var sikkert også redd for at en bruk av mistillitsvotumet ble oppfattet som om Høyre forrådte sin egen fortid, og som voteringstema foreslo han at det ikke var «betimelig» å behandle forslaget. Dette ble vedtatt mot 39 stemmer.

Som et gjennomgående trekk ble parlamentarismens utforming i Norge avgjort av situasjonsbestemt pragmatisme snarere enn av langsiktig, prinsipiell tenkning påvirket av utenlandske forbilder. I 1908, da parlamentarismen hadde vunnet allmenn aksept, tenkte man å underkaste Stortingets forretningsorden (arbeidsreglement) en omfattende revisjon. Ved den anledningen ble Stortingets kontorsjef, Arnet Olafsen, sendt på studiereise til det britiske underhuset og det franske deputertkammeret. Men da det kom til stykket, gjorde Stortinget – også ved denne korsveien – bare små endringer.

Avsluttende betraktninger: Ulike tradisjoner på kryssende kurs?

Statsviteren Arend Lijphart skiller mellom *flertallsmodellen* (Westminstermodellen), med topartisystem og flertallsregjeringer, og *kon-sensusmodellen*.¹⁶ Denne siste er tuftet på forholdstallsvalg og resulterer ofte i koalisjonsregjeringer – slik som i Norge (se også kapitlet til Aardal og Thorsen). Den britiske formen for parlamentarisme har vært nært knyttet til Westminstermodellen. Her er flertallsvalg normen, makten er samlet i en sterk regjering med grunnlag i ett parti, og aksepten er stor for at denne regjeringen styrer uten motmakt frem til neste valg. Endringer gjennom det siste tiåret har imidlertid gjort det mer problematisk å betrakte det britiske systemet gjennom Westminstermodellens prisme. Især har svekkelsen av de to store partiene blant britiske velgere konsekvenser for forholdet mellom utøvende og lovgivende makt. Ideen om sterke ettpartiregjeringer forvitrer når ett parti ikke lenger har flertall i Underhuset. «England (!) liker ikke koalisjoner», uttalte den konservative statsministeren Benjamin Disraeli på

¹⁶ Arend Lijphart (1999). *Patterns of Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press.

1850-tallet. Denne innstillingen preger fortsatt både den politiske kulturen og de politiske institusjonene.¹⁷

Den parlamentariske styringskjeden mellom folket og regjeringen er dessuten truet fra flere kanter. EU-lovgivningen gjør at *Crown-in-Parliament* ikke lenger er en suveren kilde til rettskraftige lover, og selvstyret i Skottland – og i noe mindre grad i Wales – skaper også problemer for Parlamentets stilling som lovgivende forsamling for hele Storbritannia. Det er en løpende utfordring å sortere lovgivning etter nedslagsfelt (dels hele Storbritannia, dels bare England, England og Wales, kun Nord-Irland etc.). Og i tillegg til vanskelighetene av europeisk og regional karakter utfordres Parlamentet i London også av demokratihensyn. Fremst i rekken står debatten om Overhusets fremtid. Etter at Tony Blairs Labour-regjering slutt på ordningen med arvelige seter i 1999, er det utnevnte «livstids-lorder» som utgjør ryggraden i Overhuset i dag. Utnevnelsene omfatter både partinominerte og uavhengige, og lordene er organisert i nokså frie partigrupper foruten de partiløse. Et mulig neste steg kan bli endring til en delvis valgt og delvis utnevnt forsamling. Slike planer har imidlertid strandet ved gjentatte anledninger siden 1999, ettersom det har vist seg svært vanskelig å oppnå enighet om hvilken form Overhuset bør ha. Ønsket om demokratisering står her i skarp kontrast til ønsket om å beholde Overhuset som et drøftende annetkammer hvor ekspertise og samfunnshensyn er like fremtredende som partipolitikk.

Mens det er lett å avfeie Overhuset som en førdemokratisk etterlevning, er det et interessant poeng at full demokratisering kan være en utfordring for etablert parlamentarisk praksis. Helt siden reformene før første verdenskrig har det britiske systemet hvilt på en ubalanse mellom én demokratisk valgt forsamling (Underhuset) og ett utnevnt organ med begrenset, etterprøvende autoritet (Overhuset). Denne ubalansen har vært en kilde til både legitimitet og effektivitet, og en av årsakene til at det er vanskelig å enes om reform er at man ikke vil gi slipp på disse fortrinnene.

¹⁷ For en historisk analyse av erfaringene med regjeringskoalisjoner i Storbritannia, se Mark Oaten (2007). *Coalition. The Politics and Personalities of Coalition Politics since 1850*. Petersfield: Harriman House. En kortfattet diskusjon rundt den liberalkonservative regjeringens møte med disse spørsmålene finnes hos Akash Pam (2011). «United we stand? Coalition government in the UK». London: Institute for government.

Storbritannia synes generelt å være på vei fra en periode med sterk regjeringsdominans til en «normaleuropeisk» parlamentarisme hvor den lovgivende forsamlingen har en sterkere posisjon og hvor flere partier får et ord med i laget. Årsaken er delvis den nevnte vanskeligheten med å få ettpartiregjeringer med flertall. Men tendensen til maktforskyvning er også synlig i konkrete reformer. Den liberalkonservative regjeringen besluttet i 2011 å avvikle statsministerens rett til å lyse ut nyvalg. Normen vil heretter være femårige parlamentsperioder, og mistillitsvotum vil bare føre til nyvalg hvis det ikke er mulig å få en alternativ flertallsregjering på beina. Restene av oppløsningsretten legges til Underhuset (hvor det da vil kreves 2/3 flertall for nyvalg). Formelt representerer lovendringen en maktforskyvning mellom regjering og parlament. Samtidig kan man også hevde at å frata statsministeren oppløsningsretten reduserer *fleksibiliteten* som har vært en av Westminster-modellens styrker: Når systemet beveger seg ut i hengemyra, holdes det valg.¹⁸

Mens man i britisk politikk har hatt en sterk forkjærlighet for flertallsregjeringer utgått fra ett parti, har både flertalls- og mindretallsregjeringer hver til sin tid blitt oppfattet som problematiske i Norge. Under langvarig flertallsstyre har enkelte ment at Stortinget blir henimot avmektig. Motsatt har mindretallsregjeringer utløst klager over at Stortinget griper inn i regjeringens myndighetsområde («stortingsregjereri»). I perioder med mindretallsregjeringer har kommentatorer ytret ønske om ordninger som sikrer flertallsregjeringer, og vice versa under mindretallsstyre. For tiden har Norge en flertallsregjering utgått fra tre partier, men det meste av tiden etter andre verdenskrig har landet hatt mindretallsregjeringer – i enkelte tilfeller koalisjoner. På 1990-tallet ble mindretallsstyret kritisert fordi regjeringen, for å sikre flertall i Stortinget for sine fremlegg, måtte «kjøre slalåm» mellom skiftende opposisjonsgrupper. Den måten landet ble styrt på, fikk kritikk for ansvarspulverisering og uforutsigbarhet. Avmakten statsminister Thorbjørn Jagland opplevde, var hovedgrunnen til at han før valget i 1997 – på vegne av Arbeiderpartiet – krevde minst

¹⁸ Bak mulige reformer i Storbritannia ser man også uformelle justeringer som styrker Underhuset vis-à-vis regjeringen. For eksempel er parlamentskomiteene (som fikk fast struktur så sent som i 1979) i ferd med å bli langt sterkere som kontrollorganer overfor regjeringen og som arenaer for aktuell samfunnsdebatt. Et nylig eksempel er Parlamentets rolle i samfunnsdebatten om mediemakt siden sommeren 2011.

36,9 % oppslutning for fortsatt å regjere. I dag går kritikken ut på at den rødgrønne flertallsregjeringen forhandler «på bakrommet» og driver medlemmene av de tre koalisjonspartiene inn i folden, noe som igjen reduserer Stortingets stilling som beslutningsarena.

På norsk grunn er det i tiden mellom Carl Johans fremstøt på 1820-tallet og det store reformåret 2007 fremmet flere forslag om oppløsningsrett. Ingen av dem er vedtatt. På 1990-tallet var tidligere statsminister Kåre Willoch pådriver. Han mente oppløsningsrett lagt til regjeringen ville være en rimelig kompensasjon for den makten utøvende myndighet tapte ved overgangen til parlamentarisme. På 2000-tallet har viljen til å bruke Grunnloven til å reformere styreformen vært større enn noen gang etter 1814. I 2007 ble det lagt frem et forslag som kombinerte oppløsningsrett med innsetningsvedtak. Tanken var at innsetningsvedtak etter valg og ved alle regjeringsskifter ville tydeliggjøre hvilken stilling den påtroppende regjeringen hadde i Stortinget. Oppløsningsretten skulle være begrenset til mistillitsvota og nederlag på kabinettsspørsmål. Men forslaget fikk ikke det 2/3 flertall som kreves for grunnlovsvedtak. I mars 2012 ble et tilsvarende forslag behandlet og forkastet på nytt.¹⁹

De utfordringene norsk og britisk parlamentarisme i dag står overfor, illustrerer vesentlige historiske og kulturelle forskjeller. Konsensusdemokratiets form for parlamentarisme handler om et ønske om samspill mellom lovgivende forsamling og regjering: Det som enkelte har stilt spørsmål ved i Norge, er om samspillet har gått for langt, slik at ansvaret blir pulverisert. I Storbritannia har flertallsstyrets ansvarlighet vært prioritert. Dermed har kritikken snarere handlet om at samspillet med Parlamentet (og især med partier utenfor regjeringen) er for svakt. Bak de ulike tradisjonene ligger likevel fellestrekk som hefter ved ethvert parlamentarisk system: Mistillitsvotum, ministeransvar og en styringskjede der makten utgår fra folket via parlament til regjering. Så lenge man holder fast ved disse prinsippene, vil også reformdebatten dreie seg om maktforhold og avveininger som er gjenkjennelige i så vel Oslo som i London.

¹⁹ For en interessant oversikt over debattene rundt dette spørsmålet, se Siri E.G. Mikalsen (2011). «Maktfordeling og folkesuverenitet». Masteroppgave, Institutt for statsvitenskap, UiO.

2 Valgordning, demokrati og effektivitet: Norske forholdstallsvalg versus britiske flertallsvalg

Bernt Aardal og Dag Einar Thorsen

Frie, rettfærdige og hemmelige valg er et avgjørende kjennetegn ved moderne demokratier som Norge og Storbritannia. Men selv om grunnreglene for demokratiske valg har bred tilslutning i begge land, er det store forskjeller i utformingen av valgordningen, altså de reglene som bestemmer hvordan velgernes preferanser omdannes til stemmer, og hvordan stemmene omdannes til mandater i folkevalgte forsamlinger.²⁰

Måten representanter velges på, sier mye om verdiene som legges til grunn for forholdet mellom velgere og valgte – og dermed også for demokratiet. En ideell ordning som tilfredsstillende alle hensyn, er det nok så fåfengt å lete etter. Nettopp derfor er det interessant å se at veletablerte demokratier som Norge og Storbritannia har valgt å vektlegge ulike hensyn i utarbeidelsen av sine valgordninger. Begge land har dessuten hatt brede debatter om valgreform det siste tiåret, og særlig i Storbritannia ble styrker og svakheter ved flertallsvalg illustrert ved valget i 2010.

Dette kapitlet ser nærmere på de to hovedtypene valgordninger som benyttes i Norge og Storbritannia: forholdstallsvalg og flertallsvalg. Deretter presenteres kortfattede beskrivelser av hvordan valgordningene har utviklet seg i de to land – først den norske stortingsvalgordningen, deretter ordningen som benyttes ved valg til det britiske Underhuset (*House of Commons*). Kapitlet rundes av med noen sammenlignende betraktninger.

---

²⁰ Jf. Jørgen Elklit (2007). «Valgsystem», i Øyvind Østerud (red.). *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Forholdstallsvalg eller flertallsvalg?

Et hovedskille når det gjelder ulike typer valgordninger går mellom *forholdstallsvalg* og *flertallsvalg*.²¹ Dette er også en av de viktigste forskjellene mellom den norske og den britiske valgordningen.²² Norge har ved stortingsvalg 19 valgkretser (fylker) med alt fra 4 til 17 representanter. De enkelte partiene får valgt (omtrent) så mange representanter som deres andel av stemmene tilsvarer fra rangerte partilister i hver enkelt krets. Til sammenligning hadde man 650 enmannskretser ved parlamentsvalget i Storbritannia i 2010. Den kandidaten som får flest stemmer (simpelt flertall) i en krets, vinner mandatet. Det er altså ikke noe krav om at vinneren må ha minst halvparten av stemmene. Systemet kalles karakteristisk nok «first past the post» (FPTP) fordi den som «kommer først», får hele gevinsten. På landsbasis kan resultatet dermed bli at et parti får vesentlig flere eller vesentlig færre mandater enn hva dets totale andel av stemmene skulle tilsi. Først og fremst blir de store partiene overrepresentert, og det største partiet får gjerne over halvparten av mandatene i Underhuset – simpelthen ved å være størst i landet sett under ett.

Flertallsvalg sies ofte å ha som fortrinn at det gir tydelige signaler fra velgerne, både når det gjelder den enkelte representant og i valget av regjering. En forutsetning for at systemet skal fungere på denne måten er imidlertid at man har to store partier som har noenlunde jevn oppslutning og som er jevnt representert i ulike deler av landet. I så fall vil en endring i velgernes preferanser medføre at et visst antall valgkretser skifter hender, slik at Underhuset får et nytt flertallsparti og landet en ny regjering. I Storbritannia var dette tydelige kjennetegn på valgordningen i etterkrigstiden, men disse er nå i ferd med å svekkes som følge av mindre

²¹ Michael Gallagher (1992). «Comparing proportional representation electoral systems: quotas, thresholds, paradoxes and majorities», *British Journal of Political Science* 22, 4, s. 469–496; Arend Lijphart (1994). *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. Oxford: Oxford University Press; Pippa Norris (2004). *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.

²² Fremstillingen av den norske valgordningen bygger i hovedsak på Bernt Aardal (2002). «Electoral systems in Norway», s. 167–224 i Bernard Grofman og Arend Lijphart (red.). *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries*. New York: Agathon Press; Bernt Aardal (2011). «The Norwegian electoral system and its political consequences», *World Political Science Review* 7, 1.

partiers vekst og sterkere geografiske skiller i oppslutningen om Labour og De konservative.²³

Typen valgordning har også klare konsekvenser for antallet partier som er representert i nasjonalforsamlingen. Statsviteren Maurice Duverger hevdet at det var noe nær en lovmessighet at en ordning lik den britiske ville føre til et system med to store partier. Forklaringen var dels matematisk – et tredje eller fjerde parti vil sjelden makte å bli størst i mer enn en håndfull valgkretser – og dels kulturell eller psykologisk – stadig færre vil være interessert i å stemme på et parti som systematisk blir underrepresentert. Motsatt hevdet han at en valgordning med forholdstallsvalg – eller såkalt proporsjonal representasjon (PR), lik den norske – ville gi et system med et større antall partier av ulik størrelse, fordi det vil være mulig for små partier å oppnå representasjon og innflytelse.²⁴ Seymour Lipset og Stein Rokkan advarte likevel mot å se på valgordninger som en direkte årsak til utformingen av et partisystem, blant annet fordi partiene selv har innflytelse på utformingen av valgordningen, og da gjerne i en retning som gir eget parti fordeler.²⁵ Et lite parti vil ofte foretrekke en ordning som er mer proporsjonal, mens et større parti vil foretrekke en ordning med sperrer for småpartier og såkalt «styringstillegg» ved omgjøringen av stemmer til mandater.

Om man foretrekker en valgordning med flertallsvalg eller forholdstallsvalg kan også knyttes til ulike forståelser av demokrati. Ikke minst dreier det seg om avveiningen mellom *styringseffektivitet* på den ene siden

²³ John Curtice (2011). «So what went wrong with the electoral system? The 2010 election result and the debate about electoral reform», *Parliamentary Affairs* 63, 4, s. 623–638.

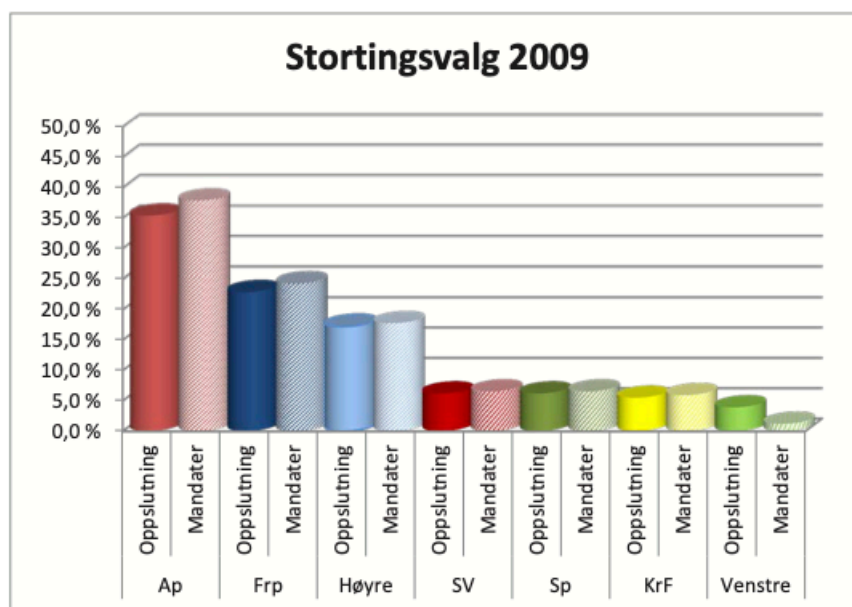
²⁴ Maurice Duverger (1951). *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin (1963). *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: John Wiley & Sons (1986). «Duverger's law: forty years later», s. 69–84 i Bernard Grofman og Arend Lijphart (red.). op.cit.

²⁵ Seymour Martin Lipset og Stein Rokkan (1967). «Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction», i Lipset og Rokkan (red.). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press, s. 30. Se også Josep M. Colomer (2005). «It's parties that choose electoral systems (or, Duverger's law upside down)», *Political Studies* 53, 1, s. 1–21; Kenneth Benoit (2007). «Electoral laws as political consequences: explaining the origins and change of electoral institutions», *Annual Review of Political Science* 10, s. 363–390.

og *proporsjonalitet* eller representativitet på den andre.²⁶ Flertallsvalg gjør det lettere å danne flertallsregjeringer, noe som gir det seirende partiet større mulighet til å gjennomføre sitt program. Samtidig vet velgerne hvilket eller hvilke partier som skal stilles til ansvar dersom de er misfornøyd med regjeringens politikk. I Storbritannia har alle valg etter krigen – med ett unntak – resultert i dannelsen av flertallsregjeringer, og bare én gang (i 2010) i en koalisjonsregjering.²⁷ Samtidig gir systemet overveldende stor innflytelse til det største partiet, og mange velgere blir stående uten representasjon fra sin egen valgkrets så vel som i regjeringen. I Norge har til sammenligning ingen valg siden 1961 gitt noe enkeltparti flertall i Stortinget. Forholdstallsvalg sikrer at alle interesser over et minimumsnivå er representert, men gir mindre tydelige føringer for regjeringsmakt og iverksettelse av politikk.

Den norske og den britiske valgordningen avspeiler altså ulike verdiavveininger. Disse har tydelige konsekvenser for forholdet mellom partiers valgoppslutning og andel mandater, som illustrert i figur 1a/1b.

Figur 1a

²⁶ Giovanni Sartori (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New York: NYU Press.

²⁷ Unntaket var i februar 1974, med påfølgende omvalg i oktober samme år. Se Øivind Bratberg og Dag Einar Thorsen (2010). «Frykt og avsky i Whitehall», *Minerva* 86, 3, s. 62–69.

Figur 1b

Norge – stadig mer proporsjonalt

I Norge kan vi skille mellom fem faser i utviklingen av valgordningen. Både Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 og senere storting ble utpekt ved indirekte valg: Velgerne stemte på valgmenn, som så kom sammen for å peke ut stortingsrepresentantene. Dette skjedde ved simpelt flertall. Fremveksten av organiserte politiske partier mot slutten av 1800-tallet bidro imidlertid til å gjøre ordningen med valgmenn lite hensiktsmessig. Ettersom det var et fast antall velgere per valgmenn, økte antallet valgmenn sterkt etter hvert som flere nordmenn fikk stemmerett.

Fra og med valget i 1906 ble det derfor innført direkte flertallsvalg i enmannskretser. Men i motsetning til den britiske ordningen måtte kandidatene ha minst halvparten av stemmene for å bli valgt i første omgang. I andre omgang kunne alle kandidatene stille (ikke bare de som hadde fått flest stemmer i første omgang) og bli valgt med simpelt flertall. Selv om denne ordningen favoriserte de største partiene, åpnet den i betydelig grad for press fra organiserte interessegrupper. Disse gruppene krevde politiske løfter fra de store partiene for å støtte deres kandidater. Sett under ett favoriserte likevel ordningen de to store – Venstre og Høyre – på bekostning av Arbeiderpartiet. For eksempel fikk Arbeiderpartiet 32 prosent av stemmene på landsbasis ved valget i 1915, men bare 15 prosent av mandatene. Venstre på sin side fikk 33 prosent av stemmene, men hele 60 prosent av mandatene.

Utvidelsen av stemmeretten bidro etter hvert til å undergrave den gamle valgordningen. Innføringen av allmenn stemmerett i 1913 og økende industrialisering førte til en kraftig økning i Arbeiderpartiets potensielle velgerskare. På sikt lå det dermed an til at Venstre og Høyre ville miste den fordel den gamle valgordningen hadde gitt dem. Arbeiderpartiets radikaliserings i den samme perioden bidro også til at Venstre og Høyre så innføring av forholdstallsvalg som en «oppdemmingsstrategi» mot Arbeiderpartiet. Forslag om endringer av valgordningen i retning mer proporsjonale ordninger ble på denne måten en form for minoritetsbeskyttelse fra den etablerte eliten etter hvert som massene fikk stemmerett. Samtidig gikk mange andre europeiske land over til forholdstallsvalg i denne perioden.²⁸

Med virkning fra valget i 1921 innførte Stortinget forholdstallsvalg i flermannskretser med d'Hondts beregningsmetode for mandatfordeling.²⁹ Senere reformer har i stor grad hatt som mål å skape bedre samsvar mellom partienes andel av stemmene og deres andel av mandatene.

²⁸ Rolf Danielsen (1984). «Borgerlig oppdemmingspolitikk: 1918–1940», bind 2 i Francis Sejersted (red.). *Høyres historie*. Oslo: Cappelen, s. 57ff; Bjørn Kristvik og Stein Rokkan (1964). «Valgordningen», i Kristvik og Rokkan (red.). *Politiske valg i Norge: En artikkelsamling*. Oslo: Universitetsforlaget. Se også Lijphart (1994) op.cit., s. 54.

²⁹ Dette er en liketallsmetode der stemmene divideres på 1, 2, 3 osv. etter hvert som partiet vinner mandater.

Hensynet til «matematisk rettferdighet» har stått sterkt – både i opinio-
nen og blant partiene.

I årene etter andre verdenskrig økte misnøyen med at Arbeiderpartiet, som det største partiet, fikk en betydelig større andel av mandatene enn stemmeandelen tilsa.³⁰ Da Arbeiderpartiet til slutt gikk med på å endre beregningsmetoden fra d'Hondt til den mer proporsjonale Sainte-Laguës metode, insisterte imidlertid partiet på en modifikasjon som gjorde ordningen noe mindre proporsjonal enn den ellers ville ha vært.³¹ Da Venstre falt ut av Stortinget i 1985, blusset debatten om valgordningen opp igjen.³² Arbeiderpartiet var i utgangspunktet ikke villig til å endre ordningen, noe som blant annet førte til at de andre partiene gjeninnførte en ordning med listeforbund ved valget i 1985. Dette innebar at to eller flere partier kunne stille med hver sine lister, men likevel ha muligheten til å få sine stemmer talt opp i fellesskap dersom det kunne føre til at de fikk flere mandater sammenlagt. Listeforbundet kostet Arbeiderpartiet seks mandater og bidro til ny reform før valget i 1989.³³

Kompromissløsningen bestod i at listeforbund ble avskaffet, mot at det isteden ble innført åtte utjevningsmandater som skulle fordeles blant partiene som kom dårligst ut av den distriktsvise fordelingen. Samtidig innførte man en sperregrense på fire prosent av stemmene på landsbasis for å kunne være med i konkurransen om utjevningsmandater. Selv om utjevningsmandatene førte til bedre samsvar mellom stemmer og mandater, var det fortsatt misnøye med at antallet var for lite til å sikre full proporsjonalitet.

Da regjeringen satte ned et nytt valglovutvalg i 1997, var det derfor bred enighet om at man burde se nærmere på ordningen med utjevningsmandater. Utvalgets forslag – som Stortinget senere sluttet seg til – innebar at antallet utjevningsmandater økte til 19, mens antallet distriktsmandater ble redusert fra 157 til 150. Det samlede antallet stortingsrepresentanter ble dermed økt fra 165 til 169. Fra flere hold ble det uttrykt bekymring

³⁰ I 1949 fikk Arbeiderpartiet 45,7 prosent av stemmene og 56,7 prosent av mandatene.

³¹ Dette er en oddetallsmetode der stemmene divideres på 1, 3, 5 osv. Modifiseringen ligger i at første delingstall settes til 1,4 i stedet for 1,0.

³² Med første delingstall 1,0 ville Venstre kommet inn med tre mandater i 1985 og to mandater i 1989.

³³ Fellestlister er derimot fortsatt tillatt. Med listeforbund vil partienes stemmer enten telles hver for seg eller sammen, alt etter hva som gir best uttelling i mandater. Ved fellestlister telles stemmene som en liste.

for at et enda mer proporsjonalt system ville føre til fragmentering av partisystemet ved at flere småpartier ville komme inn på Stortinget og på sikt svekke regjeringenes styringsdyktighet. Selv om hensynet til *demokrati* i form av proporsjonal representasjon stod sterkt i den nye valgordningen, ønsket man altså å balansere dette mot hensynet til *effektivitet*.

Selv om den partipolitiske proporsjonaliteten ble bedre med det økte antallet utjevningsmandater, bidro reduksjonen i antall distriktsmandater til at enkelte distriktsfylker fikk dårligere uttelling enn andre.³⁴ Det at det siste mandatet i hvert fylke er et utjevningsmandat, bidro også til å øke terskelen for representasjon for småpartier. Som et eksempel kan nevnes at Steinar Bastesen, som ble valgt inn som representant for Tverrpolitisk Folkevalgte fra Nordland i 1997, ikke ville blitt valgt med den nye distriktsfordelingen fordi Nordland fylke fikk sitt antall distriktsmandater redusert fra 12 til 9 med den nye ordningen. Selv om den nye fordelingen gir en bedre tilpasning til folketallet enn tidligere – samtidig som den skal justeres hvert åttende år i takt med endringer i folketallet – har vi fortsatt en *geografisk* skjevfordeling av mandater i Norge. Ordningen betyr likevel ikke særlig mye for fordelingen mellom partier.³⁵

Storbritannia – 700 år med små, skrittvis endringer

Britenes ordning med flertallsvalg i enmannskretser til Underhuset gjen-speiles i nær sagt alle deler av verden. En rekke land med fortid som britiske kolonier – fra USA til India og Botswana – har i dag en valgordning som minner sterkt om den britiske. I europeisk sammenheng er derimot ordninger med forholdstallsvalg det vanligste. Den britiske valgordningen kan dermed sies å inngå i det blant andre Mark Aspinwall har kalt «britisk eksepsjonalisme», altså at Storbritannia på en rekke områder har stilt sitt hus i orden på en annen måte enn andre europeiske land.³⁶

³⁴ Det er lang tradisjon for at man i distriktene har flere mandater enn folketallet skulle tilsi, mens man i folkerike fylker har færre mandater.

³⁵ I 2009 ville en geografisk proporsjonal fordeling av mandatene på fylkene ført til at to mandater hadde byttet plass mellom partiene. Arbeiderpartiet og FrP ville mistet ett mandat hver, mens Rødt og Venstre ville fått hvert sitt.

³⁶ Mark Aspinwall (2004). *Rethinking Britain and Europe: Plurality Elections, Party Management, and British Policy on European Integration*. Manchester: Manchester University Press, s. 155f.

Ved inngangen til 1800-tallet hadde Storbritannia en valgordning som i hovedtrekk var en arv fra middelalderen. Ved valget til det såkalte Model Parliament i 1295 (!) ble det valgt to representanter fra hvert landdistrikt («two knights from each shire»). Fra byene ble det også i de fleste tilfeller valgt to representanter («two burgesses from each borough»), men her kunne monarken gi byene seter i Parlamentet eller trekke dem tilbake etter eget ønske. Måten parlamentsmedlemmene ble valgt på, samt hvor stor del av befolkningen som hadde stemmerett, kunne dessuten variere fra sted til sted.

Ved en rekke gjennomgripende reformer i løpet av 1800-tallet kom valgordningen inn i mer ordnede former. Den såkalte *Reform Act* i 1832 avskaffet mange valgdistrikt med svært få stemmeberettigede, såkalte *rotten boroughs*, mens tidligere urepresenterte byer (som for eksempel Manchester) nå ble garantert representasjon. En annen milepæl kom i 1885 med *Redistribution of Seats Act*, som etablerte et system med enmannskretser og blant annet gjorde at folkerike byer som London fikk vesentlig flere mandater i Underhuset. Parallelt med dette ble også andre sider ved valgsystemet endret, som for eksempel innføringen av hemmelige valg i 1872 med *Ballot Act*. Storbritannia gjennomlevde også en rekke stemmerettsutvidelser i den samme perioden, og dette kulminerte med innføringen av allmenn stemmerett i 1928.

Labour skiller seg i mellomkrigstiden fra sine europeiske søsterpartier ved at man ikke gikk inn for forholdstallsvalg. Det var delte meninger om dette innad i partiet, men allerede i 1914 vedtok Labour å beholde ordningen med flertallsvalg. Partiets daværende leder, James Ramsay

MacDonald, hevdet at partiet på sikt ville komme til å tjene på flertallsordningen, noe han også fikk rett i. Også Det konservative partiet i Storbritannia skilte seg fra søsterpartier ellers i Europa ved å hevde at de ville klare å hamle opp med Labour innenfor rammen av en flertallsordning, selv med allmenn stemmerett.³⁷

Etter dette har den britiske valgordningen i hovedtrekk vært den samme, men en siste reform (som neppe har vært utslagsgivende) kom i 1948 med innføringen av prinsippet «én person, én stemme». Inntil da hadde personer med universitetsbakgrunn hatt to stemmer, én i sitt geografiske valgdistrikt og én i særegne universitetskretser. Fra og med valget i 1950 ble dagens britiske valgordning etablert.

En ny reformbølge kom etter valget av Tony Blairs Labour-regjering i 1997, men uten at denne påvirket valgordningen til Underhuset. Regjeringen etablerte varierende grad av indre selvstyre for Skottland, Wales og Nord-Irland, mens et begrenset lokalt selvstyre ble gjeninnført i London etter å ha blitt avskaffet av Margaret Thatchers konservative regjering i 1986. For de nye forsamlingene i Skottland, Wales og London ble det innført et såkalt *Additional Member System*, der flertallsvalg i enmannskretser ble kombinert med utjevningsmandater valgt over partilister, noe som skulle sikre større grad av proporsjonalitet.³⁸

Til tross for at valgordningen for Underhuset gikk fri av disse reformene, har debatten rast. Liberaldemokratene, som er Storbritannias tredje største parti og som i flere valg de siste tiårene har tapt stort på den britiske valgordningen, har profilert seg på kravet om forholdstallsvalg til Underhuset, mens Labour har vært delt i spørsmålet om reform. Blair-regjeringen satte likevel i gang en større utredning om valgordningen. Forslaget fra utredningen var en ordning med flertallsvalg i enmannskretser, kombinert med regionale partilister – i store trekk som i Skottland og Wales – men

³⁷ Paul Mitchell (2008). «The United Kingdom: plurality rule under siege», s. 157–184 i Michael Gallagher og Paul Mitchell (red.). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.

³⁸ I Nord-Irland valgte man i stedet en ordning med preferansevalg tilsvarende den som finnes i Republikken Irland.

hvor velgerne i tillegg skulle gis anledning til å rangere kandidatene.³⁹ For Blair-regjeringen, som hadde et trygt flertall i Underhuset, ble imidlertid fristelsen til å legge denne utredningen på is for stor. Dermed ble det ikke ble noen reform av valgordningen i løpet av de tretten årene Storbritannia ble styrt av flertallsregjeringer utgått fra Labour. Samtidig ble reform av valgordningen en stadig viktigere sak for Liberaldemokratene, og da de kom på vippen etter valget i 2010, ble kravet om slik reform fremmet overfor deres koalisjonspartnere i Det konservative partiet (som er tilhengere av den tradisjonelle ordningen).

Kompromisset mellom de nye regjeringspartnerne ble en folkeavstemning i mai 2011 over muligheten til å rangere kandidatene i enmannskretser, men uten regionale utjevningsmandater (såkalt *Alternative Vote*). En slik valgordning ville etter alt å dømme gitt noe bedre uttelling for mindre partier som Liberaldemokratene, men fortsatt med muligheter for styringsdyktige flertall for både Labour og Det konservative partiet.⁴⁰ Folkeavstemningen ble imidlertid en stor skuffelse for reformtilhengerne: Drøyt to tredeler av velgerne avviste forslaget, og den gamle ordningen ble stående.

En viktig årsak til konflikten rundt ordningen med flertallsvalg er at to-partidominansen på velgernivå ikke lenger står ved lag. Der Labour og De konservative på 1950-tallet til sammen høstet mer enn 90 prosent av stemmene, har andelen ved de to siste valgene vært 68 og 67 prosent. Samtidig har en geografisk skjevhet oppstått i forholdet mellom de to store, ved at

³⁹ Roy Jenkins et al. (1998). *The Report of the Independent Commission on the Voting System*. London: H.M. Stationery Office. Se også Oonagh Gay (1998). «Voting Systems: The Jenkins Report», Research Paper 98/112. London: House of Commons Library. Kommisjonen ledet av Roy Jenkins kalte forslaget sitt «Alternative vote plus», der plussen står for ordningen med regionale utjevningsmandater. I likhet med tradisjonell «Alternative vote», slik denne valgordningen blant annet brukes ved valg til House of Representatives i Australia, skulle velgerne rangere kandidatene i henhold til sine preferanser. Opptellingen av stemmene foregår på en slik måte at velgerne som hadde den minst populære kandidaten som førstepreferanse blir fordelt i henhold til deres andrepreferanse, før velgerne til den nest minst populære kandidaten blir fordelt i henhold til disse velgernes andre- eller tredjepreferanse, og så videre, helt til én av kandidatene har oppnådd over halvparten av de avgitte stemmene.

⁴⁰ David Sanders et al. (2011). «Simulating the effects of the Alternative Vote in the 2010 UK general election», *Parliamentary Affairs* 64, 1, s. 5–23; Michael Thrasher et al. (2011). «Electoral bias at the 2010 general election: evaluating its extent in a three-party system», *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 21, 2, s. 279–294.

Labour er klart størst i byene og i det nordlige England, Skottland og Wales, mens De konservative dominerer store deler av det folkerike sør. Kombinert med varierende valgdeltagelse i ulike deler av landet kan flertallsvalg ved denne typen stemmefordeling gi absurde utslag. En meningsmåling kort tid før valget i 2010 ga for eksempel Det konservative partiet 33 prosent støtte, Liberaldemokratene 30 prosent og Labour 28 prosent. Likevel ville mandatfordelingen de tre partiene imellom gitt Labour 275, Det konservative partiet 245 og Liberaldemokratene 99 seter i Underhuset.⁴¹

Dersom dette hadde blitt resultatet ved valget, kan man være trygg på at debatten om valgordningen ville skutt ytterligere fart. Resultatet ved siste valg ble imidlertid ikke så skjevt som en på et tidspunkt kunne frykte (jf. figur 1b over), og gjennomgripende reformer synes ikke å være noe folkekrav. Derfor lever i stedet tradisjonen med små, skrittvis endringer videre. For eksempel ble det i forlengelsen av folkeavstemningen i 2011 vedtatt å redusere antall seter i Underhuset til 600, samtidig som noen av de største skjevhetene i folketall mellom valgkretsene ble redusert. Dette vil kun ha begrenset betydning: Så lenge det er *geografisk variasjon i valgdeltagelse og partioppslutning*, vil man likevel ikke kunne sikre at en gitt stemmeandel gir et bestemt antall seter i Underhuset.

Avsluttende betraktninger: Kultur og stivhengighet

Sett under ett har hensynet til proporsjonalitet spilt en viktigere rolle for utviklingen av den norske valgordningen til stortingsvalg enn hensynet til styringsdyktighet. Kontrasten mellom Norge og Storbritannia er stor på dette området: I Storbritannia har tradisjonelt hensynet til stabile og styringsdyktige flertallsregjeringer veid tyngst. En vanlig metode for å måle det manglende samsvaret mellom politiske partiers totale andel av stemmene og deres andel av mandatene er den såkalte Gallaghers indeks.⁴² Jo høyere indeksverdi, jo mindre proporsjonalt er systemet. Ved det norske

⁴¹ Julian Glover (2010). «Liberal Democrats surge 10 points in Guardian/ICM poll», *The Guardian*, 19. april.

⁴² Michael Gallagher (1992). «Comparing proportional representation electoral systems: quotas, thresholds, paradoxes and majorities», *British Journal of Political Science* 22, 4, s. 469–496; jf. Kenneth Benoit (2000). «Which electoral formula is the most proportional? A new look with new evidence», *Political Analysis* 8, 4, s. 381–388.

stortingsvalget i 2009 var Gallaghers indeks 3,1. Ved det britiske underhusvalget i 2010 var den imidlertid 15,1 – altså fem ganger høyere. Slik sett er det liten tvil om at en proporsjonal valgordning som den norske i større grad gjenspeiler velgernes preferanser over stemmeseddelen enn den britiske ordningen med flertallsvalg i enmannskretser.

Det er naturlig å spørre hvorfor man i Norge ikke er mer opptatt av styringseffektivitet og hvorfor man i Storbritannia ikke er mer opptatt av proporsjonalitet. For Norges vedkommende ligger deler av svaret trolig i at erfaringene med mindretallsregjeringer – også i koalisjoner mellom flere partier – gjennomgående er gode. Statsviteren Kaare Strøm har, blant annet med henvisning til norske erfaringer, vist at mindretallsregjeringer kan være minst like effektive som flertallsregjeringer.⁴³ Opposisjonspartiernes frustrasjon over Stoltenbergs rødgrønne flertallsregjering siden 2005 tyder også på at man i Norge ikke nødvendigvis setter styringsdyktige flertallsregjeringer like høyt som mange i Storbritannia gjør (jf. Bratberg og Nordbys kapittel).

Når Storbritannia og Norge har holdt fast på sine respektive valgsystemer, kan det også betraktes som en forskjell i politisk kultur som nedfeller seg i styrende institusjoner, slik Arend Lijphart har lagt vekt på.⁴⁴ Begrepene majoritetsdemokrati og konsensusdemokrati dekker hos Lijphart to grunnleggende forskjellige demokratisyn – vinnerens rett og plikt til å styre kontra ønsket om å representere så mange synspunkter som mulig. I Storbritannia har effektivitet og ansvar stått sterkt i den politiske kulturen, supplert med tanken om at «vinnerlaget» så vel som den enkelte representant stilles til ansvar ved neste valg. Det norske demokratiet har dessuten bygget på et komplisert mønster av politiske skillelinjer (reflektert i et større antall partier), mens man i Storbritannia har vært klarere orientert mot høyre–venstre-aksen (som enklere kunne fanges opp av to store partier alene). Som statsviteren Peter Pulzer fremstilte det: «Class is the basis of British party politics: all else is embellishment and detail».⁴⁵

Hvis politisk kultur kan gi en del av forklaringen på valgordningen, er det likevel opplagt at effekten også går motsatt vei: Politiske institusjoner

⁴³ Kaare Strøm (1990). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴⁴ Lijphart (1999) op.cit.

⁴⁵ Rokkan (1967) op.cit.; Peter G.J. Pulzer (1967). *Political Representation and Elections in Britain*. London: George Allen and Unwin, s. 98.

påvirker den politiske kulturen. Både partier og velgere tilpasser seg den eksisterende ordningen over tid. Partier som lever under en ordning med flertallsvalg vil typisk utvikle seg til brede og løse *allianser* av til dels motstridende interesser, mens partier i land med forholdstallsvalg vil utvikle seg til mer disiplinerte *organisasjoner* bestående av personer og grupper som mener de har klart sammenfallende politiske syn. Tilpasser man seg valgordningen, støtter man også opp om prinsippene som underbygger den. Valgordningen kan altså ses på som en konsekvens av et lands politiske kultur og tradisjoner, men også som en medvirkende årsak til at den politiske kulturen og tradisjonen fester seg over tid.

I dette ligger det også en form for stivhengighet. Det vil si at to eller flere land utvikler sine politiske systemer stadig lenger i forskjellige retninger *fordi* de på et tidligere tidspunkt har hatt ulike utgangspunkt. En sammenligning av valgordningene i Norge og Storbritannia viser at typen valgordning påvirkes sterkt av nasjonal forhistorie. Når man en sjelden gang begynner med blanke ark, for eksempel når nye stater skal opprettes eller gamle skal få en helt ny grunnlov, er derfor utformingen av en valgordning noe av det viktigste.⁴⁶ Valgordningen vil blant annet ha betydning for om en får et demokrati der det seirende partiet får styre samfunnsutviklingen, eller om det må inngås forlik og kompromisser fordi ingen partier har et realistisk håp om å oppnå flertall alene.⁴⁷ I veletablerte demokratier som Norge og Storbritannia er det derimot ingen blanke ark på dette området, og begge lands valgordninger er sterkt preget av den politiske historien.

⁴⁶ Sartori (1994) op.cit., s. 53–79.

⁴⁷ Lijphart (1999) op.cit.

3 Politikk og ideologi: Båndene mellom norske og britiske partier

Øivind Bratberg

De politiske båndene mellom Norge og Storbritannia kan analyseres med utgangspunkt i ulike politikkområder, et perspektiv som er behørig representert i denne boken ved kapitler om utenriks-, europa- og energipolitikk. Men en diskusjon om politiske bånd er ikke fullstendig før man også har sett nærmere på sentrale *aktører*. Det vil vi gjøre her gjennom en kortfattet analyse av forbindelsene mellom norske og britiske partier.

Partier spiller en helt sentral rolle i moderne demokratier. De er ansvarlige for at ideer samles til programmer som tilbys velgerne, og de sørger for politisk rekruttering og representasjon. På denne måten er de også nødvendige byggesteiner for lovgivning og regjeringsmakt. Bak den daglige politikken har partiene dessuten en viktig funksjon som kontinuitetsbærere ved at de spenner opp et bredere lerret for valg og beslutninger her og nå. Her bidrar bånd til andre partier til ideologisk forankring: De viser *hvor partiet hører hjemme* og gir nyttige innspill til politiske utfordringer som er felles.⁴⁸

Norske partier har generelt ikke mange nære relasjoner til søsterpartier utenfor Norden,⁴⁹ men britiske partier har, sammen med tyske, vært de som særlig Høyre, Venstre og Arbeiderpartiet (Ap) har hatt tettest og jevnest kontakt med.⁵⁰ Dette kapitlet tar for seg den ideologiske grunnposisjonen til norske og britiske søsterpartier. I den forbindelse diskuteres

⁴⁸ Knut Heidar og Lars Svåsand (1997a). «Internasjonale partisammenslutninger: partier eller organisasjoner?», i Heidar og Svåsand (red.). *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug, s. 21–23.

⁴⁹ For en nyttig gjennomgang av kriteriene for å definere partifamilier, se Peter Mair & Cas Mudde (1998). «The party family and its study», *Annual Review of Political Science* 1, s. 211–29. Se også kap. 2 i Klaus von Beyme (1985). *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.

⁵⁰ Knut Heidar, Hanne C. Pettersen og Lars Svåsand (1997). «Partienes internasjonale forbindelser», i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.). *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug.

båndene mellom dem, med særlig vekt på ideologi og strategi i perioder da disse båndene har vært tette.⁵¹

Spilleregler og partisystemer

Norge og Storbritannia er begge konstitusjonelle monarkier med parlamentarismen som styreform (se Bratberg og Nordbys kapittel). Men samtidig har ulik valgordning og forskjeller i historisk utvikling bidratt til å skape to nokså forskjellige partisystemer.

Storbritannia har tre dominerende partier på nasjonalt nivå: Labour, De konservative og Liberaldemokratene. Kontrasten er dermed stor til det norske systemet, hvor hele sju partier er representert på Stortinget og hvor kampen om regjeringsmakt involverer samtlige.⁵² Dette betyr også at bare tre norske partier – Høyre, Venstre og Ap – har rene ideologiske søsterpartier i Storbritannia. Samtidig er en naturlig konsekvens av det britiske partisystemet at de tre store partiene favner bredere. Derfor er det til tider mulig for politiske rivaler på norsk side å identifisere seg med ett og samme britiske parti. De siste femten årene har dette vært særlig tydelig, først ved fornyelsen av Labour under Tony Blair og Gordon Brown, og deretter av Det konservative partiet under David Cameron. Blair var for eksempel en erklært rollemodell for både deler av Ap og Høyre gjennom hele sin statsministerperiode, hvis vi da ser bort fra hans utenrikspolitiske eskapader.⁵³

Forskjellene mellom det norske og britiske partisystemet skal jeg ta høyde for i dette kapitlet ved at jeg kort tar for meg noen forbindelser utenfor de tradisjonelle «partifamiliene». Fra norsk side åpner det for å si noe om Fremskrittspartiet (FrP), som har påberopt seg slektskap med deler av Det konservative partiet, selv om dette ikke formelt sett er et søsterparti.

⁵¹ Partiet tar i mindre grad for seg relasjonene mellom partiorganisasjoner. For en samlet analyse av norske partiers forhold over landegrensene, se Heidar og Svåsand (1997a) op.cit.

⁵² Britenes system er også territorielt i en annen forstand enn det norske. Skotske og walisiske nasjonalister har vært representert i Underhuset siden 1960-årene og (nord)irske partier mye lenger enn som så.

⁵³ Se f.eks. Heidi Larssen (2005). «Labour vant på god høyrepolitikk», leserbrev, *Aftenposten*, 23. mai. Se også Per-Kristian Foss (2007). «The Chancellor's legacy – and prospects for 10 Downing Street», *British Politics Review* 2, 3, s. 3.

Høyre og Det konservative partiet

Da Høyre og Venstre ble formalisert i norsk politikk i 1884, hadde tilsvarende britiske grupperinger alt flere hundreår bak seg. Toryene oppstod som konservativ parlamentsgruppe på slutten av 1600-tallet, og Det konservative partiet (formelt stiftet i 1834) videreførte denne tradisjonen. «Toryene» er fortsatt et populært, om ikke helt presist, kallenavn på partiet.

Ideologisk har det britiske partiet stått for klassisk, anti-ideologisk konservatisme tuftet mer på kvalifisert lederskap enn finskårne ideer.⁵⁴ Partiet har vært en viktig referanse for konservative som ikke har vært knyttet til den kontinentale, kristeligdemokratiske tradisjonen. Britiske konservative har riktignok vært opptatt av den anglikanske kirken, men først og fremst som del av et sett nasjonale institusjoner partiet har betraktet seg som forsvarer av. Monarkiet, den britiske unionen og imperiet utgjorde tidlig selve grunnlaget for partiets popularitet. Blant velgerne lyktes det med å forene landlige eliter og byborgerskap, en allianse som har vedvart gjennom industrisamfunnet og er relevant også i dag.

For Høyre var det britiske eksemplet enkelt å ty til som europeisk forbilde. Ganske visst var Storbritannia en stormakt, med sosiale skiller av et helt annet omfang enn i Norge. Men De konservative var et statsbærende parti – slik ledende krefter i Høyre ønsket å være det. Og det fantes også fellestrekk i idétradisjonen, for eksempel i det som etter statsminister Benjamin Disraeli ble kjent som *one nation Conservatism*: filantropisk fellesskap på tvers av sosiale klasser.⁵⁵ Behovet for å styrke nasjonale institusjoner ble også sentralt for det selvstendige Norge etter 1905. Der Storbritannia var en viktig partner og støttespiller for den unge nasjonen, fikk Det konservative partiet noe av den samme rollen for Høyre.

En særlig tydelig forkjemper for dette perspektivet var Carl Joachim Hambro, stortingspresident i den lange perioden fra 1927 til 1940 og parti-formann i årene 1928–1934 og 1945–54.⁵⁶ Hambro hadde en forkjærlighet

⁵⁴ Jf. Herbert Tingsten (1971). *De konservative ideene*. Oslo: Gyldendal, s. 185–191.

⁵⁵ For en kortfattet introduksjon til begrepet, se f.eks. David Seawright (2005). «One nation», i Kevin Hickson (red.). *The Political Thought of the Conservative Party since 1945*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

⁵⁶ Med unntak av perioden mellom 11. januar 1934 og 21. mars 1935, da Hambro hadde rollen som visepresident.

for Storbritannia – både fra sitt perspektiv som politiker og som journalist og redaktør. Fascinasjonen ga seg senere utslag i bokutgivelser om temaer som britiske avismoguler og britisk politisk historie.⁵⁷ Mellomkrigstiden var imidlertid en urolig periode i begge land, og kontakten på organisasjonsnivå var kun sporadisk. Utfordringen fra arbeiderbevegelsen var felles for begge partier, men samtidig var det klare forskjeller mellom Høyre og De konservative når det gjaldt popularitet og politisk makt. I Storbritannia satt De konservative i regjering, alene eller i koalisjon, fra 1924 og frem til Winston Churchills samlingsregjering i 1940 – med unntak av to år med Labour (1929–31). Høyre møtte på sin side skarp konkurranse fra både Venstre, Bondepartiet og Arbeiderpartiet, og var ikke i regjering etter at koalisjonen med Frisinnede Venstre falt i 1928.⁵⁸

Den tidlige etterkrigstiden ga nye rammevilkår, som tilsynelatende la til rette for et tydeligere fellesskap mellom norsk og britisk politikk. I begge land vokste en tverrpolitisk konsensus frem rundt velferdsstat og blandingsøkonomi. Problemet for et tettere samarbeid mellom Høyre og De konservative var imidlertid at det ujevne styrkeforholdet fortsatte som før. Alt i 1951 var De konservative tilbake under Churchill, og et mønster av konservativ regjeringsdominans i Storbritannia ga et speilvendt bilde av «ettpartistaten» under Arbeiderpartiet i Norge.⁵⁹ Mellom 1950 og 1980 tilbrakte De konservative 17 år i regjering – mot Høyres seks. Den borgerlige regjeringen under Per Borten (1965–71) sammenfalt på toppen av det hele med en periode hvor De konservative var i opposisjon. Det var med andre ord lite som lå til rette for et tett og fruktbart samarbeid på regjeringsnivå.

Dette vanskelige utgangspunktet for samarbeid fikk en ende ved slutten av 1970-tallet. Da Kåre Willoch tiltrådte som statsminister i 1981, var Margaret Thatcher i ferd med å etablere seg som nyliberalismens frontfigur i Europa. Avregulering og privatisering kjennetegnet 1980-tallets politikk i begge land, men Thatcher gikk klart lenger enn den norske

⁵⁷ C.J. Hambro (1958). *Newspaper Lords in British Politics*. London: MacDonald; (1960). *Fra Elizabeth I til Winston Churchill. Studier i engelsk politikk*. Oslo: Gyldendal.

⁵⁸ Høyre var også med i samlingsregjeringen sommeren og høsten 1945, og hadde en «konsultativ statsråd» i London-regjeringen under krigen.

⁵⁹ Jf. Jens Arup Seips spissformulerte fremstilling av Aps dominans i etterkrigstiden i Seip (1963). *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*. Oslo: Universitetsforlaget .

Høyre-regjeringen. Tidligere statsråd Kristin Clemet vurderer forskjellen slik:

Likhetene mellom Thatchers og Willochs valgseirer og regjeringsperioder finnes: Begge vant på grunn av langvarig, skakkjørt, sosialdemokratisk styre, radikalisering av venstresiden og store endringer i økonomien. Begges perioder var strengt nødvendige for landenes velbefinnende. Men studerer man de to statslederne nærmere, er forskjellene fremtredende. Ikke minst fordi endringene var langt større i Storbritannia enn i Norge. Det har sin naturlige forklaring. I Storbritannia var sykdommen mer alvorlig. Medisinen måtte nødvendigvis være kraftigere.⁶⁰

Mens Willochs regjering falt allerede i 1986, varte regjeringene til Thatcher og etterfølgeren John Major helt frem til 1997. Siden den tid har konservative både i Norge og Storbritannia vært på leting etter et nytt politisk initiativ rundt egne kjerneverdier. De har ikke hatt det enkelt. I den nytenkningen som har funnet sted siden århundreskiftet, er det imidlertid klare fellestrekk. David Cameron, leder for De konservative siden 2005, har de skandinaviske landene som en åpenbar referanse for sin vektlegging av familiepolitikk, forskning, utdanning og miljø. Camerons fascinasjon for Skandinavia er åpen og søkende snarere enn begrenset til egen partifamilie.⁶¹ Men på skandinavisk side er begeistringen for hans forsøk på lyseblå nytenkning naturlig nok sterkest hos søsterpartiene. De svenske Moderaterna er per 2012 det mest nærliggende partnerskapet for Camerons regjering. Men mye tyder på at ved en eventuell borgerlig regjeringsovertakelse i Norge vil de tre landenes konservative kunne trekke på både felles ideologisk inspirasjon og løpende idéutveksling.⁶²

⁶⁰ Kristin Clemet (2009). «Reform to preserve: conservative advances in Britain and Norway», *British Politics Review* 4, 1, s. 3. Opprinnelig manuskript før oversettelse.

⁶¹ Et godt eksempel er det nordisk-baltiske toppmøtet Cameron var vertskap for i januar 2011.

⁶² Se f.eks. Jan Tore Sanner (2010). «Cameron: no accidental reformer», *British Politics Review* 5, 3, s. 3. Se også «Blått og mykt», lederartikkel *Dagens Næringsliv* 29. august 2006; Jenny Stiernstedt (2010). «Nu får britterna en egen Reinfeldt», *Dagens Nyheter*, 7. mai og Matthew Tempest (2007). «Cameron visits Sweden to learn from rebranded rightwingers», *The Guardian*, 12. februar.

Venstre og Liberaldemokratene

I likhet med De konservative vokste Det liberale partiet frem av en eldgammel partidannelse i det britiske Underhuset. Whigene var betegnelsen som ble brukt på den liberale gruppen som oppsto sent på 1600-tallet, en gruppe som stort sett bestod av landlig adel med progressivt grunnsyn: tro på fremskrittet, individuelle friheter og begynnende borgerrettigheter. Senere sluttet deler av den nye næringseliten seg til, og Det liberale partiet ble dannet i 1859. Sosialt sett var dette partiet tilsynelatende mer topptungt enn det norske Venstre. Men samtidig ble det britiske partiet, i likhet med det norske, også et samlingspunkt for motkulturer og fritenkere. Parallellene er interessante – enten man viser til de lavkirkelige (i Norge som lekmannsbevegelsen, i Storbritannia som menigheter utenfor den anglikanske kirken) eller til forsøkene på å knytte til seg lavere sosiale lag gjennom utvidelse av stemmeretten.⁶³

Likhetene mellom Venstre i Norge og Det liberale partiet i Storbritannia ble tydelige under den liberale storhetstiden i de to første tiårene av 1900-tallet. Dette var på mange måter sosialliberalismens epoke i begge land, med reformer innenfor skatt, velferdstjenester og utdanning. Gunnar Knudsens regjeringer mellom 1912 og 1920 hadde slik sett bemerkelsesverdige fellestrekk med Herbert Asquiths liberale regjering fra 1908 til 1916. Statsråd Johan Castberg ble mer enn noen andre knyttet til den norske formen for sosialliberalisme. Han «sprengte via sosialpolitikken liberalismens tradisjonelle rammer og spente med sitt [...] moderniseringsprogram en ideologisk bro fra den liberaldemokratiske folkelighet til det norske sosialdemokrati», skriver Rune Slagstad.⁶⁴ Denne vendingen bar preg av den særnorske sammensmeltingen mellom egalitært bondesamfunn og fremvoksende industri. Men Venstres politikk høstet også åpenbar inspirasjon i den sosialliberale blomstringen på den andre siden av Nordsjøen.

Venstre og Det liberale partiet skulle også følge et ganske parallelt – om enn langt mer ulykkelig – utviklingsløp i tiårene som fulgte. Arbeiderbevegelsens inntog på den nasjonale politiske arenaen betød at konflikten mellom arbeid og kapital ble dominerende. For de liberale betød dette en langsom sorti, til tross for flere iherdige forsøk på å skape en

⁶³ I det britiske tilfellet gjennom forkjempere for skotsk-gælisk og walisisk. For en kort og interessant oppsummering, se Philip Grey (2009). «Welsh liberalism: past and present», *British Politics Review* 2, 2, s. 9.

⁶⁴ Jf. Rune Slagstad (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax, s. 135.

overordnet politikk på tvers av sosiale klasser.⁶⁵ I hvilken grad det var et uunngåelig fall, har vært gjenstand for heftig debatt. Statsviteren David Marquand legger vekt på det ideologiske slektskapet mellom sosialdemokrater og sosialliberale og hevder at stammetenkning – især hos Labour – blokkerte for visjonen om et forent sentrum/venstre. Resultatet ble en konservativ regjeringsdominans over et svakt Labour og et marginalisert liberalt parti.⁶⁶ I Norge var situasjonen mindre prekær, ettersom forholdstallsvalg gjorde det mulig å leve videre som ett av flere partier på borgerlig side. Men også her mislyktes Venstre på sikt med å bryte klassesamfunnets logikk som gjorde Ap og Høyre til de dominerende aktørene. Tradisjonelt hadde partiet stabil støtte i motkulturene: lekmannsbevegelse, avholds- og målsak. Men dette var en koalisjon av sprikende interesser: Med avskalling av Bondepartiet (1920) og Kristelig Folkeparti (1933) var Venstres eget grunnfjell betydelig høvlet ned.

Det virkelige fallet for Venstre inntraff først med EF-kamp og splittelse på 1970-tallet.⁶⁷ Samtidig med at Venstre falt sammen her hjemme, ble det interessant nok lysere liberale utsikter i Storbritannia. Mens både Labour og De konservative opplevde synkende oppslutning gjennom 1970-tallets økonomiske krisetid, trådte Det liberale partiet frem som et alternativ for sentrumsvelgere. Økningen i oppslutning var dramatisk, fra 7,5 prosent i 1970 til 19,3 prosent i 1974. Og da valget fem år senere førte til Labour-regjeringens fall, åpnet det seg nye muligheter for De liberale. I Labour ønsket flertallet nå en sterkere venstredreining, og konsekvensen ble at en fraksjon brøt ut og dannet Det sosialdemokratiske partiet, SDP. Før valget i 1983 gikk disse i allianse med Det liberale partiet, og resultatet – 25,4 prosent – tydet på at den nye liberale alliansen var på vei til å overta Labours rolle som største opposisjonsparti. Slik skulle det riktignok ikke

⁶⁵ Lloyd Georges radikale sentrumsprogram i 1929 er et godt eksempel. I Norge stod Johan Ludvig Mowinckel i spissen for den fløyen i Venstre som var skeptisk til overenskomst med Ap (jf. Mowinckel (1935). *Venstrepolitikk. Mot marxistisk og annen reaksjon. Foredrag i Stortinget*. Oslo: Norges Venstrevalg).

⁶⁶ Kap. 1 i David Marquand (1999). *The Progressive Dilemma. From Lloyd George to Blair*. London: Phoenix Giant.

⁶⁷ Venstre hadde i de sju valgene fra 1945 til 1969 en gjennomsnittlig oppslutning på 10,7 %; etter splittelse og sammenbrudd ved valget i 1973 krøp ikke partiet over sperregrensen på 4 % igjen før 1997. Det liberale partiet varierte mellom 2 og 11 prosents oppslutning i etterkrigstiden, med 7,2 % som gjennomsnitt for de åtte valgene fra 1945 til 1970.

gå, men med formaliseringen av alliansen som *Liberaldemokratene* i 1988 hadde partiet blitt det største i den liberale partifamilien i Europa.

Samarbeidet mellom norske og britiske liberale ble styrket på 1980-tallet, da det virkelig var behov for hjelp på norsk side. Grunnlaget ble lagt i kampanjen mot sur nedbør i 1985, da Venstre-leder Odd Einar Dørum sammen med partileder David Steel leverte en frisk norsk laks – angivelig «en av de siste» – til 10 Downing Street. Venstre bygget også en profil rundt motstand mot atomkraft i Skottland.⁶⁸ Dørum omtaler forholdet til Liberaldemokratene som både nært og nyttig for Venstre:

I det hele tatt har de britiske liberale vært utrolig åpne og generøse mot sine nordiske søsterpartier i både gode og onde dager. Framtredende medlemmer av det britiske liberale partiet har støttet oss ved å være til stede i presseframtrædener og/eller møter i forbindelse med alle valg siden 1985.⁶⁹

I løpet av de to siste tiårene kan man se klare tegn på felles fornyelse av liberal ideologi på begge sider av Nordsjøen, og dette reflekteres i den politiske agendaen til både Venstre og Liberaldemokratene.⁷⁰ Vektleggingen av miljøvern og utdanning har partiene felles, det samme gjelder integrasjonspolitikken og visjonen om hjelp til selvhjelp gjennom offentlig velferd. Utfordringen for begge har vært å gjøre ideene til partiets egne samt følge dem opp gjennom praktisk politikk. Samtidig har begge partier kommet nærmere den utøvende makten: Venstre oppnådde innflytelse i regjering gjennom nær sju år i Kjell Magne Bondeviks to regjeringer mellom 1997 og 2005. Liberaldemokratene har siden 2010 fått prøve utfordringene som følger av å være det minste partiet i en koalisjonsregjering. Til tross for noen politiske seire, har antallet saker hvor partiet har måttet gi slipp på

⁶⁸ Dette samarbeidet involverte særlig den skotske partikjempen Jim Wallace. Dørum skulle senere finne Wallace igjen som skotsk justisminister i 1999. På det tidspunktet var Dørum selv justisminister i Bondevik 1-regjeringen, en oppsiktsvekkende vending i begge politiske karriere.

⁶⁹ Odd Einar Dørum (1999). *Med liv og sjel. Memoarer*. Oslo: Millennium, s. 148. Se også Dørum (2007). «A common vision of social liberalism», *British Politics Review* 2, 2, s. 3.

⁷⁰ Se Charles Kennedy (2007). «In view of a liberal Britain», *British Politics Review* 2, 2, s. 4; Trine Skei Grande (2010). «A historic achievement», *British Politics Review* 5, 3, s. 4.

sine egne politiske mål, vært langt flere. Innføringen av økt studieavgift for høyere utdanning i 2010 var et slående eksempel på dette. Samtidig har partiet hatt store vansker med å gjøre økte muligheter for alle til gjennomførbar politikk i et samfunn preget av dype konflikter og betydelig ulikhet. «Det sosiale spørsmålet», som liberale på begge sider av Nordsjøen strevet med ved 1900-tallets begynnelse, har man tydelig kommet nærmere å løse i Norge.

Arbeiderpartiet og Labour

Mens de konservative og liberale partiene har klart lenger fartstid i Storbritannia enn i Norge, stiller det seg annerledes med de sosialdemokratiske, hvor Ap (1887) ble etablert før sitt britiske søsterparti Labour (1906). Begge vokste frem i skyggen av et progressivt liberalt parti – Venstre i Norge og Det liberale partiet i Storbritannia. Begge slo igjennom med regjeringsmakt midt på 1920-tallet, og det er slående paralleller mellom mindretallsregjeringene til James Ramsay MacDonald (1924) og Christopher Hornsrud (1928).

Samtidig er det også noen nøkkelforskjeller i partienes opphav. Et viktig punkt er forholdet mellom parti og fagbevegelse. I alle de tre skandinaviske landene ble partiet stiftet forut for dannelsen av en nasjonal fagbevegelse. I Storbritannia var rekkefølgen motsatt: I partikjempen Ernest Bevins ord «vokste partiet ut av suppeskålene til de fagorganiserte». Da Labour ble etablert i 1900, var formålet å etablere en partigruppe i Underhuset som skulle arbeide for fagforeningsvennlig lovgivning i allianse med samarbeidsvillige partier. Partiet hadde ingen leder og et improvisert partikontor. Først i 1906 var partiet offisielt og navnet Labour Party etablert.⁷¹

Arbeiderpartiet «står i en særstilling blant norske partier både når det gjelder tradisjon og omfanget av internasjonale partikontakter».⁷² Men kildene til inspirasjon kom fra ulike hold over tid. Norske sosialdemokrater hentet først inspirasjon fra tyske sosialdemokrater, deretter ble Sverige selve fyrtårnet. På 1930-tallet hentet Ap prinsipper for økonomisk politikk fra Ernst Wigforss, sosialdemokratisk finansminister i perioden

⁷¹ Alastair J. Reid og Henry Pelling (2005). *A Short History of the Labour Party*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, kap. 1.

⁷² Heidar, Pettersen og Svåsand (1997) op.cit., s. 72.

1932–49, og ideer om politikk på tvers av klasser fra statsminister Per Albin Hanssons visjon om «Folkhemmet». I Labour var dynamikken en annen. Sammen med fagbevegelsen var det to grupper som bidro særlig til ideologisk debatt: *middelklasseintellektuelle* i Fabian Society og *etiske sosialister* som vektla selvorganisering og religiøs moral. I motsetning til Ap gikk ikke Labour gjennom noen radikalisering etter den russiske revolusjonen. Klassekamp hadde lite gjennomslag i et parti som, med senere partileder Harold Wilsons ord, hentet mer inspirasjon fra metodistene enn fra Marx. Labour ønsket helt fra starten å endre samfunnet innenfor det bestående – selv om planen for endring ikke alltid syntes klar.

Fra 1930-tallet nærmet Ap og Labour seg hverandre i politiske mål så vel som virkemidler. Dette ble forsterket kraftig gjennom selve krigsårene, da sterke bånd ble knyttet mellom den norske eksilregjeringen og dens vertskap i London.⁷³ Underveis i krigen ble også grunnlaget lagt for etterkrigstidens velferdsstat, blant annet gjennom Beveridge-rapporten, som vakte stor interesse også hos Aps strateger. Felles utfordringer stod i kø, som industrireisning, boligbygging og mer rettferdig fordeling. Overordnet bidro krigserfaringen til at Norge og Storbritannia stod nærmere hverandre politisk enn på noe tidligere tidspunkt. Partipolitisk var forbindelsen tett mellom Haakon Lie – Aps partisekretær – og det internasjonale sekretariatet i Labour, særlig representert ved senere forsvars- og finansminister Denis Healey.⁷⁴

Etterkrigstidens nyorden er derfor også perioden hvor Ap og Labour stod tettest sammen rent ideologisk. Marshall-hjelpen bidro til å styrke dialogen over Nordsjøen, og et felles syn på økonomiske styringsverktøy – gjennom motkonjunkturpolitikken til John Maynard Keynes – bidro til å skape et felles utsyn for norsk og britisk sosialdemokrati. De nære båndene ble dessuten forsterket gjennom NATO-medlemskapet og det felles synet på kontinental-Europa som konservativt og lite relevant for skandinaviske sosialdemokrater.⁷⁵

⁷³ Se særlig Olav Riste (1973–79). *London-regjeringa. 2 bind*. Oslo: Det norske Samlaget.

⁷⁴ Tony Insall (2010). *Haakon Lie, Denis Healey and the Making of an Anglo-Norwegian Special Relationship, 1945–51*. Oslo: Unipub.

⁷⁵ Hans Otto Frøland (1997). «DNA og Vest-Europa 1945: kontakter, samarbeid og utsyn», i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.). *op.cit.*, s. 174–75.

For sosialdemokratiske strateger på britisk side var det imidlertid ofte Sverige – ikke Norge – som fremsto som det ideologiske fyrtårnet i Skandinavia, et forhold som ble etablert alt i mellomkrigstiden og understøttet av sentrale politikere som Ernst Wigforss.⁷⁶ Labour-strategen Anthony Croslands klassiske verk om sosialdemokratiet (1956) har 21 referanser til Sverige, mens Norge kun er nevnt ved to anledninger (begge i forbindelse med Sverige) og Danmark er helt utelatt.⁷⁷ Eksemplet er dekkende for den særskilte fascinasjonen for det svenske sosialdemokratiet på den britiske venstresiden.

Labour tilbrakte 1950-tallet i opposisjon og var preget av sterke interne konflikter. I det etterfølgende tiåret kom Harold Wilsons regjering med modernisering av industri og utdanning og en mer liberal justispolitikk. Denne perioden kunne man godt sett for seg som en tid for tettere alliansebygging med Norge, ikke minst fordi begge landene stod på terskelen til medlemskap i EF. Ap mistet imidlertid regjeringsmakten omtrent på samme tid som Wilsons regjering tiltrådte, og nok en gang ble det demonstrert at felles regjeringsmakt er det sikreste argumentet for styrket kontakt.

1970-tallet var preget av interne stridigheter og økonomiske kriser i partiene på begge sider av Nordsjøen. I det etterfølgende tiåret bidro imidlertid en felles tidsånd til å styrke norsk–britiske partibånd både på sosialdemokratisk og borgerlig side. Høyrebølgen medførte krav om nytenkning også for venstresiden. I Ap stod «frihetskampanjen» under Thorbjørn Jaglands virke som partisekretær i sentrum for denne fornyelsen, understøttet av lederduoen Gro Harlem Brundtland og Einar Førde.⁷⁸ I Labour ble prosessen langt seigere, både fordi partiet hadde beveget seg lenger ut til venstre og fordi veien tilbake til regjeringsmakt syntes lengre for alle involverte. Likevel er det sterke likhetstrekk mellom det ideologiske nybrottsarbeidet

⁷⁶ Wigforss var blant annet inspirert av tenkere som Tawney og Hobhouse og hadde gode relasjoner med britiske Fabian Society og tenkere i fagbevegelsen. Se Winton Higgins (1985). «Ernst Wigforss: the renewal of social democratic theory and practice», i *Political Power and Social Theory* 15.

⁷⁷ Tyskland og Frankrike nevnes henholdsvis ti og to ganger. Se Anthony Crosland (2006) [1956]. *The Future of Socialism*. London: Constable & Robinson.

⁷⁸ Jf. Thorbjørn Jagland (2008). «En fornyer av den sosialdemokratiske orden?», i Kristin Clemet og Harald Stanghelle (red.). *Kåre Willoch 80 år: et debattskrift*. Oslo: Kagge Forlag.

på norsk side og det Neil Kinnock, Roy Hattersley og Brian Gould stod for i Labour.⁷⁹

Tony Blair og Gordon Browns inntreden i Labours partiledelse innebar en grundig fornyelse av både ideologi og organisasjon, og resultatet ble et parti som definerte seg bort fra sin egen historie. Likevel var det liten tvil om at «Nye Labour»s fokus på effektive offentlige tjenester, konkurranse og internasjonalisering også hadde appell i Norge. Jens Stoltenbergs første regjering (2000–01) regnes av de fleste observatører som ideologisk inspirert av Blair og Brown, med særlig vekt på fornyelse av offentlig sektor gjennom brukertilpasning og konkurranseutsetting.⁸⁰

Velgernes respons på denne vendingen var imidlertid av en annen karakter i Norge enn i Storbritannia. Aps brutale valgnederlag i 2001 førte til at politikken for offentlig sektor fikk en ganske annen profil i Stoltenbergs andre regjering. Med den rødgrønne regjeringen, sterk vekt på offentlig velferd og fornyet partnerskap med fagbevegelsen tok Ap et tydelig skritt bort fra en del av kjernen i «Nye Labour». Hos britiske sosialdemokrater har sjelegranskingen etter valget i 2010 blant annet ført med seg et fornyet syn på verdier som skandinaviske sosialdemokrater har løftet frem med større kontinuitet. Labours nåværende partileder, Ed Miliband, refererer ofte til bærebjelkene i den skandinaviske velferdsmodellen når det gjelder arbeidslivsspørsmål og velferdspolitik. Det er mye som skiller Ap og Labour, men i ideologisk inspirasjon er det også en rekke felles lærdommer (om ikke alltid felles erfaringer) som forener dem.

Fremskrittspartiet: Inn fra høyre

«Det var i Newcastle jeg ble hektet på politikk», skriver Carl I. Hagen i sin selvbiografi *Ærlig talt*.⁸¹ Den unge Hagen ankom Newcastle i 1966 for å studere ved handelsskolen der, etter først å ha tilbrakt et nokså mislykket år ved den tekniske høyskolen i Sunderland. Hagens politiske oppvåk-

⁷⁹ Se f.eks. Roy Hattersley (1987). *Choose Freedom: Future of Democratic Socialism*. London: Penguin.

⁸⁰ Se for eksempel s. 144–161 i Thor Viksveen (2011). *Jens Stoltenberg. Et portrett*. Oslo: Pax. For en interessant refleksjon fra innsiden av Stoltenbergs første regjering, se Tom Therkildsen (2002). «Er tiden over for sosialdemokratiet?» *Horisont* nr. 2/2002, s. 34–43.

⁸¹ Carl I. Hagen (2008). *Ærlig talt*. Oslo: Cappelen Damm, s. 34.

ning gikk gjennom den britiske studentpolitikken, og det er et interessant utgangspunkt for den senere ledelsen av Fremskrittspartiet her hjemme. Ikke minst fordi en sentral motstander som nasjonal studentleder var Jack Straw, senere Labour-statsråd under Tony Blair og Gordon Brown.

Fra studiene gikk Hagens vei videre til arbeid for sukkerprodusenten Tate & Lyle, som markedsansvarlig i Oslo. Verdiene han tilegnet seg fra næringslivet, fikk en åpenbar britisk komponent. Samtidig fikk han mulighet til å se en del av velferdsstatens utfordringer i Storbritannia på nært hold. Han fikk også erfaring med 1960-tallets studentradikalisme, og ble styrket i sin motstand mot den. I debatt med Jack Straw i kampen om vise-presidentvervet i den nasjonale studentunionen (1968) talte Hagen varmt for at studielån var en utgift til inntekts ervervelse, og ingen gave fra oven. Det var et standpunkt som var akkurat så politisk ukorrekt som den senere partilederen skulle gjøre det til en vane å være.⁸² Man kan spekulere på hva salgs betydning disse erfaringene hadde for Hagens senere virke – men sikkert er det at inntrykkene kom på et tidspunkt da hans politiske sinn var formbart, på terskelen mellom fagutdanning og politisk karriere. Og øvelsen i politisk organisering, argumentasjon og retorikk – alt sammen på engelsk og i møte med britiske samfunnsspørsmål – fikk ganske sikkert betydning for utformingen av Hagens eget politiske prosjekt.

Referansen til søsterpartier kan være viktig for troverdigheten til eget politisk prosjekt. Dette er en tydelig drivkraft i alliansene som FrP har knyttet med utvalgte partier i andre land. Til tross for manglende søsterparti i Storbritannia har det hatt ideologiske likheter med deler av Det konservative partiet på områder som skatt, velferd og integreringspolitikk. Dette slektskapet har blitt enda tydeligere etter Hagens avgang i 2006. Partileder Siv Jensen har ved gjentatte anledninger referert til Margaret Thatcher som et politisk forbilde.⁸³ I mai 2009 reiste Jensen på et mye omtalt besøk til Westminster og den internasjonale tankesmien The Henry Jackson Society med et foredrag om frihet og liberale verdier.⁸⁴ Initiativtager var De konservatives tidligere utenriksminister Sir Malcolm Rifkind. I annonseringen

⁸² Ibid., s. 37–38.

⁸³ Se for eksempel Thomas Boe Hornburg (2009). «-Norges Margaret Thatcher», *Aftenposten*, 9. mai.

⁸⁴ Gunnar Thorenfeldt (2009). «Norges nye jernlady», *Dagbladet*, 7. mai. Tittelen på Jensens foredrag var «Promoting Liberty and Stability in the 21st Century: A Norwegian Perspective».

ble Jensen beskrevet som «den norske Margaret Thatcher» og knyttet til et politisk prosjekt som var lett gjenkjennelig for britiske konservative: frihandel, demokratisering og aktivt forsvar mot terrorisme, kombinert med en restriktiv innvandrings- og integreringspolitikk.⁸⁵

Behovet for endring i velferds- og integreringspolitikken er et tema hvor Jensen har trukket linjer også til Camerons nåværende regjering. Ønsket om et oppgjør med multikulturalisme har vært et felles referansepunkt i denne debatten.⁸⁶ Samtidig er det tydelig at disse politiske posisjonene ikke favner om hele Det konservative partiet. Andre av Camerons synspunkter, knyttet for eksempel til familiepolitikk og miljø, står dessuten fjernere fra FrP. Men at det finnes et overlappende felt for de to partiene, knyttet til «det frie marked og den sterke stat» som oppsummerte Thatchers epoke, er det ingen tvil om.⁸⁷

Avsluttende betraktninger: Hva betyr partibåndene for det norsk–britiske forholdet?

Forholdet mellom Norge og Storbritannia er utvilsomt så sterkt at regjeringsskifter på den ene eller andre siden av Nordsjøen ikke er av avgjørende betydning. Men partiforbindelser betyr likevel *noe*, ikke minst fordi etablerte relasjoner – på personnivå og mellom partiorganisasjonene – ligger klare til å brukes når omstendighetene åpner for det. Når søsterpartier oppnår regjeringsmakt samtidig, blir relasjonene særlig viktige. Det siste tiåret er samarbeidet mellom Gordon Brown og Jens Stoltenberg er meget godt eksempel: Dette er to politikere med et langt personlig vennskap og en rekke felles standpunkter som først ble til politiske resultater da begge satt med regjeringsmakt samtidig og kunne utforme felles politikk på områder som bistand, energi, handel og miljø.

Skulle man driste seg til å peke på noen bestemte epoker hvor partipolitiske bånd i høy grad har satt sitt preg på det norsk–britiske forholdet, er det tre som skiller seg ut: *de første seks årene etter krigen*, da Einar Gerhardsen og Clement Attlee styrte hver sin banebrytende regjering; *første halvdel av*

⁸⁵ «HJS Event: Promoting Liberty and Stability in the 21st Century»: se <http://www.henryjacksonsociety.org/stories.asp?id=1150>.

⁸⁶ Siv Jensen (2010). «A change for the better», *British Politics Review* 5, 4, s. 3.

⁸⁷ Jf. Andrew Gamble (1988). *The Free Economy and the Strong State. The Politics of Thatcherism*. Basingstoke: Macmillan.

1980-tallet, da Willoch og Thatcher regjerte; og – endelig – *perioden fra 2005 til 2010*, da Stoltenbergs rødgrønne regjering sammenfalt i tid med Blair og Browns styre i London.

Forut for valget i 2010 spurte NRK ledende norske politikere om hvilket parti de ville støtte ved det britiske parlamentsvalget.⁸⁸ Ap, Høyre og Venstre støttet forutsigbart sine egne søsterpartier. Fra andre partier var svarene noe mindre opplagte: Siv Jensen identifiserte FrP med De konservative og fremholdt at «Toryene ligger ganske nær Fremskrittspartiet på flere områder. Vi har et godt forhold til dem.» Trygve Slagsvold Vedum fra Senterpartiet understreket at partiet ikke hadde sterke meninger om det britiske valget, «men [vi] står nok i sum nærmest Gordon Brown og Labour», samtidig som «det hadde vært spennende om Liberaldemokratene fikk litt innflytelse». Dagfinn Høybråten håpet på «en statsminister fra sentrum». Torstein Dahle, partileder i Rødt, rangerte på sin side partiene slik: «Konklusjonen blir en meget svak preferanse for Gordon Brown, fri og bevare oss for David Cameron, og takk og lov for at vi ikke bor i Storbritannia...»

Kommentarene illustrerer noen fascinerende kontraster mellom norsk og britisk politikk: Mens det norske partimangfoldet skjuler et underliggende politisk fellesskap, dekker den britiske samlingen om tre partier over vesentlige politiske forskjeller som ikke alltid er åpenbare for det blotte øye. Det er også hovedårsaken til at man i dag finner beilere til (og kritikere av) de tre britiske partiene *innenfor* så vel som *på tvers av* de norske partiene.

⁸⁸ Staude, Tone (2010). «Norske partitopper venter i spenning på det britiske valget», NRK, 6. mai.

4 Fra storpolitisk allianse til lavmælt vennskap: Norge og Storbritannia i utenrikspolitikken

Kristin M. Haugevik

Helt siden Norge startet prosessen med å utforme en selvstendig utenrikspolitikk etter unionsoppløsningen i 1905, har Storbritannia vært blant våre nærmeste og viktigste allierte. Også i dag har Norge og Storbritannia mange fellestrekk som utenrikspolitiske aktører, enten det gjelder synet på grunnleggende samfunnsverdier, tilnærmingen til sikkerhetspolitiske utfordringer eller betydningen som tillegges multilaterale fora som FN og NATO. Den historiske forankringen og mange felles berøringsflater internasjonalt utgjør selve fundamentet i det som i dag gjennomgående betegnes som et veletablert og velfungerende bilateralt forhold. Representanter for de to landenes regjeringer omtaler da også rutinemessig den andre part som en av sine mest fortrolige og viktigste samarbeidspartnere. Norges tidligere utenriksminister Jonas Gahr Støre observerte at Storbritannia var det landet Norge «har flest møtepunkter med globalt».⁸⁹ Mens Storbritannias statsminister David Cameron oppsummerte partnerskapet med følgende ord: «Storbritannia og Norge har et ekstremt sterkt forhold; vi er veldig gamle venner, veldig nære venner».⁹⁰

Den solide forankringen og de mange lovordene til tross: De utenrikspolitiske båndene mellom Norge og Storbritannia er i dag gjenstand for overraskende lite systematisk oppmerksomhet og kritisk diskusjon. For eksempel genererer norske statsministerbesøk til Storbritannia relativt fyldig presseomtale, men denne er typisk i referatform og sjelden akkompagnert

---

Takk til Øivind Bratberg, Halvard Leira og Iver B. Neumann for kommentarer til tidligere utkast av dette kapitlet.

⁸⁹ Sitert i *Aftenposten* (2007). «Gordon Brown invitert til Norge», 12. desember.

⁹⁰ Den norske ambassaden i London (2011). «Norway's PM meets Cameron», presseklipp, 20. januar.

av analyser av *relasjonen* mellom de to landene.⁹¹ Britiske statsministerbesøk til Norge har foranlediget noe mer refleksjon og debatt, men den største nyhetsverdien har hittil vært knyttet til det påfallende *fraværet* av slike besøk.⁹² Forskningen som berører de utenrikspolitiske båndene mellom Norge og Storbritannia, er også av beskjedne størrelse, og omfatter først og fremst historiske bidrag hvor norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik har stått sentralt.⁹³

Med dette som utgangspunkt er formålet med inneværende kapittel todelt: For det første å foreta en bred gjennomgang av de utenrikspolitiske båndene mellom Norge og Storbritannia. For det andre å skissere noen mulige forklaringer på forholdets beskjedne profil i dag. Hovedobservasjonen er at det norsk–britiske forholdet har utviklet seg fra å være et strategisk, og primært sikkerhetspolitisk fundert, samarbeid gjennom mesteparten av 1900-tallet til å bli et gradvis mer vidtfavnende og jevnbyrdig utenrikspolitisk forhold i dag. Det har en solid forankring, samtidig som det ikke preges verken av dyptgående politiske kontroverser eller store hastesaker. Nettopp det siste identifiseres som en nøkkelforklaring på hvorfor forholdet ikke er gjenstand for mer løpende oppmerksomhet eller kritisk diskusjon.

Kapitlet består av tre hoveddeler. Det starter med et historisk tilbakeblikk på etableringen og utviklingen av norsk–britiske utenrikspolitiske relasjoner i de umiddelbare årene etter 1905. Dernest skisseres noen sentrale utviklingstrekk i det bilaterale forholdet gjennom den kalde krigen, før noen hovedtrekk ved dagens utenrikspolitiske bånd mellom de to landene identifiseres. Avslutningsvis presenteres noen mulige forklaringer på den – relativt sett – begrensede interessen for Norge–Storbritannia-relasjonen i akademia og offentlighet.

⁹¹ Da Jens Stoltenberg besøkte London i januar 2011, handlet for eksempel mye av den norske pressedekningen om den såkalte Maria Amelie-saken. Se f.eks. Gunnar Ringheim (2011). «-Jeg sover ikke dårlig om natta», *Dagbladet*, 19. januar. Flere aviser valgte også å vinkle sine saker rundt hvorvidt Norge kunne være en modell for Storbritannia i spørsmålet om fedrepermisjon. Se f.eks. Nilas Johnsen (2011). «Stoltenberg lærte Cameron om pappaperm», *VG*, 19. januar.

⁹² Før David Cameron la turen innom Oslo i juni 2012, hadde kun to britiske statsministre Harold Macmillan og Margaret Thatcher funnet tid og anledning til å ta turen over Nordsjøen på offisielt besøk. Det skjedde i henholdsvis 1960 og 1986.

⁹³ På norsk side f.eks. ved historikere som Roald Berg, Olav Riste og Rolf Tamnes. På britisk side f.eks. Clive Archer, Tony Insall og Patrick Salmon.

1905–1945: Storhetstid for det norsk–britiske forholdet

Utformingen av en selvstendig norsk utenrikspolitikk etter løsrivelsen fra Sverige i 1905 tok utgangspunkt i Norges beskjedne størrelse og utfordrende geografiske beliggenhet – med lang kystlinje og Russland som nabo i nord. Norges første utenriksminister, Jørgen Løvland, var ikke alene om å mene at en sentral målsetting for norsk utenrikspolitikk måtte være å «holde os udenfor deltagelse i de kombinationer og alliancer der kan drage os ind i krigseventyr sammen med nogle af de europæiske krigerstater».⁹⁴ Men selv om nøytralitet tidlig ble etablert som hovedlinjen i norsk sikkerhetspolitikk, var styresmaktene samtidig svært bevisste på at Norges geografiske beliggenhet gjorde visse politiske og diplomatiske forbindelser med stormaktene uunngåelig. Som et lite land blant stormakter med sterke interesser, fastslår historiker Olav Riste, var Norge avhengig av en eller annen form for sikkerhetsgaranti utenfra. Storbritannias dominerende stilling i internasjonal handel og skipsfart gjorde, sammen med de historiske båndene og den geografiske nærheten til Norge, landet til en åpenbar kandidat til en slik beskytterrolle. Den britiske marinens overlegne stilling på havene langs norskekysten var i seg selv grunn nok til at landet var en attraktiv alliert for Norge.⁹⁵

Den norske regjeringens sikkerhetspolitiske strategi i denne perioden kan dermed oppsummeres som en slags olebrummsk «Ja takk, begge deler»-variant: På den ene siden benyttet norske myndigheter enhver anledning til å formidle at den offisielle norske nøytralitetslinjen lå fast. På den andre siden ga man uttrykk for et sterkt ønske om å knytte Storbritannia nærmere til seg som sikkerhetspolitisk alliert. Dragningen mot Storbritannia kom til uttrykk også i andre sammenhenger, hvorav en av de viktigste handlet om valget av det selvstendige Norges første konge. At prins Carl av Danmark, senere Kong Haakon VII, var gift med den britiske kong Edward VIIIs datter Maud, ble av mange betraktet som en av de største styrkene ved hans kandidatur. Det var en relativt utbredt antakelse at en britiskættet dronning i det norske kongehuset ville styrke det bilaterale båndet mellom de

⁹⁴ Sitert i Iver B. Neumann og Halvard Leira (2005). *Aktiv og avventende: Utenrikstjenestens liv 1905–2005*. Oslo: Pax, s. 56.

⁹⁵ Olav Riste (2001). *Norway's Foreign Relations: A History*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 73.

to landene og få Storbritannia til å føle et mer forpliktende beskytteransvar for Norge.⁹⁶

Antakelsen ble sannsynligvis gjort med rette. Formelle utenrikspolitiske bånd mellom Norge og Storbritannia ble etablert nesten umiddelbart etter unionsoppløsningen, og Storbritannia var blant de første landene som anerkjente det selvstendige Norge. Diplomatsk virksomhet og utveksling kom dessuten tidlig på plass. Allerede samme år, i 1905, ankom Storbritannias første diplomatiske minister Oslo.⁹⁷ Og da det norske utenriksdepartementet ble operativt året etter, var den norske diplomatiske ministeren til Storbritannia fra starten av å regne som den tyngste og mest prestisjetunge av utenrikspostene.⁹⁸ Det var ingen tilfeldighet at den første som fikk æren av å inneha posisjonen, var en av datidens viktigste aktører i norsk offentlighet: samfunnsstøtten og nasjonalhelten Fridtjof Nansen. Nansen hadde allerede tilbrakt mye tid i London, og det ble ansett som fordelaktig for den norsk-britiske relasjonen at han hadde et kjent ansikt og et veletablert nettverk i den britiske hovedstaden.

Som diplomatisk utsending til London ble en av Nansens første og viktigste oppgaver å delta i forhandlingene rundt den såkalte *Integritetstraktaten*, som ble undertegnet av Norge, Frankrike, Tyskland, Russland og Storbritannia høsten 1907. Traktaten forpliktet alle de fire stormaktene til å respektere og ivareta Norges uavhengighet og territoriale integritet. Her hjemme ble den imidlertid av mange oppfattet først og fremst som en formalisering av Storbritannias beskytteransvar for norsk territorium.⁹⁹

I tiden som fulgte, var nøytralitet stadig den offisielle og uttalte hovedlinjen i norsk sikkerhetspolitikk, men nå med et antatt ekstra «sikkerhetsnett» gjennom Integritetstraktaten og de bilaterale båndene til Storbritannia. At Norge valgte å bli medlem av Folkeforbundet i 1920,

⁹⁶ Se f.eks. Trond Norén Isaksen (2007). «A British Queen of Norway», *British Politics Review* 2, 4, s. 8–9; Roald Berg (2008). «Gud fri os ialfald fra at faa onkel Eddy mot oss. Integritetstraktaten og den britiske garanti», i Berg (red.). *Selvstendig og beskyttet. Det stormaktsgaranterte Norge fra krigen til NATO*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 40.

⁹⁷ Frem til 1942 var tittelen «ambassadør» reservert for stormakters representanter til andre stormakter.

⁹⁸ Riste (2001) op.cit., s. 77.

⁹⁹ Frankrike, Norge, Russland, Storbritannia og Tyskland (1907). *Integritetstraktaten*. 2. november.

kunne dessuten tolkes som et signal om at nøytralitetslinjen ikke lenger sto like sterkt, siden selve hovedtanken bak Folkeforbundet nettopp var ideen om kollektiv sikkerhet og gjensidig forsvar.¹⁰⁰ Medlemskapet pekte i retning en mer offensiv tilstedeværelse internasjonalt, selv om Norge argumenterte for at landet måtte ha særskilt unntak fra den gjensidige forsvarsforpliktelsen, gitt sin lange kystlinje og naboskapet med Sovjetunionen.

I forlengelsen av dette er det verdt å merke seg at det i datiden også fantes en alternativ lesning av Storbritannias interesse for og velvilje overfor Norge. På norsk side var man fullt klar over at Storbritannia, i likhet med de andre stormaktene, hadde sterke strategiske interesser på norsk territorium. I et slikt perspektiv kunne heller ikke Storbritannia utelukkes helt som en potensiell overtreders av norsk suverenitet.¹⁰¹ Når man likevel valgte å søke aktivt mot Storbritannia som partner, skyldes det flere forhold: For det første ble trusselen mot norsk territorium generelt oppfattet som lav i den aktuelle perioden. For det andre ble Storbritannia tross alt oppfattet som den minst sannsynlige suverenitetsovertrederen av datidens stormakter. Og for det tredje hadde man, i en tenkt sårbar situasjon, mer tiltro til Storbritannia enn til alternative sikkerhetsgarantier som Folkeforbundet. Som historiker Karl Erik Haug oppsummerer:

Admiral Henry Diesens utsagn om at den som ønsket å ta Norge, måtte beherske havet, men at den som behersket havet ikke trengte å ta Norge var på mange måter en presis oppsummering av den norske persepsjonen av sikkerhet i mellomkrigstiden. Man klarte seg med nøytralitetslinjens implisitte garantist – den britiske flåtemakt. Norske politikere trodde på Storbritannia, de trodde aldri på Folkeforbundets kollektive sikkerhet.¹⁰²

Da Nazi-Tyskland invaderte Norge 9. april 1940 etterlot norske myndigheters umiddelbare respons liten tvil om Storbritannias enorme strategiske betydning for landet. Kongen, kronprinsen, regjeringen og sentrale forsvarssjefer flyktet alle til London, og opererte derfra i eksil gjennom okkupasjonsårene. Diskusjonen om hvorvidt man skulle videreføre

¹⁰⁰ Karl Erik Haug (2008). «Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti 1918-1940», i Roald Berg (red.). op.cit., s. 50.

¹⁰¹ Se Berg (2008) op.cit., s. 46.

¹⁰² Haug (2008) op.cit., s. 60.

nøytralitetslinjen eller inngå en formell forsvarsallianse med Storbritannia fortsatte riktignok utover høsten 1940, men i desember erklærte eksilregjeringen at nøytralitetslinjen var tilbakelagt til fordel for samarbeid med de allierte.¹⁰³ I en viktig radiotale tok utenriksminister Trygve Lie til orde for et atlantisk hovedspor, og fremhevet betydningen av et nært samarbeid med de andre landene langs det nordlige Atlanterhavet med lignende sikkerhetsutfordringer som Norge. Det ble slått fast at Storbritannia, sammen med USA, ville være Norges viktigste allierte i tiden fremover.

Grunnlaget for mange års tett norsk–britisk sikkerhetssamarbeid var dermed lagt. I tiden som fulgte, manifesterte dette seg gjennom en rekke konkrete samarbeidspraksiser. Ikke sjelden var det slik at formelle samarbeidsavtaler ble inngått på bakgrunn av allerede eksisterende samarbeid «på bakken». For eksempel inngikk norske og britiske myndigheter i 1941 en bilateral avtale om militært samarbeid, på et tidspunkt hvor dette i praksis allerede hadde foregått i over ett år.¹⁰⁴ Praktisk samarbeid ble også snart etablert mellom britisk og norsk marine og luftvåpen og dessuten på etterretningssiden. Når det gjaldt operasjonelt samarbeid fra dag til dag, skriver Riste, kunne det norsk–britiske forholdet knapt ha vært bedre.¹⁰⁵ Den brede forankringen i praktisk samarbeid gjorde – sammen med Norges nå uttalte støtte til de allierte – at forholdet mellom Norge og Storbritannia var svært solid ved utgangen av krigen i 1945.

Samtidig var partnerskapet mellom de to landene langt fra jevnbyrdig i denne perioden. Storbritannia var fremdeles en – om enn dalende – verdensmakt med stor tyngde og blikket rettet utover mot et mangfold av interessefelt og utfordringer. Norge var i dette perspektivet et lite land med utsatt geografisk beliggenhet og begrensede ressurser. Landet hadde blikket først og fremst rettet innover, mot ivaretagelsen av egen suverenitet og sikkerhet. Styrkeforholdet mellom de to landene var dermed i praksis det – slik blant andre Patrick Salmon har påpekt – at partnerskapet med

¹⁰³ Olav Riste (1995). «Relations between the Norwegian government in exile and the British government», i Patrick Salmon (red.). *Britain and Norway in the Second World War*. London: HMSO, s.42–43.

¹⁰⁴ Guri Hjeltnes (2008). «Tapte horisonter – nordisk eller atlantisk. Striden om Atlanterhavspolitikken 1940–1945», i Roald Berg (red.). op.cit., s. 61.

¹⁰⁵ Riste (2001) op.cit., s. 181.

Storbritannia betød alt for Norge, mens Norge for Storbritannia bare var en av mange allierte.¹⁰⁶

1945–1990: Norge og Storbritannia i en ny utenrikspolitisk kontekst

I de første årene etter andre verdenskrig forble Storbritannia den aller viktigste veiviseren for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk, selv om USA gradvis overtok rollen som de vest- og nordeuropeiske landenes øverste sikkerhetspolitiske garantist. Norges geopolitiske plassering gjorde på godt og vondt at både USA og Storbritannia betraktet landet som et strategisk viktig område. Det gjorde Norge mer attraktivt som alliert for de to stormaktene, men også mer sårbar for angrep utenfra. Norge var av den grunn en tilbakeholden alliansepartner. Samarbeidet med Storbritannia og USA måtte være av en slik karakter at man ikke provoserte Sovjetunionen unødige. Denne balansegangen mellom å ivareta alliansepartnerne og samtidig berolige potensielle fiender kunne utvilsomt være en krevende øvelse for norske regjeringer. Riste gjengir for eksempel et hendelsesforløp fra 1946, som fant sted i forbindelse med et planlagt norgesbesøk fra Winston Churchill, som da var opposisjonsleder i Storbritannia. Churchill hadde takket ja til en invitasjon fra kong Haakon om å besøke Norge, men hadde i mellomtiden holdt sin kraftfulle «jernteppe»-tale i USA, hvor han omtalte Sovjetunionen i svært krasse ordlag.¹⁰⁷ Den norske regjeringen fryktet nå at Sovjetunionen ville kunne oppfatte et norgesbesøk fra Churchill som en provokasjon, og fikk kalde føtter. Forsøk på underhånden å få britisk UD til selv å avlyse besøket, ble imidlertid bryskt avvist. Til slutt måtte kong Haakon selv skrive til Churchill og forklare at tidspunktet likevel passet dårlig. Til dette skal Churchill ha svart at han gjerne utsatte å komme til situasjonen hadde bedret seg, eller eventuelt til den hadde blitt forverret.¹⁰⁸

Eksemplet illustrerer også hvorfor beslutningen om å være blant stifterlandene av NATO i 1949 representerte et så avgjørende veiskille for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk: Forpliktelsen til Atlanterhavspaktens artikkel 5 om at et angrep på et NATO-land skulle betraktes som et

¹⁰⁶ Patrick Salmon (1995). «Introduction», i Salmon (red.). op.cit., s. xv.

¹⁰⁷ Winston Churchill (1946). «The sinews of peace (Iron Curtain)», tale, Fulton, Missouri, 5. mars.

¹⁰⁸ Riste (2001) op.cit., s. 186.

angrep på dem alle, betød at nøytralitetslinjen nå var et lukket kapittel.¹⁰⁹ Gjennom medlemskapet i NATO ble USA formelt etablert som den nye øverste garantisten for norsk territoriell sikkerhet. I praksis var det likevel stadig Storbritannia som var Norges viktigste allierte. Et av de tyngste argumentene for norsk NATO-medlemskap skal sågar ha vært at man ønsket å styrke og institusjonalisere de bilaterale båndene til Storbritannia. Ifølge Kjetil Skogrand var det den første tiden «en norsk forventning om at Storbritannia skulle være Norges nærmeste bilaterale partner i den nye alliansen».¹¹⁰

At Storbritannia hadde en særstilling i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk kom klart til uttrykk i diplomatisk praksis i denne perioden. For eksempel beskriver Iver B. Neumann og Halvard Leira hvordan britiske diplomater i Oslo hadde direkte og nærmest ubegrenset adgang til de øverste norske politikerne og embetsmennene:

I de første årene etter krigen sto britene i en særstilling, og i innrapporteringene fra den britiske ambassaden er det svært mange henvisninger til samtale med [utenriksminister Halvard] Lange, de øverste embedsmennene i departementet og ledere i arbeiderbevegelsen som Haakon Lie. Den tettteste kontakten var allikevel med Arne Ording, som på 1950-tallet hadde ukentlige samtaler i den britiske ambassaden.¹¹¹

Ifølge Neumann og Leira var kontakten med britene så tett at det på et tidspunkt forelå konkrete planer om samlokalisering av Utenriksdepartementet og den britiske ambassaden.¹¹² Selv om akkurat dette forslaget av ulike grunner strandet, tjener det som en utmerket illustrasjon på hvor nært det norsk-britiske forholdet faktisk var på det aktuelle tidspunktet.

Et annet talende eksempel på den store strategiske betydningen Storbritannia hadde for Norge, er datidens konkrete drøftinger rundt

¹⁰⁹ Se Nina Græger og Kristin M. Haugevik (2009). «The Revival of Atlanticism in NATO? Changing Security Identities in Britain, Norway and Denmark». NUPI-rapport. Oslo: NUPI, s. 19–20.

¹¹⁰ Kjetil Skogrand (2008). «Allianser i alliansen, 1949–1989» i Roald Berg (red.), op.cit., s. 99.

¹¹¹ Neumann og Leira (2005) op.cit., s. 326.

¹¹² Ibid., s. 302.

muligheten for norsk medlemskap i Det britiske samveldet. På britisk side skal sentrale politiske krefter faktisk ha stilt seg svært positive til et slikt alternativ. Et avgjørende hinder ble imidlertid at norsk medlemskap i samveldet formelt ville innebære at Dronning Elizabeth II ble norsk stats-overhode. En slik suverenitetsavgivelse, om enn først og fremst symbolsk, satt langt inne hos norske myndigheter og ville sannsynligvis også vært vanskelig å få aksept for i befolkningen.¹¹³

På 1960- og 70-tallet fortsatte norske myndigheter å legge seg tett opp mot Storbritannia i utenriks- og sikkerhetspolitikken. De to landene hadde på mange områder sammenfallende interesser. Fremfor alt hadde begge lagt seg på en klar atlantisk linje i utenriks- og sikkerhetspolitikken, hvor USA og transatlantisk samarbeid ble sterkere vektlagt enn de raskt fremvoksende institusjonelle samarbeidsstrukturene i Europa. Norges sterke binding til de to atlantiske stormaktene USA og Storbritannia styrket hverandre dermed gjensidig.¹¹⁴

Norges tilnærming til europeisk samarbeid var også under sterk innflytelse fra den nordsjøiske naboen.¹¹⁵ I likhet med Storbritannia valgte Norge å holde seg på sidelinjen da først Det europeiske kull- og stålfellesskapet og senere Det europeiske økonomiske fellesskapet ble opprettet på 1950-tallet. Isteden fulgte Norge Storbritannia i opprettelsen av et løsere organisert og mindre politisk alternativ til EF, nemlig Det europeiske frihandelsforbundet (EFTA) i 1960.¹¹⁶ Men da Storbritannia noen år senere snudde på hælen og likevel besluttet å søke EF-medlemskap, var Norge en lojal medsøker.¹¹⁷ Medlemskapsmulighetene ble i første omgang forhindret ved at Frankrikes president Charles de Gaulle to ganger la ned veto mot britisk inntreden, noe som medførte at heller ikke den norske søknaden førte til reelle forhandlinger. Først i 1973, etter de Gaulles avgang, fikk Storbritannia innpass. Norske myndigheter var igjen klare til å følge etter,

¹¹³ Dette omtales f.eks. i Nils Morten Udgaard (2005). «Kongebesøk i øyriket», kommentar, *Aftenposten*, 26. oktober.

¹¹⁴ Riste (2001) op.cit., s. 238.

¹¹⁵ For en kortfattet oversikt over Norges tilnærming til europeisk integrasjon på 1950- og 1960-tallet og relasjonen til Storbritannia, se NOU (2012:2). «Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU», Norges offentlige utredninger, kap. 4.

¹¹⁶ De fem øvrige medlemslandene var Danmark, Portugal, Sveits, Sverige og Østerrike. Senere ble også Island, Finland og Liechtenstein medlemmer. I dag består EFTA kun av fire land: Island, Liechtenstein, Norge og Sveits.

¹¹⁷ De norske søknadene ble sendt i henholdsvis 1962 og 1967.

men Norge ble som kjent værende utenfor etter at et flertall av befolkningen stemte nei til medlemskap i folkeavstemningen i 1972.¹¹⁸ Utfallet satte dermed punktum for Norge og Storbritannias felles utenforskap i EF-sammenheng (mer om dette i Grindheims kapittel).

Også på andre områder synes det norsk-britiske partnerskapet å bevege seg over i en mer «lavmælt» fase. Ved inngangen til 1980-tallet var USA veletablert i rollen som garantist for norsk territoriell sikkerhet, en rolle Storbritannia syntes å ha hatt verken sterke nok interesser eller tilstrekkelige ressurser til å ivareta.¹¹⁹ Parallelt hadde Tyskland – mye på grunn av krisen i britisk økonomi i 1970-årene – gradvis overtatt rollen som Norges viktigste bilaterale handelspartner. Thorvald Stoltenberg, tidligere norsk utenriksminister, har uttalt at Storbritannia i denne perioden lot muligheten til å bli «stormakten for småstatene» gå fra seg. Storbritannia hadde ingen klar «småstatspolitikk», og konsentrerte seg i hovedsak om samveldet. Dermed ble isteden Tyskland den stormakten Norge vendte seg til utover 1970- og 80-tallet.¹²⁰

Men om det politiske samarbeidet mellom Norge og Storbritannia nå fremsto som mindre prioritert og avklart enn tidligere, er det verdt å merke seg at det praktiske, militære samarbeidet ble videreført omtrent som før. Et konkret eksempel er trening av personell og utveksling av informasjon. Historikere fremhever at det norske forsvaret under den kalde krigen i stor grad baserte seg på britiske våpen, at mange norske offiserer fikk sin opplæring i Storbritannia og at britiske styrker foretok stor deler av sin militære trening i Norge. Dessuten ble det nære etterretningssamarbeidet mellom de to landene videreført gjennom den kalde krigen.¹²¹ På bakgrunn av denne typen konkret, praktisk samarbeid mener Clive Archer at Storbritannias sentrale rolle for norsk forsvar faktisk ble befestet i 1980-årene, selv om den politiske alliansen bar preg av en viss «famling».¹²²

¹¹⁸ Med et flertall på 53,5 prosent. Resultatet førte til at regjeringen Bratteli gikk av.

¹¹⁹ Skogrand (2008) op.cit., s. 100–101.

¹²⁰ Thorvald Stoltenberg (2012). Innlegg på seminaret «Norden i det nye Europa». Oslo, NUPI, 16. april.

¹²¹ Knut Einar Eriksen (2008). «På vei mot Atlanterhavsalliansen», i Roald Berg (red.) op.cit., s. 80; Skogrand (2008) op.cit., s. 101.

¹²² Clive Archer (1989). «Uncertain trust. The British Norwegian defence relationship», *Forsvarsstudier* 2/1989. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier.

Norge–Storbritannia i dag: Nært samarbeid uten store overskrifter

Som nevnt i innledningen til dette kapitlet omtaler Norge og Storbritannia hverandre gjerne i positive ordelag, og refererer jevnlig til den andre part som en av sine «nærmeste allierte» i utenrikspolitikken. Samtidig, og som følge av at langt flere områder i dag er blitt innlemmet i «det utenrikspolitiske», favner den norsk–britiske utenrikspolitiske relasjonen i dag om langt flere områder enn tidligere. Britisk UD betegner det bilaterale forholdet til Norge som «nært og sterkt», og viser til handelspolitiske relasjoner, geografisk nærhet, bånd mellom kongefamiliene, forbindelser etablert under andre verdenskrig, felles sikkerhetsutfordringer og kulturelle berøringspunkter knyttet til for eksempel teater, shopping og fotball.¹²³ Norsk UD stadfester på sin side følgende:

Forholdet mellom Norge og Storbritannia er sterkt og godt og har dype røtter. Samarbeidet er omfattende og dekker et bredt spekter av politikkområder. Det sikkerhetspolitiske samarbeidet med Storbritannia er viktig for Norge.¹²⁴

Et underliggende premiss for det gode forholdet, og som gjerne trekkes frem av begge parter, er at Norge og Storbritannia er «likesinnede» land med en rekke like eller sammenfallende verdier og prioriteringer internasjonalt. I dokumenter som skisserer hovedtrekkene i norsk og britisk utenriks- og sikkerhetspolitikk finner man da også mange fellestrekk i de to landenes syn på og tilnærming til verden utenfor. For eksempel fremhever begge lands regjeringer rutinemessig FNs viktige rolle i opprettholdelsen av den internasjonale verdensorden, mens NATO gjerne omtales som «hjørnesteinen» i sikkerhets- og forsvarspolitikken. Begge land har dessuten vært viktige bidragsytere til 1990- og 2000-tallets NATO-operasjoner på Balkan, i Afghanistan og Libya. Tross ulik medlemskapsstatus finnes det også klare strukturelle likhetstrekk i de to landenes EU-tilnærming. Begge regjeringene fremhever viktigheten av å føre en «aktiv» europapolitikk og ha gode samarbeidsrelasjoner med EU sentralt og de respektive EU-landene,

¹²³ <http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/travel-advice-by-country/country-profile/europe/norway/?profile=all>

¹²⁴ <http://www.landsider.no/land/storbritannia/fakta/bilaterale/>

samtidig som ivaretagelsen av nasjonale interesser og begrensning av suverenitetsavgivelse er viktige og eksplisitt uttalte hensyn.¹²⁵ Både Norge og Storbritannia omtales i faglitteraturen om EU – om enn på ulikt grunnlag – som tilbakeholdne og skeptiske i spørsmålet om europeisk integrasjon. I praksis tyder imidlertid mye på at begge land en nokså pragmatisk og tilpassningsdyktig europapolitikk. Utenforlandet Norge tar for eksempel aktivt del i en rekke politikkområder innenfor EU, ikke bare gjennom EØS-avtalen, men også gjennom ulike samarbeidsavtaler knyttet til justis-, utenriks- og sikkerhetspolitikk.¹²⁶ Den ferske norske Europautredningen anslår at Norge, gjennom sitt brede spekter av avtaler med EU, er tilsluttet så mye som tre firedeler av all EU-lovgivning, samtidig som landet også er blant de mest effektive når det gjelder faktisk tilpasning til og implementering av den samme lovgivningen.¹²⁷ En lignende observasjon kan gjøres om Storbritannia: Britiske regjeringer har, uavhengig av politisk farge, ofte gitt uttrykk for en reservasjon i spørsmålet om mer dyptgående europeisk integrasjon, og har reservert seg mot deltagelse på «sensitive» områder som Schengen-avtalen (som Norge er tilsluttet) og eurosamarbeidet.¹²⁸ Samtidig viser statistikk at Storbritannia er blant de mest samvittighetsfulle EU-landene når det gjelder faktisk tilpasning av institusjoner og politiske prosesser til EUs lovgivning. Slik sett er det forskeren Ian Bache kaller «en stille europeisering»¹²⁹ en treffende beskrivelse for både norsk og britisk offentlighet og samfunn.

Dagens utenrikspolitiske forhold mellom Norge og Storbritannia kretser særlig rundt kjerneområdene kultur, energipolitikk samt sikkerhets- og forsvarspolitikk. Dette reflekteres også i de to ambassadenes bemanning og ressursbruk. Energipolitikk og kulturutveksling er utførlig dekket andre

¹²⁵ For en sammenligning av likhetstrekk i norsk og britisk EU-debatt, se Øivind Bratberg og Kristin M. Haugevik (2008). «Norge og EU: En tredje vei?», VG, 14. april.

¹²⁶ For en oversikt, se NOU (2012:2) op.cit. For en tidligere diskusjon, se Helene Sjørnsen og John Erik Fossum (red). (2008). «Norge og EU – rett og politikk», temanummer, *Nytt Norsk Tidsskrift* 25, 4.

¹²⁷ NOU (2012:2) op.cit., s. 17–25.

¹²⁸ Se Kristin M. Haugevik (2005). «Britain and the ESDP 1998–2004: Strategic adaptation or identity change?» Masteroppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.

¹²⁹ Se Ian Bache (2008). «Below the radar: The quiet Europeanisation of British politics», *British Politics Review* 3, 1, s. 6–7.

steder i denne boken (se Solli, Rem og Mustads kapitler), og vil derfor ikke være gjenstand for videre diskusjon her.

Det er på det sikkerhets- og forsvarspolitiske feltet at de norsk–britiske båndene går lengst tilbake i tid og har sin sterkeste forankring i etablerte samarbeidspraksiser. Samarbeidet foregår både innenfor NATO og bilateralt. Utdanning og trening av militært personell er fremdeles et hovedpunkt: For eksempel har mange offiserer og sivile i det norske militæret gjennomført deler av sin utdanning i Storbritannia. Britiske styrker trener jevnlig i Nord-Norge, og dette utgjør så mye som halvparten av all alliert trening i Norge.¹³⁰ Senest i 2012 ble en bilateral avtale om tettere forsvarssamarbeid mellom Norge og Storbritannia undertegnet av de to landenes forsvarsministre.¹³¹ Avtalen identifiserte en rekke strategiske områder hvor norsk–britisk samarbeid kunne videreutvikles og styrkes, herunder samarbeid om trening, utdanning og utveksling av militært personell.¹³² Etter møtet uttrykte Norges daværende forsvarsminister Espen Barth Eide stor optimisme med tanke på fremtidig norsk–britisk forsvarssamarbeid. Eide observerte at Norge og Norden var tilbake på Storbritannias agenda, og mente å ha erfart økt interesse fra britene både for norske «omstillingserfaringer» og «for et tettere regionalt og bilateralt samarbeid».¹³³

Blant norske diplomater regnes London fremdeles som en av de viktigste og mest prestisjetunge utenriksstasjonene. Konkurransen om postene er stor, og ambassadør og ambassadepersonell er gjerne diplomater som har utmerket seg tidligere i karrieren. En stor del av ambassadens daglige virksomhet handler om å tilrettelegge for besøk fra norske statsråder, politikere og byråkrater. Kanskje en *for* stor del, antydes det fra enkelte hold. Ikke bare er London et attraktivt og lett tilgjengelig reisemål, men dialogen mellom norske og britiske politikere og embetsmenn rapporteres å flyte godt. En stadig større del av kommunikasjonen går direkte mellom hovedstedene, og behovet for å ha ambassaden som mellomledd eller tilrettelegger synes derfor å være mindre enn før. Flere norske og britiske statsråder

¹³⁰ <http://www.landsider.no/land/storbritannia/fakta/bilaterale/>

¹³¹ Clive Archer (2011). «Norway and the UK: a defence and security perspective», *British Politics Review* 6, 4, s. 4.

¹³² Norge og Storbritannia (2012). «On the enhancement of bilateral defence cooperation». London, 6. mars.

¹³³ Espen Barth Eide (2012). «Viktige hjørnesteiner på plass i ny langtidsplan for forsvaret», Tale til Folk og Forsvars årsmøte, Oslo 8. mars. Se også Trond Sundnes og Jeff Gilbert (2012). «Roser de blå». *Dagens Næringsliv*, 8. mars 2012.

er for eksempel i besittelse av hverandres personlige mobilnumre, og kommuniserer gjerne direkte via sms.

Etter regjeringsskiftet i Storbritannia i 2010 har den politiske oppmerksomheten rundt det bilaterale samarbeidet økt. Noe paradoksalt, vil enkelte kanskje si, all den tid de politiske møtepunktene mellom norske og britiske regjeringer ble antatt å være større i den perioden Stoltenbergs andre regjering og regjeringene til Tony Blair og Gordon Brown overlappet hverandre i regjeringstid (mer om dette i Bratbergs kapittel). Cameron-regjeringen har imidlertid vært opptatt av å styrke Storbritannias relasjoner utenfor og i tillegg til etablerte institusjoner, og de nordiske landene har her vært et av «hovedsporene». I 2010 tok for eksempel den britiske forsvarsministeren Liam Fox selv initiativ til å delta på et møte med baltiske og nordiske forsvarsministre i Oslo. Opprettelsen av the Northern Group samme år var også et britisk initiativ. Gruppen er ment å være et samarbeidsforum mellom nordeuropeiske NATO-allierte som står overfor felles utfordringer, og den omfatter de nordiske og baltiske landene samt Storbritannia, Nederland, Tyskland, Polen og Belgia.¹³⁴ På statsministernivå ser kontakten ut til å ha tatt seg opp: I 2011 signerte statsministrene Cameron og Stoltenberg en avtale om bilateralt og globalt partnerskap. Avtalen identifiserte åtte sentrale sfærer for norsk–britisk samarbeid fremover: energisamarbeid, klimapolitikk, handel og investeringer, utviklingsspørsmål, justissamarbeid, forsvars- og sikkerhetspolitikk, akademia og forskning samt konsulærsaker.¹³⁵ Her ble det blant annet uttrykt en intensjon om jevnlig møter på statsministernivå for å følge opp samarbeidet. Halvannet år etter, i juni 2012, ble Cameron den første britiske statsministeren på 26 år som avla Oslo et offisielt, om enn lavt profilert, besøk.¹³⁶

Det finnes i dag svært få vanskelige utenrikspolitiske saker i forholdet mellom Norge og Storbritannia. Det betyr ikke at de ikke finnes. Fra nyere tid er invasjonen av Irak i 2003 et nærliggende eksempel på en sak hvor Norge og Storbritannia skilte lag i utenrikspolitikken. Blair-regjeringen

¹³⁴ Forsvarsdepartementet (2012). «Et forsvar for vår tid». Stortingsproposisjon, Prop. 73 S (2011–2012), 23. mars.

¹³⁵ Norge og Storbritannia (2011). «Norway and the United Kingdom: A bilateral and global partnership». London, 19. januar.

¹³⁶ Statsministerens kontor (2012). «David Cameron i Norge». Nyheter. 6. juni. Camerons besøk fikk beskjedne presseomtale, sammenlignet f.eks. med oppmerksomheten som ble USAs utenriksminister Hillary Clinton tildel da hun besøkte Norge et par uker tidligere.

valgte som kjent å støtte USA, mens Norge avsto fra å gi sin støtte fordi operasjonen manglet FN-mandat. Et kanskje mer illustrerende eksempel på at de to landene kan ha ulike utenrikspolitiske ståsted, kom til syne i diskusjonen forut for ratifiseringen av NATOs nye strategiske konsept i november 2010. Mens Norge argumenterte for at alliansen i større grad måtte vende blikket mot sine «nærområder og kjerneoppgaver», var Storbritannia i utgangspunktet en pådriver for å videreføre og videreutvikle NATOs globale rolle. Til slutt sto ikke landene så langt fra hverandre,¹³⁷ ifølge norske myndigheter fordi Storbritannia endret kurs. Med daværende forsvarsminister Eides ord:

[...] Storbritannia var blant de land som var mest skeptiske da Norge i 2008 lanserte det såkalte Nærområdeinitiativet i NATO. Initiativet ble sett på som en måte å undergrave Alliansens viktigste oppgave som lå i Afghanistan. Nå er tonen helt endret. Norge blir sett på som en attraktiv sikkerhetspartner, ikke bare i London, men også i en rekke andre nordeuropeiske allierte.¹³⁸

Men kanskje kan den opprinnelige motsetningen tjene som en påminnelse om Norge og Storbritannias ulike internasjonale utgangsposisjoner: Storbritannia er stadig en europeisk stormakt, som tross begrensede ressurser har ambisjoner om å øve innflytelse også på den internasjonale arena.¹³⁹ For Norges del står landets «geografiske plassering i et strategisk område» stadig sentralt i utformingen av utenrikspolitikken.¹⁴⁰

Heller ikke når det gjelder enkeltsaker, finnes det særlig mange dyptgående og vedvarende kontroverser mellom Storbritannia og Norge. De som kan nevnes – som ulike synspunkter i Svalbard-spørsmålet, norsk bekymring for spredning av radioaktivt materiale fra atomkraftverket i Sellafield

¹³⁷ Vektleggingen av nærområder og kjerneoppgaver i den endelige versjonen av NATOs nye strategiske konsept tyder på et visst gjennomslag for den norske linjen. Se f.eks. Paal Sigurd Hilde og Helene F. Widerberg (2010). «NATO-suksess for Norge», *Nye Meninger, Dagsavisen*, 1. desember.

¹³⁸ http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/taler-og-artikler-av-forsvarsminister-es/2012/viktige-hjornestener-pa-plass-i-ny-langt.html?id=674398

¹³⁹ Dette trekket ved britisk utenrikspolitikk oppsummeres gjerne gjennom frasen «punch above one's weight» – å bokse i en vektklasse høyere enn den man egentlig hører hjemme i.

¹⁴⁰ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep.html?id=838>

og britisk motstand mot norsk kommersiell hvalfangst – er ikke omfattende nok til å rokke ved inntrykket av et slitesterkt forhold mellom de to landene. Og kanskje rører vi her ved noe av kjernen til at det bilaterale forholdet så sjelden er gjenstand for analyse og debatt, og hvorfor britiske statsministre ikke prioriterer å komme på norgesbesøk? I en debatt om det norsk–britiske partnerskapet i 2011 observerte den britiske ambassadøren til Norge, Jane Owen, at forholdet er stabilt og levende, og langt fra glemte. Men kanskje, la hun til, har man en tilbøyelighet til å ta hverandre for gitt?¹⁴¹ Eller som Owens motpart i London, Kim Traavik, erkjente: «Det lar seg jo ikke nekte at det bilaterale forholdet de siste årene tidvis har vært preget av *benign neglect*» (vennlig forsømmelse).¹⁴² En lignende observasjon gir gjenklang i embetsverket: Det norsk–britiske forholdet er stabilt og godt, og alle forutsetninger for et fruktbart samarbeid er til stede. Samtidig synes det alltid å være en sak og et partnerskap som haster mer, og som krever mer umiddelbar oppmerksomhet og handling.

Avsluttende betraktninger: Fra lavmælt vennskap til fornyet relevans?

Det utenrikspolitiske forholdet mellom Norge og Storbritannia har gjennomgått store endringer gjennom de mer enn hundre årene som er gått siden offisielle diplomatiske relasjoner ble etablert mellom de to landene. Storbritannia var fra starten av en høyt prioritert alliert for Norge, og forholdet nådde en høyde som sikkerhetspolitisk allianse i de umiddelbare årene etter andre verdenskrig. I dag fremstår forholdet mer vidtfavnende og mer likeverdig enn i den kalde krigens dager. Det preges av jevnlig uttrykk for gjensidig affeksjon, nær og hyppig kontakt mellom politikere og embetsmenn, veletablerte rutiner for samhandling og få kontroverser.

Samtidig er altså ikke partnerskapet blant dem som skaper det største engasjementet, eller er gjenstand for mest oppmerksomhet eller kritisk søkelys. En viktig forklaring på denne manglende oppmerksomheten er

¹⁴¹ Jane Owen (2011). Innlegg på seminaret «Det glemte partnerskapet? Norsk–britiske relasjoner i et Europa i endring?», NUPI, 14. juni.

¹⁴² Kim Traavik (2011). «Norge-Storbritannia. Et partnerskap i utvikling» i Øivind Bratberg og Kristin M. Haugevik (red.). «Det glemte partnerskapet? Norge og Storbritannia i et endret Europa». Rapport til Europapolitisk seksjon. Utenriksdepartementet. Oslo: British Politics Society, Norway.

selsvagt *den endrede internasjonale konteksten*: Globalisering og et internasjonalt samfunn i rask endring har gjort partnerskapet mellom Norge og Storbritannia mindre «høyaktuelt» og relevant enn det var under den kalde krigen. Mangelen på oppmerksomhet handler også om *andre partnere*. Både Norge og Storbritannia har en rekke andre partnerskap som må pleies og ivaretas, og mange av disse krever mer umiddelbar oppmerksomhet eller de oppleves der og da som viktigere. For eksempel har begge land blikket stødig vendt mot stormakten USA, noe som reflekteres både i de hjemlige politiske debattene og i den løpende oppmerksomheten i media og academia. I Norge krever blant annet relasjonene med EU, Russland og de nordiske nabolandene jevnlig oppmerksomhet og diskusjon. For Storbritannias del skal deltagelse i en rekke internasjonale fora kombineres med ivaretagelse av et stort antall forbindelser, og Norge vil sjelden være det mest presserende partnerskapet på listen.

En tredje mulig forklaring på det norsk–britiske forholdets beskjedne profil er *manglende møteplasser*. De to landene opererer til dels i ulike internasjonale rom, og går dermed noen ganger glipp av naturlige arenaer for dialog og samhandling. Et nærliggende eksempel er at Norge som utenforland i EU er fraværende fra en arena hvor europeiske lands ledere jevnlig møtes og diskuterer felles interesser og utfordringer.

Endelig er det mulig å tenke seg at Norge og Storbritannia simpelthen er mer *ulike som utenrikspolitiske aktører* enn vi liker å tro, og at disse forskjellene gir seg utslag i forholdet dem imellom. Ikke bare er de to landene forskjellige med tanke på størrelse, historie, ressurser og politisk kultur, men de har også forskjellige agendaer og prioriteringer internasjonalt. Det kan i sin tur gjøre at det gjensidige samarbeidet i mange sammenhenger ikke inngår i den utenrikspolitiske «ryggmargsrefleksjonen».

Men selv om den politiske oppmerksomheten og de store overskriftene uteblir, er det liten tvil om at det norsk–britiske samarbeidet er stabilt og slitesterkt, ikke minst på det praktiske plan og innenfor sikkerhets- og forsvarspolitikken. Den siste tiden har det vært enkelte tegn – Camerons Norgesbesøk er blant dem som – antyder at forholdet er på vei oppover på begge lands politiske dagsorden. Det gir grunnlag for en viss optimisme for dem som fryktet at det norsk–britiske partnerskapet var i ferd med å forsvinne fra offentlighetens søkelys.

5 Den besværlige unionen: Norge, Storbritannia og EU

Jan Erik Grindheim

Storbritannia har alltid hatt et ambivalent forhold til Europa og de europeiske integrasjonsprosessene. Den som uttrykker dette best, er Winston Churchill, britenes statsminister under andre verdenskrig og i årene 1951–55, da Det europeiske kull- og stålfellesskapet (EKSF) ble etablert:

We see nothing but good and hope in a richer, freer, more contented European commonality. But we have our own dream and our own task. We are with Europe, but not of it. We are linked but not compromised. We are interested and associated but not absorbed.¹⁴³

Sitatet stammer fra en artikkel i det amerikanske tidsskriftet *Saturday Evening Post* 15. februar 1930. Den kunne like gjerne ha vært skrevet i dag og omhandlet Norges forhold til Europa og den besværlige europeiske unionen. Til tross for sin ulike forhistorie og geopolitiske posisjon viser de to landenes forhold til det europeiske integrasjonsprosjektet flere likhetstrekk.

Mens Storbritannia og Norge var aktivt med i etableringen av De forente nasjoner (FN) og Den nordatlantiske forsvarsalliansen (NATO) i tiden rett etter andre verdenskrig, ble ingen av dem med i EKSF i 1952 og De europeiske fellesskap (EF) i 1957. I stedet gikk de i 1960 sammen om å etablere Det europeiske frihandelsforbundet (EFTA) med Danmark, Portugal, Sveits, Sverige og Østerrike, hvor senere også Finland, Island og Liechtenstein ble med. Men da Storbritannia kort tid etter søkte om medlemskap i EF, viste det norske interessefellesskapet med Storbritannia seg ved at Norge og Danmark fulgte etter. To ganger la imidlertid Frankrikes president Charles de Gaulle ned veto mot britisk medlemskap, og først etter hans avgang kunne Storbritannia, Irland og Danmark – etter en

¹⁴³ Winston Churchill (1930). «The United States of Europe», *Saturday Evening Post*, 15. februar.

tredje søknad – bli medlemmer i 1973. Norge forble utenfor etter at et flertall av velgerne hadde stemt nei i en folkeavstemning som mer enn noen gang skulle splitte det norske folk. Derved oppstod det et formelt skille i Storbritannias og Norges europapolitikk, men uten at dette var drevet frem av de to landenes regjeringer.

Storbritannia og Norge har ofte gitt uttrykk for en felles måte å se det europeiske samarbeidet på. De har sammenfallende interesser i synet på hvordan de europeiske integrasjonsprosessene bør utvikle seg og hvordan de selv ønsker å forholde seg til dem. Dette kan forklares ved at begge landene tilhører det den politiske sosiologen Stein Rokkan kalte den geopolitiske periferien i Europa, samtidig som de ble tidlig etablert, er kulturelt homogene og sentraliserte nasjonalstater med velutviklede og enhetlige offentlige velferdssystemer. Med Churchills ord: Storbritannia og Norge er «med Europa, men ikke av det». Derfor har de to landenes forhold til det europeiske integrasjonsprosjektet også vært preget av en tett tilkøpling uten å være «kompromittert», med felles interesser uten å ha blitt «absorbert», slik vi skal se i dette kapitlet. Etter en kort geopolitisk og idéhistorisk introduksjon til de to landenes forhold til Europa i et sentrum–periferi-perspektiv, viser jeg hvordan dette har vært med på å forme deres syn på de økonomiske, politiske og juridiske integrasjonsprosessene som har foregått i Europa etter andre verdenskrig. Til slutt argumenterer jeg for at Storbritannia og Norge kan bli politisk isolert i det fremtidige europeiske samarbeidet dersom dette fortsetter å utvikle seg i det som er blitt kalt forskjellige hastigheter.

«Vi er med Europa, men ikke av det»

Etter at Storbritannias statsminister David Cameron trakk seg fra arbeidet med å etablere et nytt traktatgrunnlag for EU på Det europeiske råds møte i Brussel 9. desember i fjor, skrev det britiske tidsskriftet *The Economist* at på tjuetårsdagen for Maastricht-traktatens tilblivelse og starten på prosessen mot en felles valuta i Europa, har de territorielle landområdene igjen glidd fra hverandre langs den samme forkastningen som alltid har delt dette kontinentet – Den engelske kanal.¹⁴⁴ Hva skyldes denne skepsisen til

¹⁴⁴ *The Economist* (2011). «Britain and the EU summit: Europe's great divorce», 9. desember.

det kontinentale Europa som er så utbredt blant mange britiske og norske politikere, så vel som i de to landenes befolkninger, og som tidvis gir seg uttrykk i en form for britisk og norsk eksepsjonalisme overfor europeisk politikk?

Variasjonen mellom de europeiske statenes forhold til EU i tilknytningsform, graden av integrasjon samt politisk og folkelig støtte til det europeiske integrasjonsprosjektet er ofte blitt forklart med Stein Rokkans teorier om statenes geopolitiske plassering i forhold til en sentrum–periferi-dimensjon i Europa og forløpet i deres stats- og nasjonsbyggingsprosesser.¹⁴⁵ Medlemsstatene i Det europeiske kull- og stålfellesskapet fra 1952 og Det europeiske fellesskap fra 1957, Frankrike, Tyskland, Benelux-landene og (det nordlige) Italia, ligger alle i sentrum av Europa, hvor Karl den Store – rex, pater Europae i år 800 lot seg krone av paven og gjenskape Det hellige romerske imperium under en vestromersk keiser.¹⁴⁶

Kroningen knyttet de verdslige herskerne på det europeiske kontinentet til den romersk-katolske kirkes overnasjonalitet, og dette har siden vært med på å prege de politiske, kulturelle og sosiale forholdene i Europa. På 1500-tallet ble det romersk-katolske innflytelsesområdet delt i et protestantisk nord og katolsk sør. Denne splittelsen la dype føringer for den senere utviklingen av det moderne statssystemet i Europa og demokratiet som styreform.¹⁴⁷

Mens kirkene i protestantiske landområder som Kongeriget Danmark-Norge kom under nasjonalstatlig kontroll, forble den romersk-katolske kirken – som identitetsskaper så vel som økonomisk, kulturell og politisk maktfaktor – overnasjonal i de sentral- og søreuropeiske områdene. Gjennom sitt krav til religiøs universalitet representerte den derved en langt

¹⁴⁵ Stein Rokkan (1974). «Dimensions of state formation and nation building» i Charles Tilly (red.). *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press. Se også Jan Erik Grindheim (2009). «Stat, Region, Union – flernivåstyre i Den europeiske union». Doktorgradsavhandling. Bergen: Universitetet i Bergen; (1996). «Die europäische Union: von funktionalen zur territorialen Integration?», s. 145–167 i P. Lanfranchi, W. Linder og E. Weibel (red.). *Schweizerische Eigenart – eigenartige Schweiz. Der Kleinstaat im Kräftefeld der europäischen Integration*. Bern: Paul Haupt Verlag.

¹⁴⁶ Den katolske kirke (1998/2010). «Den salige keiser Karl den Store (742–814)».

¹⁴⁷ Alessandro Ferrari (2005). «Religions, secularity and democracy in Europe: for a new Kelsenian pact». Jean Monnet Working Paper 03/05. New York: NYU School of Law

større utfordring for de verdslige elitenes stats- og nasjonsbyggingsforsøk her enn i de protestantiske områdene.

På de britiske øyene utviklet Den anglikanske kirken (*Church of England*) en tredje vei som en uavhengig katolsk nasjonalkirke: reformert, men ikke protestantisk; katolsk, men ikke romersk-katolsk. Siden Henrik VII brøt med pave stolen i 1534, har den britiske monarken vært den anglikanske kirkens overhode og erkebiskopene av Canterbury og York dens geistlige ledere, med Canterbury som kirkens primas.¹⁴⁸ Det religiøse oppgjøret som til slutt vokste frem under Elizabeth Is styre, ga Den anglikanske kirken den særegne identiteten den har bevart helt frem til i dag.¹⁴⁹

Den romersk-katolske kirkens overnasjonalitet og idéhistoriske universalisme baserte seg på et prinsipp om funksjonell kontra territoriell integrasjon, og utviklingen av et sett kulturelle nettverk mellom kirker, klostre og universiteter – som også hadde en økonomisk og sosial dimensjon. Handelsnettverk mellom byer og småstater på det europeiske kontinentet, fra Nord-Italia til Benelux-landene og Baltikum, har gjort det vanskeligere å etablere sentraliserte statsdannelser i sentrum av Europa enn i periferien.¹⁵⁰ Til gjengjeld har det vært lettere å samle disse landområdene under et overstatlig styringssystem innen EF og EU, mens både elite og folk i perifere stater som Storbritannia og Norge har vært langt mer skeptiske til en sentralisering av økonomisk, politisk og juridisk makt i overstatlige institusjoner. «Vi skeptikere vil ha et fleksibelt Europa», sa statsminister Cameron i en tale om sitt lands utenrikspolitikk i november 2011.¹⁵¹

På 1500- og 1600-tallet utviklet de vestlige områdene av Europa seg til utadvendte sjøfartsimperier, som på 1700-tallet begynte å basere seg på en gryende industriell økonomi med utgangspunkt i Storbritannia. De sentrale og østlige områdene beholdt en mer innadvent og landbasert økonomisk og sosial basis, som også påvirket den politiske utviklingen mot massebaserte demokratier på 1800- og 1900-tallet.¹⁵² Norge ble tett knyttet til den industrielle utviklingen med påfølgende global handel som

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Den anglikanske kirke (2012). «An Ancient Church».

¹⁵⁰ Charles Tilly (1981). «Stein Rokkan's Conceptual Map of Europe», CRSO Working Paper No. 229.

¹⁵¹ Sitert i Valentina Pop (2011). «Cameron: 'We sceptics' want a flexible Europe», *euobserver*, 15. november.

¹⁵² Rokkan (1974) op.cit.

Storbritannia ble en pådriver for, og i større grad enn hva tilfellet var for andre europeiske småstater, ble det norske handelsmønsteret globalt og mindre rettet mot det europeiske kontinentet.

Både Storbritannia og spesielt Norge er fremdeles blant verdens største skipsfartsnasjoner målt i antall skip, dødvekttonn, handel og transportvolum på havet,¹⁵³ og deres nasjonale økonomier er i stor grad preget åpenhet mot omverdenen. For Storbritannias del var denne åpenheten en del av den globale strategien for å bygge opp et handelsfelleskap landet selv kunne kontrollere gjennom det som tidligere ble kalt Det britiske samveldet.¹⁵⁴ Uten at det å kontrollere et imperium i seg selv er en forutsetning for å etablere globale handelsnettverk. Det skulle Norge være et godt eksempel på.

Det er heller ikke slik at et imperium som Det britiske samveldet utelukker en tett tilknytning og følelse for et felles Europa. Men der Storbritannia og Norge møtes på dette området, er i ønsket om å dyrke et videre interessefelt for sin politikk samtidig som de ivaretar selvråderetten i størst mulig grad. For Storbritannia har dette blant annet å gjøre med at markedene utenfor Europa er større enn innad i Europa, og denne tendensen ser ut til å holde seg. I 2000 gikk kun 30 prosent av Storbritannias eksport til EUs daværende 15 medlemsstater, mot 28,3 prosent til USA, 22,4 prosent til Asia og Oseania, og 11 prosent til Afrika, Latin-Amerika og Midtøsten. I dag er eksporten mer likt fordelt mellom de tre førstnevnte områdene, men fremskrivninger viser at dette vil endre seg til fordel for Asia og Oseania. I 2030 forventes Asia og Oseania å motta 36 prosent av Storbritannias eksport, USA 23 prosent, EU15 18,6 prosent og Afrika, Latin-Amerika og Midtøsten 14 prosent.¹⁵⁵

For Norges vedkommende er handelsbåndene til Europa i dag langt tettere, ikke minst innenfor olje- og gasssektoren (se også Sollis kapittel). Når det gjelder norsk eksport, gikk 83 prosent av denne i 2011 til EU, slik tilfellet har vært siden begynnelsen av 1980-tallet. Men det har vært

¹⁵³ FNs konferanse for handel og utvikling (UNCTAD) (2011). *Review of Maritime Transport 2011*. UNCTAD/RMT/2011. New York og Geneve: United Nations.

¹⁵⁴ Verdens handelsorganisasjon (2011). *World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence*, s. 49.

¹⁵⁵ Daniel Hannan (2011). «Britain's non-EU exports now account for the majority of our overseas sales – however you measure it». *The Telegraph* 13. april. For detaljer om Storbritannias eksport, se Ami Sedghi (2012). «UK export and import in 2011: top products and trading partners», *The Guardian*, 10. januar.

en endring i sammensetningen av eksporten. Olje- og gasseksporten har gått fra å utgjøre omtrent halvparten for tjue år siden til tre firedeler i dag. Storbritannia er det landet som gir Norge de største eksportinntektene som følge av et behov for olje- og gassprodukter, mens Sverige er den største importøren av andre norske varer og tjenester.¹⁵⁶

Så lenge disse landene og andre store importører som Tyskland, Danmark og Nederland er medlemmer av EU, vil det derfor være viktig for Norge å arbeide for en friest mulig handel og åpenhet overfor investeringer i Europa i årene som kommer. Hensikten er å sikre stabilitet i utviklingen av egne markeder. Dette er også i EUs og EUs medlemsstaters interesse, og grunnen til at det i 1994 ble etablert en avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS), som «fastlegger rammeverket for økonomisk samhandel med Norges viktigste handelspartnere».¹⁵⁷ Men Norge er også koblet til EU på andre måter, for eksempel gjennom Schengen-avtalen, som Storbritannia ikke har undertegnet, og deler av den felles forsvars- og utenrikspolitikken til EU. Derfor kan vi kanskje si at Storbritannia og Norge begge forholder seg til og ønsker et EU *à la carte*.

Skepsisen mot det europeiske integrasjonsprosjektet fra britisk og norsk side kan forstås med utgangspunkt i de rotfestede ideer og kollektive forestillinger som de to landenes geopolitiske plassering og idéhistoriske tilknytninger er preget av. Men selv om deres syn på Europa og Det europeiske fellesskapet ofte har vært sammenfallende, er det også variasjon i hvordan de forholder seg til dette og til dagens unionssamarbeid ut fra økonomiske og politiske interesseforskjeller. Mens Storbritannias eksepsjonalisme er basert på et århundrelangt stormaktsgrunnlag, handler den norske annerledesheten om å være et lite land med en åpen økonomi i Europas periferi.

«Vi er koblet sammen, men ikke kompromittert»

Storbritannias forhold til det europeiske integrasjonsprosjektet ble utmerket formulert av landets statsminister ved inntreden i Det europeiske fellesskap i 1973, Edward Heath, som med referanse til Churchill sa at

¹⁵⁶ Statistisk sentralbyrå (2012). «Tema: Utenriksøkonomi».

¹⁵⁷ NOU 2012:2 Utenfor og innenfor – Norges avtaler med EU. Avgitt til Utenriksdepartementet 17. januar, s. 338.

Churchills motvilje mot fullt britisk medlemskap i EF skyldtes at han mente Storbritannia med sitt samvelde, hadde en sentral rolle sammen med USA og et forent Europa i å opprettholde den bestående verdensorden.¹⁵⁸

Det er ikke bare Den engelske kanal som fysisk sett skiller Storbritannia fra kontinentet. Britene har også et særegent syn på sin egen historie, som skiller dem fra landene og menneskene på kontinentet. Det vil si det kontinentet britene er «med», men ikke «av», slik situasjonen geografisk sett også er for Norge, om enn ikke i like stor grad identitetsmessig. Den britiske selvforståelsen overfor kontinentet – landområdet på den andre siden av Den engelske kanal – går mye lenger enn det rent geografiske. Det er en avstand som er konstruert, ikke minst gjennom nasjonalpoeten William Shakespeare (1564–1616), som ifølge Simon Schama var den som skapte «det engelske» og «landets nye teologi».¹⁵⁹

Den som i sterkeste grad har betonert den britiske særegenheten overfor Det europeiske fellesskapet i moderne tid, er den britiske statsministeren Margaret Thatcher, som i en tale til det britiske parlamentet 30. oktober 1990 om etableringen av en økonomisk og monetær union (EMU) i det daværende EF utbasunerte følgende: «Det er vårt formål å opprettholde dette Husets makt og innflytelse, og ikke ribbe det for dets mange bemyndigelser».¹⁶⁰ Talen er for ettertiden blitt kjent under tittelen «No! No! No!» og sett på som et sterkt forsvar for det britiske parlamentets suverenitet overfor Det europeiske fellesskapets overstatlighet og forsøkene på å overføre mer politisk makt fra nasjonalstatlige parlamenter til Europaparlamentet.

Thatchers tale kom som en direkte reaksjon på et forslag fra kommisjonspresident Jacques Delors i forbindelse med et møte i Det europeiske råd av fellesskapets stats- og regjeringssjefer 27.–28. oktober 1990. Forslaget gikk ut på å styrke det politiske samarbeidet innen det daværende EF ved å øke Europaparlamentets makt som et direkte folkevalgt organ i EF, gjøre Europakommisjonen om til fellesskapets utøvende makt og det daværende

¹⁵⁸ Edward Heath (1996). «A Euro-sceptic? Churchill? Never». *The Independent*, 27. september.

¹⁵⁹ Simon Schama (2012). «History, our story». *Financial Times* 9. juni.

¹⁶⁰ Det finnes en sterkt redigert versjon av denne talen på YouTube som viser at Thatcher avviker litt fra manuskriptet som finnes på hjemmesiden til The Margaret Thatcher Foundation. Der står det: «It is our purpose to retain the power and influence of this House, rather than denude it of many of its powers.»

Ministerrådet til et senat. Thatcher gikk aldri på kompromiss med det britiske parlamentets suverenitet.

Denne ambivalensen og til tider anstrengte holdningen til det europeiske integrasjonsprosjektet har preget begge de to store partiene i Storbritannia, De konservative og Labour, siden etableringen av Det europeiske kull- og stålfellesskapet på begynnelsen av 1950-tallet. Ingen av dem var spesielt interessert i å søke medlemskap i EKSF eller EF, men etter hvert presset dette seg frem som en dyd av nødvendighet for at ikke Storbritannia skulle miste kontakten med utviklingen på kontinentet. Det var for øvrig Thatchers konservative forgjenger Edward Heath (1970–74), som innledet forhandlingene og gjennomførte Storbritannias inntreden i EF i 1973 i sin statsministerperiode.

FAKTABOKS 1

Storbritannia, Norge og EU

1962: Storbritannia søker medlemskap i Det europeiske fellesskap (EF) sammen med Irland, Danmark og Norge, men Frankrikes president Charles de Gaulle legger ned veto fordi han frykter at de fire landenes sterke bånd til USA vil føre til økt amerikansk innflytelse i Europa.

1967: De fire landene søker igjen medlemskap i EF, men først da de Gaulle etterfølges av Georges Pompidou som president i 1969, oppheves det franske vetoet. Forhandlingene kan dermed starte året etter, under ledelse av den konservative britiske statsministeren Edward Heath.

1970: EF-forhandlingene skapte den bitreste politiske striden i Norge etter andre verdenskrig og førte til at 53,5 prosent stemte nei til norsk medlemskap i 1972. Storbritannias største utfordringer var EFs jordbrukspolitikk og forholdet til sitt samvelde. Irland og Danmark følger Storbritannia inn i EF i 1973.

1992: Norge søker medlemskap i Den europeiske union (EU) sammen med Finland, Sverige og Østerrike. Debatten fra 1970–1972 blusser opp igjen, og etter folkeavstemninger i alle landene er det bare i Norge at et flertall på 52,2 prosent stemmer mot. EØS-avtalen mellom Norge, Island og Liechtenstein og EU blir et alternativ til fullt medlemskap.

Heath er kanskje den konservative britiske politikeren gjennom historien som har vært sterkest tilhenger av et forent Europa og britisk medlemskap. Det var han som ledet forhandlingene mellom Storbritannia og EF på begynnelsen av 1960-tallet, da den konservative regjeringen ledet av Harold Macmillan (1957–63) søkte om medlemskap for første gang. Men Frankrikes president de Gaulle la ned veto fordi han mente britene ikke hadde den rette innstillingen og forpliktelsen til ideen bak dette samarbeidet. I en nekrolog over Heath fra 18. juli 2005, ble hans lange kamp for britisk medlemskap i Det europeiske fellesskapet trukket frem som en av de viktigste sidene ved hans politiske virke:

Europa var hans store tema – fra hans jomfrutale i 1950 om Schumann-planen for å koordinere Vest-Europas stålindustrier, til dem han fremdeles holdt et halvt århundre senere, da Tony Blair var i 10 Downing Street og hans egne kamper med etterfølgeren som leder av De konservative, Margaret Thatcher, hadde gått inn i historien.¹⁶¹

Når det gjelder de politiske partienes holdninger til det europeiske samarbeidet, ligner Norge Storbritannia, slik vi ser i Bratbergs kapittel. Også her er det de tradisjonelt to største partiene – Høyre og Arbeiderpartiet – som har vist sterkest interesse for norsk medlemskap i EF/EU, men også her med tvilende fløyer. Spesielt innenfor Arbeiderpartiet, hvor store deler av fagbevegelsen har lagt press på partiet for ikke å være for positive til dette fellesskapet.¹⁶² Derfor brukte også statsminister Trygve Bratteli store ord foran folkeavstemningen om norsk medlemskap i EF 25. september 1972:

For Norge er dette spørsmål om vi skal fortsette den utenrikspolitiske hovedlinje vi har fulgt etter den andre verdenskrigen. Det har vært en organisasjonenes og samarbeidets linje. Vi har vært med. På mange områder ville vi stått dårligere om vi ikke det hadde vært. Skal vi nå bryte denne linje og slå inn på en nasjonalistisk og isolasjonistisk linje?¹⁶³

¹⁶¹ Francis Boyd og Norman Shrapnel (2005). «Sir Edward Heath», nekrolog, *The Guardian*, 18. juli.

¹⁶² I NOU 2012:2 op.cit., s. 275, gis det en kort oversikt over alle de norske politiske partienes holdning til EU/EØS.

¹⁶³ Trygve Bratteli (1972). «Tale foran EF-avstemningen», Gjøvik, 23. august.

Ja-siden tapte som kjent, og Bratteli trakk seg som statsminister som følge av nederlaget. Striden om EF-medlemskap medførte en enorm mobilisering i forkant av folkeavstemningen, og splittet ikke bare politiske partier som Venstre, men også venner og familier, langs grunnleggende politiske skillelinjer. Det var klare økonomiske interesser, spesielt fra landbrukets side, som gikk imot medlemskap. Men, som Rokkan viste, var det også en særegen motstand mot EF fra de norske motkulturene – avholdsbevegelsen, lekmannsbevegelsen og målrørsla, som representerte en geopolitisk periferi på Sør- og Vestlandet med lange tradisjoner som motstandere av de stats- og nasjonsbyggende elitene i hovedstaden.¹⁶⁴

En ofte glemt dimensjon i den norske EF-kampen i 1972 er den utenriks- og sikkerhetspolitiske. Som John Kristen Skogan påpeker, ble det tidlig på 1950-tallet klart at NATO og «den antatte ryggdekningen fra USA» var i ferd med å erstatte Storbritannia som Norges viktigste allierte, og at Norges interesser av den grunn kanskje snarere gikk vestover enn sørover, slik Haugevik viser i sitt kapittel. Samtidig var det en generell skepsis i befolkningen og blant politikere mot å avgi makt til internasjonale organisasjoner, slik Grunnlovens § 93 skulle hindre. Dette gjaldt også internasjonale forsvarsallianser, som ifølge Skogan møtte motstand blant norske politikere fordi de så det i en ettertidens kontekstuell forståelse av fellesskapet med Danmark fra 1537 til 1814 og unionen med Sverige fra 1814 til 1905.¹⁶⁵

Under begge folkeavstemningene om norsk medlemskap i EF/EU har spørsmålet om endringer i Grunnloven og avgivelsen av suverenitet stått sentralt i konflikten om Norge burde eller kunne bli medlem eller ikke. Med EØS-avtalen er dette spørsmålet løst fra et juridisk perspektiv, men til gjengjeld på bekostning av sentrale demokratiske prinsipper i det norske folkestyret. Det viste med all tydelighet regjeringens europautredning *Utenfor og innenfor – Norges avtaler med EU*, som ble lagt frem 17. januar 2012.¹⁶⁶ «Norge er nesten like integrert i unionssamarbeidet som fullverdige medlemsstater, men uten deres politiske innflytelse», sa lederen for

¹⁶⁴ Tor Bjørklund (1999). «Periferi mot sentrum. Landsomfattende folkeavstemninger i Norge». ISF-Rapport 1999:008. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

¹⁶⁵ John Kristen Skogan (2008). «Norske alliansetradisjoner», i Iver B. Neumann (red.). *Norge og alliansene – gamle tradisjoner, nytt spillerom*. NUPI-rapport. Oslo: NUPI

¹⁶⁶ NOU 2012:2 op cit.

utvalget, professor Fredrik Sejersted, til BBC samme dag som utredningen ble lagt frem.

FAKTABOKS 2

EØS-avtalens demokratiske problemer

Utenriksdepartementet la 17. januar 2012 frem en offentlig utredning på hele 911 sider om Norges forhold til EU. Den hadde tittelen *Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU* (NOU 2012:2), og viste med all tydelighet hvor tett integrert Norge er i EU uten at norske politikere og derved velgere har noen innflytelse på de beslutningsprosessene som også gjelder norske borgere. Fra side 19 i utredningen kan vi lese om de demokratiske problemene dette ifølge utvalget fører til:

«Det mest problematiske aspektet ved den norske tilknytningsformen er at Norge i realiteten har bundet seg til å overta politikk og regler fra EU over et svært bredt felt – uten å være medlem og uten stemmerett. Dette reiser demokratiske problemer. Norge er ikke representert i de beslutningsprosessene som får direkte betydning for norske forhold, og har heller ikke nevneverdig innflytelse over dem. Videre legger tilknytningsformen til EU begrensninger på politisk engasjement og debatt på nasjonalt plan, og gjør det vanskelig å kontrollere myndighetene og holde dem ansvarlige i europapolitikken.

Det demokratiske underskuddet er ikke en uventet effekt av EØS, men en velkjent del av avtalens struktur, som har vært der siden begynnelsen. Det er en pris Norge betaler for å få fordelene av europeisk integrasjon uten å være medlem av den organisasjonen som driver utviklingen fremover. Selv om de demokratiske problemene er like store i dag som de var for tjue år siden – og snarere har økt enn avtatt – er dette et forhold som et bredt politisk flertall har vært villig til å akseptere, og som mange har vent seg til. Avtalene med EU er konstitusjonelt og politisk fast forankret i en lang rekke stortingsvedtak.»

I Storbritannia og Norge finnes det også i dag sterke antieuropeiske krefter. De retter først og fremst sine argumenter mot unionssamarbeidet, og i britenes tilfelle har dette gitt seg uttrykk i det som er blitt kalt *Euroscepticism*. Slik for eksempel Det britiske uavhengighetspartiet (UKIP) står for i sitt krav om at Storbritannia må forlate EU, eller det ytterliggående nasjonalistpartiet BNP som – i tillegg til sterk motstand mot britisk medlemskap i EU – er sterkt innvandreriendtlig. Begge partiene er representert i Europaparlamentet og på lokalt nivå i Storbritannia, men ikke i det britiske parlamentet, bortsett fra UKIP, som har to representanter i Overhuset.

Deler av den britiske euroskepsisen uttrykker en langt mer dyptgående skepsis til det europeiske integrasjonsprosjektet enn det den norske «Nei til EU»-siden fremviser. Det gjelder ikke bare innenfor de politiske partiene og pressgruppene, men også i folket og media. Her er et eksempel fra nettstedet Politeia, som tilhører Network for Citizenship and Democracy in Europe: «Meningsmålingene som utføres av Eurobarometer viser uten unntak at den britiske befolkningen er minst tilfredse med EU-medlemskap. Dermed er det ikke overraskende at den britiske pressen, og spesielt tabloidene, med jevne mellomrom trykker anti-Brussel nyhetssaker.»¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ http://www.politeia.net/Themes/european_union/british_euroscepticism.

FAKTABOKS 3

Briternes grunnleggende skepsis til EU

Ifølge Europakommisjonens halvårlige surveyundersøkelser av europeiske borgere er briterne gjennomgående de mest skeptiske til det europeiske integrasjonsprosjektet og Den europeiske union. Men også i det som kalles Special Eurobarometers, for eksempel et fra april 2012 kalt «Future of Europe», viser innbyggerne i Storbritannia en langt mer skeptisk holdning til EUs betydning fremover enn innbyggerne i de øvrige medlemsstatene i EU.

På spørsmålet om europeisk økonomi vinteren 2011/2012 gjorde det bedre enn den amerikanske, svarte kun 15 prosent av briterne ja, mens tallet for de nederlandske, tyske og svenske respondentene, som lå på topp, var henholdsvis 49, 45 og 40 prosent. På spørsmålet om den politiske innflytelsen globalt var større for Europa enn USA, var imidlertid briterne langt mindre skeptiske. Hele 59 prosent av dem mente at EUs politiske innflytelse i verden er større enn USAs. Det er tett på gjennomsnittet for EU, som er på 60 prosent.

Motsatsen til troen på EUs politiske rolle i verden finner vi i spørsmål knyttet til interne strukturer, i første rekke om demokratiske forhold. På spørsmålet om den enkeltes stemme teller i EU som politisk system, svarer kun 22 prosent av briterne at de tenderer til å være enig i et slikt utsagn, mens gjennomsnittet for EU er 33 prosent. Her plasserer briterne seg igjen blant de mest skeptiske blant EUs borgere, med en fjerdeplass nedenfra. Minst positive fremstår briterne likevel på spørsmålet om EUs image. Av åtte spørsmål havner de på bunn på tre av dem og scorer blant de absolutt laveste på de fem øvrige. Verst ut kommer støtten til euroen, som bare får sju prosents støtte blant briterne, mens slovakene er de mest positive med 50 prosents støtte. Gjennomsnittet for EU er på 25 prosent.

Kilde: Special Eurobarometer 379: *Future of Europe*. Report. Innsamlingen av data foretatt i desember 2011, rapporten publisert i april 2012.

En lignende observasjon kan påvises i Norge, men norsk presse er atskillig mindre antieuropeisk og EU-fiendtlig enn deler av den britiske pressen.

Det mest ekstreme eksemplet fra Storbritannia er forsiden til tabloidavisen *The Sun* 1. november 1990, hvor avisen rådet leserne til å fortelle Delors hva de mente om forslaget om å innføre en økonomisk og monetær union i det europeiske samarbeidet: «Up Yours Delors», med ingressen: «At midday tomorrow Sun readers are urged to tell the French fool where to stuff his ECU.»¹⁶⁸

Norsk presse deler likevel den samme «vi og dem»-holdningen til forholdet mellom Norge og EU som store deler av britisk presse, om enn på et noe mer uskyldig vis. Noen tilfeldige eksempler: «EU-byråkrati koster Norge 16 milliarder i året», fra NTB i *Dagbladet* 9. september 2011; «EU truer Norge med tollvernreaksjoner», fra NTB i *Aftenposten* 5. juni 2012; «EU vil inn i Arktis, Norge nøler» – skrevet av den alltid nøkterne kommentator Nils Morten Udgaard i *Aftenposten* 4. juni 2012.

EUs største utfordring er at politikken og pressen primært er nasjonalt eller lokalt orientert. Derfor vil det alltid bli slik i de brede mediene at EU vil bli sett i et annet (og ofte mer uvennlig lys) enn den nasjonale og lokale konteksten. Politikerne skal tross alt gjenvelges i nasjonale eller lokale valg, og pressen tar opp det som er kjent for leser-, lytter- eller seergruppen deres. Det er likevel store forskjeller i hvordan befolkningen i de ulike europeiske landene ser på det europeiske integrasjonsprosjektet. Antagelig fordi det er store forskjeller i hvordan de ser på seg selv.

«Vi er interesserte og assosierte, men ikke absorberte»

«Europe is sleepwalking to decline. We need a Churchill to wake it up», skrev den britiske historikeren Timothy Garton Ash i *The Guardian* 19. mai 2010. Artikkelen var et hjertesukk over manglende handlekraft blant dagens europeiske politikere, med henvisning til de utfordringene det europeiske samarbeidet har stått overfor tidligere, og hvordan disse har vært med på å drive frem samarbeidet på en langt mer dynamisk og forpliktende måte enn vi ser i dag – i forbindelse med de statsfinansielle problemene flere av EUs medlemsstater er oppe i, og den manglende viljen europeiske politikere viser til å forsøke å løse problemene i fellesskap. Hvilke drivkrefter

¹⁶⁸ sunheadlines.blogspot.no/2008/11/classics-up-yours-delors.html.

var det som gjorde at Det europeiske kull- og stålfellesskapet, Det europeiske fellesskapet og til slutt Den europeiske union ble til?¹⁶⁹

For det første minnene om krigen og samarbeidet mellom den tidligere tyske konservative forbundskansleren Helmut Kohl (1982–98) og hans nære kollega i europeiske spørsmål, François Mitterrand, Frankrikes sosialistiske president fra 1981 til 1995. Sammen med kommisjonspresident Jacques Delors (1985–95) fikk de gjennomført noen av de største reformene i det europeiske samarbeidets historie, under henvisning til behovet for fredelig sameksistens på det europeiske kontinentet. Thatcher, som var Storbritannias statsminister på denne tiden, strittet hele tiden imot, og norske velgere valgte enda en gang å stå utenfor det europeiske samarbeidet gjennom en folkeavstemning i 1994 som ga 52,2 prosent nei og 47,8 ja til medlemskap. Samme år trådte EØS-avtalen i kraft.

For det andre Sovjetunionens trussel mot Vest-Europa etter andre verdenskrig, og okkupasjonen av de sentral- og østeuropeiske landene som en buffer mot USAs interesser. Med Berlinmurens fall i 1989 og Sovjetunionens oppløsning i 1991 lå Europa åpen for en utvidelse med helt andre muligheter enn tidligere. Men Storbritannia under Thatcher og hennes konservative etterfølger John Major (1990–97) så ikke mot Europa når det gjaldt utenriks- og sikkerhetspolitikk. For dem var USA Storbritannias viktigste allierte. Det var først da Tony Blair fra Labour – eller «Nye Labour», som han selv likte å kalle det – vant valget i 1997 og satt som statsminister til 2007 at Storbritannia igjen så mot Europa for å finne felles løsninger på de utfordringene som et forent Europa og et utvidet EU stod overfor.

For det tredje USAs støtte til gjenoppbyggingen av Europa etter andre verdenskrig, og deltagelsen i NATO og andre internasjonale organisasjoner som kunne styrke Vest-Europa mot Sovjetunionens ekspansjonsplaner. «Det ville fordre en ny Winston Churchill for å forklare dette til alle europeere, i ånden om ´blod, svette og tårer´. I stedet har vi Angela Merkel, Nicolas Sarkozy, Silvio Berlusconi, og nå David Cameron», skrev Ash i 2010.¹⁷⁰

Camerons manglende handlingsvilje i det europeiske samarbeidet trenger likevel ikke å være et uttrykk for motstand mot et sterkt EU, men

¹⁶⁹ Timothy Garton Ash (2010). «Europe is sleepwalking to decline. We need a Churchill to wake it up», *The Guardian*, 19. mai.

¹⁷⁰ Ibid.

et resultat av den ambivalente holdningen Det konservative partiet har hatt til Europa fordi forholdet til USA har vært prioritert. Det så vi også under Blairs europavennlige regjeringsperiode (1997–2007). I likhet med Churchill holdt han fast ved at Storbritannia primært var en alliert av USA, slik det tydelig kom frem under invasjonen av Irak i 2003. I en tale til den amerikanske kongressen 17. juli samme år sa Blair om president George W. Bush og USAs politikk at «gjennom de vanskelige tidene etter ellefte september, som endret vår verden, har vi vært allierte og venner. Takk herr president, for ditt lederskap.»¹⁷¹

Blair videreførte den utenrikspolitiske linjen fra Churchill, som i det britiske parlamentet i 1932 formante underhusrepresentantene at Storbritannia ikke skulle forplikte seg overfor Europa uten full støtte fra amerikansk side.¹⁷² Churchill var ingen europaskeptiker, skrev Edward Heath i 1996, men han var som de fleste britiske politikere opptatt av at et sterkere engasjement overfor Europa ikke måtte gå på bekostning av Storbritannias forhold til USA:

Churchill ville være den første til å innse at i dagens samfunn, hvor et isolert Storbritannia ville være en dverg sammenlignet med de fem store maktene, USA, Russland, Kina, Japan og EU, er Storbritannias fulle deltagelse i EU av avgjørende betydning, både for Storbritannia og for resten av verden.¹⁷³

For det fjerde full integrering av Vest-Tyskland i det europeiske samarbeidet etter andre verdenskrig. I løpet av høsten 1949 la USA press på Frankrike for å få til en videre integrasjon av Forbundsrepublikken Tyskland i det vesteuropeiske samarbeidet. Den amerikanske utenriksministeren Dean Acheson (1949–53) mente at USA og Frankrike hadde et spesielt ansvar for å stabilisere den politiske og økonomiske situasjonen i den demokratiske

¹⁷¹ Oversatt av forfatteren etter en transkripsjon av talen på CNNs hjemmeside: http://articles.cnn.com/2003-07-17/us/blair.transcript_1_joint-session-tragic-prologue-congress-library?_s=PM:US.

¹⁷² Winston Churchill sitert i Clive Ponting (1996). «Churchill and Europe: a revision», i Robert Bideleux og Richard Taylor (red.). *European Integration and Disintegration: East and West*. London: Routledge.

¹⁷³ Edward Heath (1996) op cit.

delen av Tyskland som de kontrollerte, og at et fremtidig Europa uten full integrasjon av Tyskland var utenkelig.¹⁷⁴

For det femte Frankrikes politiske lederskap i EF/EU, som USA presset frem på slutten av 1940-tallet i forbindelse med Marshall-planen og kravet til de europeiske landene om å trekke Vest-Tyskland inn som fullverdig medlem av det europeiske samarbeidet om gjenoppbyggingen etter andre verdenskrig. Med dagens økonomiske og politiske kriser i enkelte av EUs medlemsstater som bakteppe, virker det uforståelig at dette ikke var en selvfølge. Men selv den amerikanske utenriksministeren var i tvil om integrasjonen av Vest-Tyskland i det europeiske samarbeidet ville bli «a benefit or a curse».¹⁷⁵ Her kunne i alle tilfeller amerikanerne støtte seg på britene – i hvert fall én av dem: Winston Churchill.

I den for ettertiden berømte talen Churchill holdt ved Universitetet i Zürich 19. september 1946, la han grunnlaget for ideen om det som ti år senere skulle bli begynnelsen på Det europeiske fellesskap og senere Den europeiske union: «Jeg skal nå si noe som vil forbløffe dere. Det første steget i gjenopprettelsen av den europeiske familien må være et partnerskap mellom Frankrike og Tyskland. Bare på den måten kan Frankrike gjenoppta det moralske og kulturelle lederskapet i Europa.»¹⁷⁶

Dette var like etter andre verdenskrig, mens sårene etter krigen fremdeles var åpne. Kanskje var det også derfor det lyktes for dem som fikk de tidligere suverene nasjonalstatene i hjertet av Europa til å gå sammen i et fellesskap som skulle utvikle seg til «an ever closer union among the peoples of Europe», som det het i Roma-traktaten, som ble grunnlaget for Det europeiske fellesskap i 1957? Det er langt derfra til dagens situasjon, hvor den ubestridte ledende politikeren i det europeiske samarbeidet – Tysklands forbundskansler Angela Merkel (2005 →) – stort sett blir kritisert for å gjøre for lite for sent.

International Herald Tribune hadde 8. juni 2012 et stort bilde av Merkel og statsminister Cameron på førstesiden med tittelen: «Merkel urges ceding

¹⁷⁴ Paul Knutsen (1998). *Penger, stål og politikk – en problemorientert innføring i EUs historie*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 75.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Talen er lastet ned 15.06.2012 fra Aarhus Universitets hjemmesider: danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/winston-churchills-tale-den-19-september-1946-paa-zuerich-universitet/?pdf=1&cHash=dffa29c166fd8b7c1fe1b43e1a23b9bc

power 'step by step' within EU». ¹⁷⁷ I motsetning til Camerons ønske om et «flexible network» som Storbritannia kan bruke ut fra egne interesser, ønsker Merkel seg «the rigidity of a bloc», for å bruke Camerons egne ord fra de opphetede forhandlingene høsten 2011 om EUs vei fremover. ¹⁷⁸ I tråd med kontinentale tradisjoner som vi har sett går helt tilbake til middelalderen, ønsker Merkel seg mer enhet, mer konvergens, mer budsjett disiplin og mer kontroll av medlemsstatenes politikk fra Brussel.

Dette er det ikke bare Storbritannia som motsetter seg, det er nok heller unntaket enn regelen i det europeiske samarbeidet. Når statsminister Cameron sier at det ikke er i Storbritannias nasjonale interesser å forlate EU, understreker han bare det som er EUs største utfordring i dag: de nasjonale interessene. Hvis alle drar til Brussel for å fremme sine nasjonale interesser – eller stritter imot når disse forsøkes kontrollert av EUs overstatlige politiske, juridiske og økonomiske institusjoner – finnes det ingen fremtid for unionssamarbeidet. Alle kan ikke bare lenke seg opp til dette, noen må også la sine interesser og sin suverenitet absorberes av fellesskapets interesser og behov dersom det skal kunne fortsette som et forpliktende internasjonalt samarbeid.

Avsluttende betraktninger

Storbritannia og Norge har begge et ambivalent forhold til EU. Siden starten på den europeiske integrasjonsprosessen har de britiske statsministrenes holdning til EF/EU svingt fra helhjertede europeere som Edward Heath til inngrodde skeptikere som Margaret Thatcher. Det er ingen tvil om at Storbritannia må spille en rolle i EUs videre utvikling og at de ønsker å gjøre det. Som Cameron sa i november 2011: «Utenfor (EU) ville vi ende opp som Norge, under innflytelse av enhver regel for det indre marked som lages i Brussel, men ute av stand til å forme de samme reglene.» ¹⁷⁹

Den største utfordringen for Norge fremover vil bli utviklingen av et nytt utenriks- og sikkerhetspolitisk bilde i Europa og globalt. Her i landet snakkes det mye om et nordisk samarbeid innenfor eller i tilknytning

¹⁷⁷ Steven Erlanger (2012). «Merkel urges ceding power 'step by step' within E.U.», *International Herald Tribune* 8. juli.

¹⁷⁸ Valentina Pop (2011). «Cameron: 'We sceptics' want a flexible Europe», *eu-observer*, 15. november.

¹⁷⁹ Ibid.

til det europeiske. Men, som den tidligere danske utenriksministeren Uffe Ellemann-Jensen (1982–93) har sagt:

«Nøkkelen til et nærere nordisk samarbeid ligger innenfor de bredere rammeverkene NATO og EU. Dersom det skal være meningsfullt må Finland og Sverige bli medlemmer av NATO, mens Island og Norge vil bli nødt til å bli medlemmer av EU. Og Danmark må gi avkall på de absurde unntakene vi klamrer oss til i EU – spesielt det militære.»¹⁸⁰

Verken Storbritannia eller Norge kommer unna den besværlige unionen, selv om begge foreløpig forblir «interessert og assosiert, men ikke absorbert».

---

¹⁸⁰ Nordisk ministerråd (2009). «The Nordic area can be a dangerous place». Danmarks tidligere utenriksminister Uffe Ellemann-Jensen intervjuet av Danmarks Radios Mette Fugl i *One for All, All for One. A Nordic Defence Policy?*, s. 19. København: Nordisk Ministerråd.

6 Enerkipolitisk samarbeid: «Nykommeren» i det norsk–britiske forholdet

Christina Solli

Da det første funnet av olje- og gassforekomster i Nordsjøen ble gjort ved Groningen i Nederland i 1959, startet en ny epoke for Storbritannia og Norge som petroleumsproduserende land. På dette tidspunktet hadde de to landene forskjellig posisjon i verdensmarkedet og ulike industripolitiske tradisjoner. Dette bidro til at Norge og Storbritannia valgte nokså forskjellige modeller for forvaltningen av sine petroleumsressurser. Men til tross for disse vedvarende forskjellene, har forholdet mellom de to regjeringene de siste førti årene vært preget av tette relasjoner og et nært politisk samarbeid. Spørsmål rundt sikkerhetshensyn i Nordsjøen, utvikling av ny teknologi og forvaltning av felt som krysser delelinjen i Nordsjøen har alle blitt løst gjennom en åpen og god dialog. Landene har også høstet stor lærdom av hverandre på dette området.

Dette kapitlet ser nærmere på hvordan Norge og Storbritannias nære bånd har vært synlige i forvaltningen av ressursene i Nordsjøen, og hvilke konsekvenser dette har hatt. Det tar først for seg fordelingen av Nordsjøområdet i 1964 og de to landenes ulike tilnærming til forvaltningen av petroleumsressursene. Dernest behandles – i den rekkefølgen – sikkerhets-samarbeidet på de to kontinentalsoklene, kunde–leverandør-forholdet som har utviklet seg mellom landene, og dialogen på grenseoverskridende felt.

Avslutningsvis diskuteres det fremvoksende norsk–britiske samarbeidet innen fornybar energi, noe som vil bety mye for begge land i årene som kommer. Kapitlets hovedkonklusjon er at det energipolitiske samarbeidets betydning har økt betraktelig i løpet av de siste førti årene, og at det i dag utgjør den kanskje viktigste komponenten i det norsk–britiske forholdet.

Midtlinjedeling og «Nordsjø-modell»

Etter gassfunnet ved Groningen i august 1959 var det knyttet store forhåpninger til at det fantes store olje- og gassressurser i Nordsjøen, og arbeidet med å fordele råderetten over havområdet begynte. Storbritannia og Norges geografiske beliggenhet gjorde at de to landene tidlig gikk i dialog om dette. I 1964 ble den britiske og norske regjeringen enige om å avgrense kontinentalsokkelen seg imellom etter det såkalte midtlinjeprinsippet.¹⁸¹ Avtalen som stadfestet dette, ble underskrevet 10. mars 1965, og de to regjeringene forpliktet seg til å «søke å oppnå enighet om på hvilken måte grenseoverskridende reservoarer mest effektivt skal utnyttes og utbyttet fra feltene fordeles». Det lå altså en gjensidig tillit til grunn for avtalen som skulle regulere samarbeidet mellom de to landene i lang tid fremover.¹⁸²

Både britiske og norske myndigheter opprettet egne kriterier for hvordan de internasjonale oljeselskapene skulle operere på de to landenes kontinentalsokler. Interessant nok skilte Norge og Storbritannia seg fra andre petroleumsrike land ved at de begge søkte sterkere statlig kontroll over offshore-aktivitetene enn det som på den tiden var normen. Storbritannia ledet an i arbeidet med å etablere verktøy som ville gi staten en slik kontroll; herunder lisenser, skatter samt begrensninger på leting og utnyttelse av felt.¹⁸³ Målet var å etablere et regelverk som ga rask og grundig letingsvirksomhet og som sikret god økonomisk gevinst til statskassen.¹⁸⁴ I dette

¹⁸¹ Øystein Noreng (1980). *The Oil Industry and Government Strategy in the North Sea*. London: Croom Held, s.40.

¹⁸² Regjeringen (2005). «Rammeavtale mellom Regjeringen i Kongeriket Norge og Regjeringen i det Forente Kongerike Storbritannia og Nord-Irland om Petroleumssamarbeid over Grenselinjen», 4. april, s. 4.

¹⁸³ Noreng (1980) op.cit.

¹⁸⁴ Brent Nelsen (1991). *The State Offshore – Petroleum, Politics, and State Intervention on the British and Norwegian Continental Shelves*. New York, NJ: Praeger.

arbeidet fulgte Norge Storbritannias eksempel, og den politiske linjen de to landene valgte i Nordsjøen, fikk tilnavnet The North Sea Model.¹⁸⁵

Norge og Storbritannia hadde imidlertid ulike utgangspunkt for sin tilnærming til Nordsjø-modellen. Ved inngangen til Nordsjø-epoken befant de to landene seg i svært ulike økonomiske posisjoner. Storbritannia hadde i løpet av 1950-tallet stagnert økonomisk, handelsbalansen var negativ og behovet stort for energi som i hovedsak måtte importeres.¹⁸⁶ Med dette som utgangspunkt måtte oljeinntektene utnyttes så fort som mulig, samtidig som landet øynet sjansen til å sikre sin egen energitilførsel gjennom ressursene i Nordsjøen. Storbritannia hadde dessuten en lang industriell tradisjon, var godt kjent med internasjonal produksjon, og generelt hadde de britiske regjeringene i denne perioden færre motforestillinger mot samarbeid med store kommersielle oljeselskaper som var interesserte i det nye oljeområdet i nord. Med en klar målsetting om raskt å realisere den potensielle inntjeningen fra oljeresursene, inngikk den britiske staten snart samarbeidsavtaler med flere av de internasjonale oljeselskapene. På den måten la de opp til en effektiv utdeling av feltene på den britiske kontinentalsokkelen.

Til sammenligning hadde Norge en mer avventende holdning til de samme problemstillingene. Landet hadde sterke føringer på at naturressurser skulle forvaltes i et forsiktig og langsiktig perspektiv, og hadde lange tradisjoner på dette området gjennom sin omfattende produksjon av energi gjennom vannkraft. I tillegg var Norge hovedsakelig – gjennom den samme vannkraften – selvforsynt med energi. Behovet for å utvinne petroleumsressursene for egen del var derfor også mindre.¹⁸⁷ Dette resulterte i at Norge hadde færre lisensrunder enn Storbritannia og valgte å dele ut et mindre antall oljefelt i hver runde. Mens Storbritannia i den første lisensrunden i 1964 delte ut lisenser til hele 348 oljefelt, valgte Norge i sin tilsvarende runde i 1965 å distribuere lisenser til kun 78.¹⁸⁸

I tillegg til at de to landene stod overfor svært ulike økonomiske utfordringer, må man også ta i betraktning at det var og er en betydelig forskjell

¹⁸⁵ Noreng (1980) op.cit., s. 14.

¹⁸⁶ Robert Twigger (1998). «GDP per capita in OECD countries: the UK's relative position», House of Commons Library Research Paper 98/64.

¹⁸⁷ Svein Andersen (1993). *The Struggle over North Sea Oil and Gas – Government Strategies in Denmark, Britain and Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.

¹⁸⁸ Brent Nelsen (1991) op.cit., s. 26–28.

i folketall og størrelse. Dette gir seg utslag i den relative størrelsen på petroleumsressursene sett i forhold til landenes nasjonale økonomi, målt i andel av BNP, eksport og investeringer. De to landenes ulike økonomiske og ressursmessige utgangspunkt, størrelse og – følgelig – letepolitikk har gjort at Nordsjø-ressursene har hatt en langt mer dominerende rolle i norsk økonomi og samfunn enn den har hatt i Storbritannia de siste førti årene.

1980-tallet: Sikkerhet i sentrum

Storbritannia og Norge har i dag et solid samarbeid rundt sikkerhets-hensyn i Nordsjøen. Selv om det er de individuelle operatørene som har ansvaret for å drive forsvarlig virksomhet, samarbeider myndighetene kontinuerlig for å sikre et sammenfallende regelverk på tvers av soklene. Sammen med de andre Nordsjø-landene har de satt en standard for sikkerhetsrutiner i petroleumsproduksjon som er blant de beste i verden. Spesielt etter Piper Alpha-ulykken på britisk sokkel i juli 1988, hvor 167 mennesker mistet livet, fikk dette arbeidet høy prioritet, og Storbritannia og Norge ble kjent for sammen å ha etablert en «gullstandard» for sikkerhetsreglement innen petroleumsnæringen.¹⁸⁹

Storbritannia og Norge har også vært førende i den videre internasjonaliseringen av dette arbeidet ved å ta initiativ til opprettelsen av internasjonale samarbeidsorganer som ivaretar sikkerheten i petroleumsproduksjonen. I 1989 ble North Sea Offshore Authorities Forum (NSOAF) etablert. Forumet består av myndigheter fra sokkelstatene i Nordvest-Europa og har som målsetting å arbeide for «å sikre en kontinuerlig forbedring av

¹⁸⁹ House of Commons Energy and Climate Change Committee (2011). «Second Report , UK Deepwater Drilling – Implications of the Gulf of Mexico Oil Spill, 3. Offshore Regulation», 6. januar. Piper Alpha-ulykken som inntraff 6. juli 1988 blir ansett som den mest alvorlige ulykken i forbindelse med petroleumsvirksomhet i Nordsjøen. 167 mennesker omkom da en gasslekkasje på oljeplattformen Piper Alpha, på britisk side av kontinentalsokkelen, tok fyr. En offentlig kommisjon ledet av Lord Cullen ble opprettet for å granske ulykken og gi anbefalinger til forbedringer av sikkerhetssystemene. Etter anbefalingene i Cullen-rapporten ble det innført et nytt og strengere sikkerhetsregime på britisk sokkel. Jf. Fire and Blast Information Group, hjemmeside: «Major Accidents, Piper Alpha», <http://www.fabig.com/Accidents/Piper+Alpha.htm>

helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten i Nordsjøen».¹⁹⁰ I tillegg til Storbritannia og Norge er Danmark, Færøyene, Tyskland, Irland, Nederland og Sverige medlemmer. NSOAF møtes årlig og arbeider kontinuerlig med å samordne landenes regelverskrav slik at man har felles retningslinjer for petroleumsvirksomhet i hele Nordsjøen. Siden opprettelsen har NSOAF blant annet arbeidet for en gjensidig anerkjennelse av Nordsjølandenes opplæringssertifikater, noe som har gjort det langt enklere for offshore-ansatte å jobbe på de andre Nordsjølandenes sokkel. Samtidig har det blitt enklere å flytte boreinnretninger over sokkelgrensene.¹⁹¹

I 1994 sto Storbritannia og Norge igjen frem som foregangsland for et globalt sikkerhetssamarbeid mellom petroleumsmyndighetene. Sammen med USA og Canada startet de to landene The International Regulators' Forum (IRF), et uformelt forum for diskusjon og utveksling av informasjon om sikkerhetsprosedyrer. Hensikten var at landene skulle dele erfaringer og kunnskap, sammenligne måter å regulere virksomheten på og vurdere de ulike landenes sikkerhetsnivåer. I dag består IRF av uavhengige nasjonale tilsynsmyndigheter fra ni land, og har stor innflytelse i internasjonale spørsmål rundt reguleringen av sikkerheten i olje- og gassindustrien.¹⁹² I tillegg til disse internasjonale foraene har norske og britiske myndigheter etablert samarbeidsgruppen Special Working Group (SWG). Gruppen møtes to ganger i året og fokuserer på kunnskaps- og erfaringsutveksling mellom landene, samt felles strategiarbeid.¹⁹³ De mange samarbeidsarenaene for sikkerhetsspørsmål som myndighetene i Storbritannia og Norge har opprettet, demonstrerer et høyt nivå av tillit mellom landene, og det nære samarbeidet er med å heve sikkerhetsnivået i Nordsjøen.

Kunde–leverandør-forholdet og Norges endrede rolle

Ulike valg av letepolitikk har gjort at Storbritannia har utnyttet sine olje- og gassressurser raskere enn Norge. Storbritannia nådde allerede i 1999

¹⁹⁰ Petroleumstilsynets hjemmeside, Internasjonalt samarbeid, North Sea Offshore Authorities Forum (NSOAF): <http://www.ptil.no/internasjonalt-samarbeid/nsoaf-north-sea-offshore-authorities-forum-article874-133.html>

¹⁹¹ Petroleumstilsynets nyhetsside, Internasjonalt samarbeid for bedre sikkerhet, 14.03.2003, <http://www.ptil.no/nyheter/internasjonalt-samarbeid-for-bedre-sikkerhet-article640-24.html>

¹⁹² Petroleumstilsynet (2011). «Sikkerhet, Status og Signaler 2010–2011», s. 28.

¹⁹³ Ibid., s. 29.

toppunktet i sin oljeproduksjon og ble i 2004 nettoimportør av energi, hvilket betyr at landet nå importerer mer energi enn det eksporterer.¹⁹⁴ Norge nådde til sammenligning toppen på sin oljeproduksjon i 2001, mens gassutvinningen fremdeles er stigende og trolig vil fortsette å stige i årene fremover. Tall fra 2009 viser at 43 prosent av den norske petroleumsproduksjonen var gassproduksjon, et tall som antas å øke til over 50 prosent i 2013.¹⁹⁵ I tillegg er Norge i den unike posisjonen at 98,5 prosent av elektrisitetsproduksjonen er basert på vannkraft, noe som gjør at landet kan eksportere store deler av petroleumsressursene fra Nordsjøen. Tall fra 2010 viste at Norge eksporterer 92,5 prosent av gassen som ble produsert det året. Som følge av dette har Norge og Storbritannia de siste årene utviklet et omfattende samarbeid som kunde og leverandør av olje og gass. Norge er i dag Storbritannias største eksterne leverandør av olje og gass, og forsyner landet med nesten tretti prosent av dets importerte energi.¹⁹⁶ Kunde–leverandør-forholdet står i en særstilling når det gjelder gass: i 2009 leverte Norge hele 58 prosent av Storbritannias importerte gass, noe som igjen utgjør 25 prosent av Norges samlede gasseksport.¹⁹⁷ Tall fra 2010 viser at 29,5 prosent av Norges gasseksport gikk til Storbritannia, en ytterligere økning på 4,5 prosent i løpet av bare ett år.¹⁹⁸

Gode forsyningslinjer, slik som felles infrastruktur og godt samarbeid om rørledningssystemene i Nordsjøen, gjør denne høye forsyningsgraden mulig. Mellom den norske kontinentalsokkelen og det britiske fastlandet er det to rørledninger, Vesterled og Langeled, som går til mottaksterminaler ved henholdsvis St. Fergus og Easington.¹⁹⁹ En annen vesentlig forutsetning for det tette kunde–leverandør-forholdet er at Storbritannia og Norge betrakter hverandre som stabile og pålitelige samarbeidspart-

¹⁹⁴ Paul Bolton (2010). «Energy Imports and exports», House of Commons Library Standard Note SN/SG/4046, s. 1.

¹⁹⁵ Regjeringens hjemmesider, Olje- og energidepartementet / Tema / Olje og gass / Norsk oljehistorie på 5 minutter, http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/tema/olje_og_gass/norsk-oljehistorie-pa-5-minutter.html?id=440538#

¹⁹⁶ Julian Mansfield (2011). «Energy security and British diplomacy». London: Foreign and Commonwealth Office, s. 17.

¹⁹⁷ Bolton, Paul (2010) op.cit., s. 1.

¹⁹⁸ Oljedirektoratet (2011). Faktahefte – Gasseksport fra norsk sokkel, Figur 7.4 Norsk naturgasseksport 2010, 04.07.2011, <http://www.npd.no/Publikasjoner/Faktahefter/Fakta-2011/Kap-7/>

¹⁹⁹ Ibid., Figur 7.2 Gassrørledninger, <http://www.npd.no/Publikasjoner/Faktahefter/Fakta-2011/Kap-7/>

ner. Mens land på det europeiske kontinentet har langtidskontrakter for forsyning av gass fra Norge, har samarbeidet med Storbritannia vært preget av korttidskontrakter og spotpriser. For Norge som leverandør og Storbritannia som kunde indikerer dette en høy grad av gjensidig tillit. Storbritannia har et velutviklet spotmarked som fungerer, og Norge har dermed tillit til at prisene er markedsmessige.²⁰⁰ Andelen gass i samlet britisk energiforbruk har økt de senere årene, og gjennom landets målsetting om å bli en karbonnøytral nasjon, vil denne utviklingen trolig vedvare. Det betyr at Storbritannia med tiden vil bli et enda større marked for Norge enn det allerede er i dag. Uttalelser fra Storbritannias energi- og klimaminister, Charles Hendry, vitner om at britiske myndigheter har høy tillit til Norge som leverandør. I en høring for energi- og klimakomiteen i det britiske underhuset 19. juli 2011 uttalte han at han «forventet at Norge ville forbli Storbritannias viktigste gassleveringspartner også i fremtiden».²⁰¹

Pilot-Kon-Kraft og den norsk–britiske rammeverkstraktaten

Etter hvert som de britiske og norske kontinentalsoklene er blitt modne, og produksjonen av olje- og gass mer utfordrende, har samarbeidet mellom de to landenes myndigheter i sterkere grad rettet seg mot effektiv utvinning av de gjenværende petroleumsressursene. I august 2002 ga arbeidsgruppen Pilot-Kon-Kraft ut rapporten «Økt verdiskapning gjennom tettere samarbeid».²⁰² Rapporten ble presentert av Einar Steensnæs, daværende olje- og energiminister i Norge, og Brian Wilson, daværende energiminister i Storbritannia, og inneholdt anbefalinger for hvordan de to landene ytterligere kunne styrke det gjensidige samarbeidet. Arbeidsgruppen, som hadde blitt nedsatt på initiativ fra begge lands regjeringer og fra olje- og gassindustrien, besto av britiske Pilot og norske Kon-Kraft, begge organer med hovedmål om å gjøre det mer attraktivt å investere på de to konti-

²⁰⁰ Personlig intervju, Olje- og energidepartementet, 10.06.2011.

²⁰¹ Uncorrected transcript of oral evidence, to be published as HC 1065-vi, House of Commons, Oral evidence taken before the Energy and Climate Change Committee, The UK's Energy Supply: Security or Independence? 19.07.2011 <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmenergy/uc1065-vi/uc106501.htm>

²⁰² Pilot-Kon-Kraft Press Release, Report calls for closer UK Norway co-operation to maximise recovery of North Sea oil and gas reserves, 28.08.2011, www.pilottaskforce.com/files/workgroup/530.doc

mentalsoklene samt arbeide for å opprettholde driften av olje- og gassproduksjon i Nordsjøen. Formålet med arbeidsgruppen Pilot-Kon-Kraft var å kartlegge hvordan de to landene kunne jobbe enda tettere sammen og på den måten gjøre best mulig bruk av eksisterende infrastruktur i Nordsjøen, finne nye reserver og forlenge levetiden for felt som allerede var i produksjon. I sin rapport konkluderte de med at et enda tettere samarbeid mellom landene ville være den beste metoden for å optimalisere Nordsjø-ressursene i fremtiden.²⁰³

En av de viktigste anbefalingene i rapporten fra Pilot-Kon-Kraft var å sette opp en felles norsk–britisk rammeverkstraktat for grensekryssende reservoarer. Bakgrunnen var at man så at dersom det var enighet om felles retningslinjer i forkant av grenseoverskridende funn, ville man kunne sortere ut eventuelle konfliktpunkter, løse disse og for øvrig sikre effektiv utnyttelse av feltene. Samtidig skulle traktaten sikre felles retningslinjer for bruk av infrastruktur til transport av petroleum på tvers av grenselinjen.²⁰⁴ Både den norske og den britiske regjeringen fulgte denne anbefalingen, og i 2005 utarbeidet man en rammeverkstraktat som gjelder ved hvert enkelt funn som gjøres på tvers av grenselinjen i Nordsjøen. Traktaten, som fikk navnet «Rammeavtale mellom regjeringen i Kongeriket Norge og regjeringen i Det forente kongerike Storbritannia og Nord-Irland om petroleumssamarbeid over Grenselinjen»,²⁰⁵ trådte i kraft i 2006, og er et bevis på det sterke samarbeidet som eksisterer mellom Storbritannia og Norge innenfor petroleumsvirksomheten i Nordsjøen.

Fornybar energi

Etter hvert som petroleumsressursene på den britiske kontinentalsokkelen har avtatt, har landet i økende grad konsentrert seg om å utvikle en

²⁰³ Pilot-Kon-Kraft Press Release, Report calls for closer UK Norway co-operation to maximise recovery of Nort Sea oil and gas reserves, 28.08.2011, www.pilottaskforce.com/files/workgroup/530.doc

²⁰⁴ St.prp. nr. 14 (2005-2006), Om samtykke til inngåelse av en rammeavtale av 4. april 2005 mellom regjeringen i Kongeriket Norge og regjeringen i Det forente kongerike Storbritannia og Nord-Irland om petroleumssamarbeid over –grenselinje.

²⁰⁵ Rammeavtale mellom Regjeringen i Kongeriket Norge og Regjeringen i det Forente Kongerike Storbritannia og Nord-Irland om Petroleumssamarbeid over Grenselinjen, 04.04.2005, s. 1.

egen industri innenfor fornybar energi.²⁰⁶ Som følge av dette har fornybar energi blitt en annen arena hvor Storbritannia og Norge har utviklet et nært samarbeid. Flere norske selskaper har valgt å ta del i dette. Det norske selskapet Fred. Olsen Renewables er for eksempel en av de største uavhengige aktørene på det britiske onshore vindmarkedet. Selskapet eier i dag åtte ulike landvindprosjekter i Storbritannia som de både utvikler og opererer i felt.²⁰⁷ Statoil og Statkraft er også store investorer i den britiske fornybare energiproduksjonen. Innenfor offshore vind har de to selskapene sammen gått inn for å utvikle og operere vindparken Sheringham Shoal på Englands østkyst. Når den står ferdig, vil havvindparken bestå av 88 bunnfaste vindmøller og ha kapasitet til å produsere 317 MW kraft hvert år, noe som tilsvarer strømforsyning til 220 000 britiske husstander. Store deler av den britiske kysten har nær optimale forhold for offshore vindparker, og Statoil/Statkraft valgte Sheringham Shoal-området på grunn av høy vindhastighet og grunt vann. Til sammen har de to norske selskapene investert hele 1,7 milliarder dollar i havvindparken.²⁰⁸

Statoil og Statkraft er i tillegg delaktige i utviklingen av Doggerbankfeltet utenfor kysten av Yorkshire. Planene for Doggerbank omfatter en utbygging av offshorevindparker over et område på 8660 kvadratkilometer, og med en estimert energiproduksjon som tilsvarer ti prosent av det totale strømbehovet i Storbritannia, har det potensial til å bli verdens største offshore vindprosjekt.²⁰⁹ Slike utbygginger medfører betydelige investeringer for Storbritannia og utgjør viktige bidrag – både for landets satsing på å øke andelen fornybar energi i sin energimiks og for utviklingen av den britiske industrien knyttet til fornybar energi. De betyr også mye for det

²⁰⁶ Bolton (2010) op cit.

²⁰⁷ Fred. Olsen Renewables hjemmesider/Projects /UK, <http://www.fredolsen-renewables.com/>

²⁰⁸ Statoils hjemmesider, Teknologi og innovasjon / Ny energi / Vindkraft / Offshore / Sheringham Shoal, <http://www.statoil.com/no/technologyinnovation/newenergy/renewablepowerproduction/offshore/sheringhamshoel/pages/default.aspx>

Statkrafts hjemmesider, Pressesenter, Nyheter 2012, «Diskuterte økt energisamarbeid med David Cameron», 07.06.2012, <http://www.statkraft.no/pressesenter/nyheter/diskuterte-okt-energisamarbeid-med-david-cameron.aspx>

²⁰⁹ Statoils hjemmesider, Teknologi og innovasjon / Ny energi / Vindkraft / Offshore / Dogger Bank. <http://www.statoil.com/no/TechnologyInnovation/NewEnergy/RenewablePowerProduction/Offshore/DoggerBank1/Pages/DoggerBank.aspx>

fremtidige forholdet mellom Storbritannia og Norge, og former i stor grad de to landenes videre samarbeid innenfor energiproduksjon.

Avsluttende betraktninger: Et unikt partnerskap

Energisamarbeidet mellom Storbritannia og Norge startet i 1964 med avtalen om fordelingen av Nordsjøen etter midtlinjeprinsippet. Enigheten som forelå den gang om å samarbeide om løsninger for hvordan man best og mest effektivt kunne utvinne ressursene i Nordsjøen, har siden blitt fulgt opp av begge land og resultert i et omfattende samarbeid. Selv om landene startet Nordsjø-epoken med ulike utgangspunkt, og derfor også har valgt å forvalte petroleumsressursene noe forskjellig, har relasjonen alltid vært preget av høy grad av gjensidig tillit og god dialog. Samarbeidet har hele tiden kommet begge nasjoner til gode, og i internasjonalt sammenheng er det et unikt partnerskap.

Fremdeles har Norge og Storbritannia ulike utgangspunkt når det gjelder den videre utvinningen av petroleumsressurser fra Nordsjøen: Norge er nå primært leverandør, mens Storbritannia hovedsakelig har inntatt rollen som kunde. På bakgrunn av dette er landenes fokus noe ulikt, men det nære samarbeidet er likevel stadig intakt. Da Norges statsminister Jens Stoltenberg besøkte den britiske statsministeren David Cameron 19. januar 2011, undertegnet de en avtale som fastsatte hvilke områder som skulle prioriteres i samarbeidet mellom de to nasjonene. Øverst på listen sto videreutvikling av samarbeidet innenfor energiutvinning, fornybar energiproduksjon og bærekraftig utnyttelse av Nordsjø-ressursene. I tillegg ble det fremhevet at landene skulle samarbeide om energirelaterte spørsmål også på europeisk og internasjonalt nivå.²¹⁰ Etter møtet beskrev Stoltenberg forholdet og relasjonen mellom Norge og Storbritannia som meget sterkt og fremhevet spesielt landenes felles satsing på fornybar energi.²¹¹

²¹⁰ No.10 Downing Street hjemmesider, «Norway and the United Kingdom A bilateral and global partnership», 20.01.2011, <http://www.number10.gov.uk/news/norway-and-the-united-kingdom-%e2%80%93-a-bilateral-and-global-partnership/>

²¹¹ Pressemelding Statsministerens kontor, «Jens Stoltenberg møtte David Cameron», 20.01.2011, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/aktuelt/nyheter/2011/jens-stoltenberg-motte-david-cameron.html?id=631075>

Energi var igjen hovedtema da David Cameron besøkte Norge 6. juni 2012. I forkant av møtet uttalte den britiske statsministeren at formålet med besøket var å sikre Storbritannias fremtidige energitilførsel og å utvikle et enda tettere samarbeid med Norge innenfor olje, gass og fornybar energi. Han fremhevet Norges rolle som leverandør av energi til Storbritannia og de betydelige investeringene som norske energiselskaper gjør i britisk energisektor.²¹² Under besøket ble prioriteringene fra avtalen av januar 2011 videreført, og de to statslederne – Cameron og Stoltenberg – presenterte en ny avtale der målet er en ytterligere forsterking av energisamarbeidet mellom Norge og Storbritannia.²¹³

De nære relasjonene mellom de to landene på det energipolitiske feltet har gjennom de siste førti årene blitt forsterket, og de har utviklet seg fra hovedsakelig å omfatte forvaltningen av petroleumsressursene i Nordsjøen til også å favne om andre områder innen energiproduksjon. Når man går mer detaljert inn på dette, blir det tydelig at det ikke bare er geografiske forutsetninger som ligger til grunn for dagens samarbeid, men også en felles holdning og sammenfallende retningslinjer for hvordan man skal utnytte petroleumsressursene og produsere energi. I sum gir dette et godt grunnlag for å konkludere med at energipolitikk i dag utgjør den viktigste komponenten i det bilaterale forholdet.

---

²¹² No.10 Downing Street hjemmesider, Prime Minister on energy visit to Norway, A landmark agreement strengthening energy links between the UK and Norway, 06.06.2012, <http://www.number10.gov.uk/news/prime-minister-on-energy-visit-to-norway/>

²¹³ Joint Statement by the British Prime Minister David Cameron and Norwegian Prime Minister Jens Stoltenberg, Norway and the United Kingdom: Energy Partnership for sustainable growth, 07.06.2012, <http://www.regjeringen.no/pages/37910055/jointstatement.pdf>

7 Skottland mot selvstendighet, med Norge som modell?

Atle L. Wold

I det skotske parlamentsvalget våren 2011 fikk separatistpartiet Scottish National Party (SNP) rent flertall i forsamlingen, etter å ha fått en oppslutning på 45,4 prosent.²¹⁴ Selv om det var ventet at partiet ville gjøre det skarpt, var dette likevel et utfall som overrasket de fleste, ikke minst fordi det skotske valgsystemet i seg selv gjør det vanskelig å oppnå rent flertall. For et parti som hadde ledet en mindretallsregjering siden forrige valg i 2007, åpnet resultatet for helt nye muligheter. Ikke minst hva gjelder partiets hovedmålsetting og viktigste sak: skotsk uavhengighet fra Storbritannia. Helt siden SNP overtok regjeringskontorene fra koalisjonen av Labour og Liberaldemokratene i 2007, har separatistene forsøkt å få flertall for å avholde folkeavstemning i Skottland om uavhengighet fra den britiske unionen. Men fordi de tre andre store partiene – Labour, De konservative og Liberaldemokratene – alle gikk imot en slik avstemning, var det ikke flertall for det i det skotske parlamentet. Dermed er det først nå, med et rent flertall, at SNP har en reell mulighet til å gjennomføre sin strategi.

Ikke lenge etter at valgseieren var et faktum, annonserte partiets leder Alex Salmond at en folkeavstemning om selvstendighet ville bli holdt i løpet av den kommende parlamentsperioden, uavhengig av hva de andre partiene eller regjeringen i London måtte mene om saken.²¹⁵ Salmond har siden møtt motstand fra London i spørsmålet om hvordan folkeavstemningen

---

²¹⁴ I Storbritannia omtales medlemmer av SNP som *nationalists*, men for å unngå de assosiasjoner *nasjonalist* og *nasjonalisme* på norsk gir til ytterste høyre i politikken, har vi her valgt å bruke å bruke separatist(isk), som jeg mener er en mer treffende beskrivelse av partiet. Da skiller vi også klarere mot SNPs navnebror British National Party (BNP), som er en nasjonalistisk bevegelse på ytterste høyre fløy.

²¹⁵ For en grundig gjennomgang av Alex Salmonds karriere, se den uautoriserede biografien: David Torrance (2010). *Salmond: Against the Odds*. Edinburgh: Birlinn.

skal organiseres og av hvem, men i skrivende stund ligger det an til at den vil finne sted i løpet av 2014.²¹⁶

Seierstalen etter valget holdt Salmond ved det ærverdige Prestonfield House i Edinburgh, et sted som brukes til mange arrangementer, deriblant de norske Edinburgh-studentenes årlige 17. mai-frokost. At SNPs leder skulle annonsere partiets hittil største triumf samme sted som de norske studentene feirer grunnlaget for den moderne, selvstendige norske stat, var nok en tilfeldighet,²¹⁷ men det danner likevel et bakteppe for temaet i dette kapitlet: SNPs bruk av Norge som mulig modell for et fremtidig selvstendig Skottland. Spørsmålet som undersøkes er hva slags rolle Norge har spilt i SNPs argumentasjon, og hvor langt tilbake sammenligningen går – rent historisk. Kapitlet begynner med en kort introduksjon til SNP som politisk parti, dets historie og syn på uavhengighet. Deretter følger en gjennomgang av hvordan SNP argumenterer for selvstendighet, og hvordan Norge er blitt brukt som eksempel i denne argumentasjonen, med et lite sideblikk til hvordan de skotske separatistene ser på Skottlands plass i Europa.

Debatten som SNP nå står i sentrum for, reflekterer Skottlands stilling som en av de to konstituerende statene i unionen Storbritannia (ved siden av England). Unionen mellom Skottland og England fra 1707 var en parlamentsunion, dvs. det skotske parlamentet i Edinburgh ble nedlagt mot at Skottland fikk representanter i det engelske (eller fra nå av britiske) parlamentet i London. Unionstraktaten garanterte videreføringen av en rekke sentrale skotske institusjoner, slik som rettsvesen, utdanningssystem, bankvesen og kirkeordning. Dette har medført et behov for å finne spesielle ordninger for Skottland, og utformingen av lovene der skiller seg derfor ofte fra de lovene som gjelder i resten av Storbritannia. Samtidig var et vedvarende problem i unionen hvordan Skottland skulle styres etter at den utøvende myndighet, det skotske *Privy Council*, ble nedlagt i 1708.

²¹⁶ Det har blitt reist spørsmål om selvstyremyndighetene i Edinburgh egentlig har anledning til å avholde en folkeavstemning om skotsk uavhengighet, all den tid dette er et spørsmål som angår selve unionen, og således ligger utenfor Edinburghs klart definerte myndighetsområde. Videre har tidspunktet for avstemningen blitt diskutert; hvorvidt det må avholdes en ny folkeavstemning om forhandlingsresultatet hvis det blir ja-flertall i den første avstemningen; hvordan spørsmålet i avstemningen skal formuleres; og om det skal være to eller flere alternativer i den første avstemningen.

²¹⁷ På samme vis som valget av 2014 som tidspunktet for folkeavstemningen om skotsk uavhengighet ikke er relatert til 200-årsjubileet for den norske grunnloven.

Noen varig løsning ble egentlig aldri funnet, og helt frem til opprettelsen av en egen statsrådspost for Skottland med tilhørende departement for skotske spørsmål – *the Scottish Office* – i 1885, ble landet styrt gjennom mer eller mindre uformelle ordninger. Opprettelsen av skotsk selvstyre i form av et nytt parlament i Edinburgh og en skotsk regjering i 1999 kan betraktes som det seneste forsøket på å finne en god løsning innenfor unionen. Debatten om selvstyre og uavhengighet for Skottland har vært sterkt preget av nettopp disse spørsmålene: Hva slags selvstyre som kan oppnås innenfor en britisk union og hvorvidt dette er et brukbart alternativ til full uavhengighet.

SNP: Fra ensaksparti til sosialdemokrati?

Det skotske separatistpartiet ble stiftet i 1934, noe som gjør det til et av de eldste partiene av denne typen i Europa. Det ble dannet gjennom en sammenslåing av to eksisterende partier, *National Party of Scotland* og *Scottish Party*, hvor det første hadde skotsk uavhengighet fra unionen som mål, mens det andre ønsket å innføre skotsk selvstyre innenfor unionen i form av et parlament i Skottland. Det var med andre ord to bevegelser – hvis overordnede politiske målsettinger ikke var helt lett forenlige – som slo seg sammen, og spørsmålet om selvstyre kontra uavhengighet forble en konfliktlinje i SNP i tiden som fulgte. I 1942 trådte selvstyretilhengerne ut av partiet, og siden da har uavhengighet vært partiets klare mål. Gjennom det meste av sin historie har SNP derfor vært et ensaksparti med de mange konsekvenser dette medfører.²¹⁸

Samtidig har ikke spørsmålet om uavhengighet kontra selvstyre helt sluppet taket. Selv om uavhengighetslinjen vant, var partiet splittet i to fløyer. På den ene siden stod de mer kompromissløse som kun aksepterte to mulige alternativer: uavhengighet eller ingenting / status quo (omtalt som *fundamentalists*). På den andre siden stod de som så for seg muligheten for en mer gradvis tilnærming til full uavhengighet (kalt *gradualists*). For sistnevnte gruppe var en fullt ut selvstendig skotsk stat det overordnede målet, men man tenkte altså at det kunne realiseres over lengre tid, og gjennom en

²¹⁸ Se Richard Finlay (2009). «The early years: from the inter-war period to the mid-1960s» og Gerry Hassan. «The making of the modern SNP: From Protest to Power», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

gradvis prosess bestående av flere stadier. Dessuten – og dette var vanskelig å svelge for de kompromissløse – så man for seg at man kunne stanse på et trinn før full uavhengighet var nådd. Med andre ord var større selvstyre eller autonomi for Skottland innenfor den britiske unionen et akseptabelt utfall, selv om full uavhengighet var det man foretrakk. Her skilte derfor gradualists seg fra den linjen Scottish Party hadde stått for, ettersom de ikke ønsket uavhengighet.²¹⁹

Motsetningen mellom de to fløyene kom klart til uttrykk på 1970-tallet, da partiet hadde problemer med å bestemme seg for om det skulle støtte Labours program for skotsk (og walisisk) selvstyre. På årsmøtet i 1976 landet man på et kompromiss om forbeholden støtte til selvstyreplanene, men da det ikke ble noe av selvstyret etter folkeavstemningen i 1979, svingte partiet mot en mer kompromissløs enten-eller-linje.²²⁰ Det var først mot slutten av 1980-tallet SNP igjen så positivt på skotsk selvstyre. Da en ny folkeavstemning ble avholdt i 1997, gikk partiet derfor mer helhjertet inn for prosjektet – om enn bak et argument om at selvstyre var bra som et skritt på veien mot full selvstendighet («*a stepping-stone to independence*»). Den endelige seieren for gradualist-linjen kom i 2007, da partiet dannet sin første selvstyreregjering, og dermed valgte å ta styringen i et ennå ikke helt selvstendig Skottland.²²¹

I ettertid synes det klart at valget av det gradvise sporet har vært en stor suksess for SNP. I motsetning til hva Labours skyggeminister for Skottland, George Robertson, hevdet i 1995 – «*devolution will kill Nationalism stone dead*» – har det skotske parlamentet gitt SNP en helt ny arena å utfolde seg

²¹⁹ Eve Hepburn (2009). «Degrees of independence: SNP thinking in an international context», i Hassan (red.) op.cit.

²²⁰ Til tross for flertall i folkeavstemningen som ble holdt i 1979, ble ikke planene om å opprette et skotsk parlament gjennomført. Grunnen til dette var den såkalte «Cunningham»-klausulen som sa at minst 40 prosent av alle velgerne i Skottland måtte stemme for, uavhengig av hvor mange som faktisk møtte opp og avga stemme. Klausulen hadde blitt innført spesielt for denne avstemningen, og var et resultat av den omfattende hestehandelen som måtte til i det britiske parlamentet for å få vedtatt folkeavstemningen.

²²¹ Hepburn (2009) op.cit.

på, og gjennom den også en helt ny innflytelse på skotsk politikk.²²² Det vil ikke være å ta for hardt i å si at SNP har vært det dominerende partiet i Skottland siden 2007. Siden da har det i stor grad kunnet sette dagsorden for skotsk politikk, og tidvis også for britisk politikk, siden regjeringen i London er nødt til å forholde seg til planene om folkeavstemning. Noe slikt har aldri vært tilfelle før, og det er vel også tvilsomt om enten-ellerlinjen kunne ha gitt partiet en tilsvarende innflytelse. Det er tross alt de skotske selvstyreinstitusjonene Labour innførte, som har gitt SNP muligheten til å kreve en folkeavstemning om uavhengighet. Samtidig fortsetter selvstyret å by på dilemmaer for partiet. For eksempel er det på den ene siden bra for partiet at det får mulighet til å prøve seg i regjeringsposisjon, og dermed vise seg styringsdyktig. På den andre siden er det viktig for SNP at selvstyret ikke fungerer *for* godt, for da kan velgerne komme til å se seg fornøyd med selvstyre innenfor unionen og dermed bli mindre engasjert i målsettingen om full uavhengighet for Skottland.

Som nevnt innledningsvis er SNP i praksis et ensaksparti. Det eksisterer først og fremst med ett mål for øye: dannelsen av en uavhengig skotsk stat. Hvordan skal man argumentere for det? Tradisjonelt stod klassisk nasjonalstatstankegang sentralt. Skottland er en nasjon og et land med en stolt historie og en egen identitet, og derfor burde det også bli en selvstendig stat. Selv om dette argumentet fortsatt fremføres, og partiet ofte spiller på nasjonale strenger, er ikke SNPs argumentasjon videre preget av en slik type «tilbakeskuende» retorikk.²²³ Det sentrale er isteden Skottlands muligheter i dag, og særlig hvilken utvikling landet kunne få hvis det bare slapp fri fra de britiske tøylen. Dessuten har man vært bevisst på at partiet må ha mer å by på hvis det skal kunne kjempe om stemmer i moderne valgkamper. En ensaksstrategi innbyr nemlig lett til kritiske spørsmål og bemerkninger av typen: «Ja vel, så dere ønsker uavhengighet for Skottland

²²² Se for eksempel: Colin Mackay (2009). «The SNP and the Scottish Parliament: the start of a new sang?» og James Mitchell. «From breakthrough to mainstream: the politics of potential and blackmail», i Hassan (red.) op.cit.; Paul Cairney (2010). «Intergovernmental relations in Scotland before and after the SNP». Konferansepaper, Political Studies Associations Conference, University of Edinburgh.

²²³ Et eksempel på fortsatt bruk av den nasjonale retorikken kan være følgende utsagn fra Salmond i forkant av det britiske parlamentsvalget i 2005. Selvstendighet for Skottland ville ifølge Salmond innebære at «our nation will, after 300 years, rejoin the world as an equal nation state». *The Scotsman*, 24. november 2005.

men hva vil dere bruke den til?» Og mer kritisk: «Tror dere uavhengighet skal være en slags mirakelkur for Skottlands problemer? Og hva vil nå egentlig det å være Skottlands «nasjonale parti» og å ønske seg «det beste for Skottland» si for praktiske politiske spørsmål folk er opptatt av, helse, utdanning, forsvar osv.?» I debatten som fulgte etter Salmonds annonsering av planene om folkeavstemning, kom denne typen spørsmål igjen til overflaten. Ville det for eksempel være trygt for Skottland å begi seg ut i uavhengighet mens finanskrisen rådet, og de skotske bankene lå nede etter kollapsen i 2008? Og hvorfor ville disse konkrete problemene kunne løses bedre av et selvstendig Skottland enn av den britiske staten?

SNPs svar på kritikk av denne typen har vært å utvikle en sosialdemokratisk politisk plattform, sementert av den generelle skotske motstanden mot Thatcher på 1980-tallet og ofte posisjonert til venstre for Labour. Særlig under Alex Salmonds ledelse av partiet siden 1990 har kombinasjonen av ensaksstrategien og utviklingen av et mer «vanlig» politisk program skutt fart. De senere årene har man for eksempel lagt stor vekt på partiets såkalte sosialdemokratiske kontrakt med Skottland. Her ser man for seg at stimulering til økonomisk vekst, blant annet gjennom et gunstig skatteregime, skal legge det økonomiske grunnlaget for gode offentlige tilbud og generell velferd. Dette er så blitt konkretisert gjennom en rekke tiltak, slik som å fjerne gebyret på legereseppter, tilby gratis skolemat til barn fra fattige områder og subsidiere fergetrafikken til øyene vest for høylandet, for å nevne noen.²²⁴ Partiet selv ynder å fremstille sin variant av sosialdemokratiet som «før Blair», men uten helt å være som gamle Labour (old Labour),²²⁵ og forskjellen til nettopp Labour før Blair ligger særlig i ønsket om å holde et lavt skattenivå.²²⁶ For mange skotter betyr dette at SNP har et program man kan være enig eller uenig i, uavhengig av hva man måtte mene om selvstendighet. For partiet selv byr det imidlertid på et potensielt problem i form av hva man skal gi høyest prioritet: sammenheng og konsekvens i politikken generelt, eller ønsket om uavhengighet? Ideelt sett skal

²²⁴ Se: Angus Robertson (2010). *Why Vote SNP*. London: Biteback.

²²⁵ Stephen Maxwell (2009). «Social Justice and the SNP», i Hassan op.cit., s. 128.

²²⁶ Ønsket om å holde et lavt skattenivå, særlig for næringslivet, har vært en sentral bærebjelke i SNPs økonomiske politikk, og ble formulert av Alex Salmond allerede i 1993, tre år etter at han ble leder av partiet. Se: Torrance (2010) op.cit., s. 217, 233.

jo alle argumentene partiet fremfører peke mot selvstendighet, men hva hvis de i noen sammenhenger ikke gjør det? Uten at det skal hevdes her at SNP alltid vrir sin politikk slik at den taler for uavhengighet, er det en del klare trekk ved argumentasjonen som bygger opp under dette overordnede målet. Det er også her Norge kommer inn.

Norge som modell: Olje og velferd

Generelt har SNP alltid forsøkt å vektlegge Skottland som en enhet, og SNP-politikere understreker de forskjellene som finnes mellom Skottland og resten av Storbritannia. Eventuelle skillelinjer innad i Skottland, eller likhetstrekk mellom deler av Skottland og deler av England for eksempel, tones gjerne ned til fordel for en mer renskåren nasjonal argumentasjon. Et klart utslag av dette er vektleggingen av Skottland som et lite land i verden, og Storbritannia som en mellomstor stat med fortsatte stormaktsambisjoner. Et annet er bruken av andre land som modeller for et selvstendig Skottland. SNP er selvfølgelig klar over at uavhengighet vil være et sprang ut i det ukjente – ingen kan med sikkerhet *vite* hvordan det vil gå – og i møtet med unionistenes argumenter har man i økende grad tydd til eksempler fra andre sammenlignbare land for å vise hvor godt det kan gå (vi vil komme tilbake til dette). Tre politikkområder har vært spesielt viktige her: økonomisk politikk, EU-samarbeidet og forsvarspolitik.

SNP har selv hevdet at økonomi står helt sentralt i deres argumentasjon for skotsk uavhengighet, men samtidig er det klart at økonomi også har vært det feltet hvor unionistene har satt inn sine tyngste argumenter. Mens et varmt forsvar for unionen, det britiske og Skottlands plass i Storbritannia i stor grad var fraværende i unionistisk argumentasjon – i hvert fall frem til statsminister David Camerons tale i Edinburgh 16. februar i år – har «kalde» argumenter knyttet til økonomi vært fremtredende.²²⁷ Selv om ikke alle unionister hevder at selvstendighet vil være en katastrofe for skotsk økonomi, har argumentasjonen vektlagt risikoen ved å gi opp den angivelige sikkerheten det er å ha den britiske statens økonomiske ressurser i ryggen. Denne – unektelig svært negative – argumentasjonen fra unionistenes side (jf. anti-uavhengighet snarere enn pro-union) har gitt SNP muligheten

²²⁷ David Cameron (2012). «I am a unionist, head, heart and soul». Gjengitt i *The Daily Telegraph* 16. februar.

til å understreke at de, i motsetning til unionistene, stoler på den skotske befolkningen, og ikke lar seg vippe av pinnen av skremselspropaganda.

Samtidig har man måttet argumentere for hvordan økonomien til et selvstendig Skottland kan være levedyktig både på kort og lang sikt. Grunnsteinen i SNPs økonomiske argumentasjon og politikk har i lang tid vært at Nordsjø-oljen i britisk sektor «tilhører» Skottland. Hvis Skottland ble selvstendig – resonnerer man – vil anslagsvis nitti prosent av olje- og gassforekomstene som i dag befinner seg på britisk sokkel, falle inn under skotsk territorialfarvann. Allerede på 1970-tallet ble parolen *It's Scotland's oil!* formulert, og den har gitt opphav til en hel serie økonomiske argumenter. For det første vil oljeinntektene kunne sikre en myk overgang til selvstendighet rent økonomisk sett, i den forstand at Skottland nærmest har «penger på bok» hvis overgangen skulle by på problemer for fastlandsøkonomien. For det andre betyr olje- og gassressursene at Skottland fint kan håndtere sin del av den britiske statsgjelden, som man må forvente å overta. For det tredje, hvis oljen er skotsk, betyr det ifølge SNPs beregninger at Skottland subsidierer resten av Storbritannia, og ikke omvendt.²²⁸

Oljeargumentet har også gitt opphav til den viktigste sammenligningen med Norge. I motsetning til Storbritannia, som ifølge SNP i stor grad har «sløst bort» oljeinntektene sine på blant annet kriger og unødvendig forsvarsmateriell (hhv. Falklandskrigen, krigene i Irak og Afghanistan samt atomforsvaret), har Norge brukt oljepengene til først å bygge en solid velferdsstat og et velfungerende samfunn generelt, og så til å sette av inntektene i oljefondet fra og med 1996. Oljeinntektene, kombinert med den skandinaviske velferdsmodellen, gjorde Norge til et populært sammenligningsobjekt allerede på 1970-tallet, da mange SNP-aktivister så på den norske modellen som en god løsning for Skottlands omfattende sosiale problemer.²²⁹ I senere år er det særlig oljefondet som har tiltrukket seg interesse fra SNP. Skottland vil kunne følge den norske modellen også her, hevder man. Derfor ble det da også oppfattet som en ydmykelse for partiet da den daværende norske utenriksministeren Jonas Gahr Støre avviste sammenligningen i oktober 2008.²³⁰ Ifølge Støre tok det tre tiår med investeringer før Norge virkelig kunne begynne å sette til side noe av

²²⁸ Se f.eks. Robertson (2010) op.cit., s. 22–24, 72–74.

²²⁹ Maxwell (2009) op.cit., særlig s. 122.

²³⁰ Se f.eks. Angus Macleod (2008). «SNP «humiliated» by Norway's rebuke to Salmond», *The Times* 29. oktober.

oljeinntektene, samt at en svært liten del av disse inntektene i dag faktisk blir brukt til å støtte opp under den norske økonomien, slik et selvstendig Skottland trolig må gjøre.

Likevel har SNP holdt fast ved at et selvstendig Skottland kan bygge opp sitt eget oljefond. Så sent som i 2010 argumenterte for eksempel SNP-politikeren Angus Robertson for opprettelsen av et skotsk fond, med følgende begrunnelse: «Norges første innskudd i oljefondet, da det ble opprettet i 1996, var bare 196 millioner pund. Lærdommen vi kan trekke av dette er at vi kan begynne i det små, men at vi må begynne.»²³¹ Underforstått, selv om oljen nå kanskje er på hell, og Skottland vil være sent ute sammenlignet med Norge, er det fortsatt mulig å bygge opp et fond, de gjenværende ressursene er mer enn store nok til det.

Ved siden av det viktige oljeargumentet og ønsket om å importere den sosialdemokratiske velferdsmodellen, har SNP i lengre tid påpekt likhetstrekk mellom Skottland og Norge når det gjelder naturressurser mer generelt. Begge land er rike på de samme eller lignende typer naturressurser, og sentrale norske næringer som fiskeri, fiskeoppdrett og skogsdrift burde kunne få en tilsvarende betydning i et selvstendig Skottland. Det er altså mer enn oljen de to landene har til felles (selv om man vel med rimelighet kan hevde at de norske ressursene er svært mye større på de tre nevnte områdene), og i den senere tid har også fornybare energikilder som vind- og bølgekraft blitt trukket frem. Fra SNPs side har man hevdet at de store uutnyttede fornybare energikildene Skottland har, bør kunne ta over for olje og gass på sikt. Under partileder Salmonds norgesbesøk i august 2010 var muligheten for skotsk–norsk samarbeid på dette feltet et tema.²³² Bruken av Norge som modell har følgelig vært et vedvarende trekk ved SNPs økonomiske politikk og argumentasjon over tid.

²³¹ Robertson (2010) op.cit., s. 24 (min oversettelse)

²³² Se «Scotland's First Minister in Norway», Norway, the official site in the UK: http://www.norway.org.uk/News_and_events/Current-Affairs/Scotlands-First-Minister-in-Norway (02.06.2012). Utviklingen av Skottlands potensial for fornybar energi står sentralt i SNPs politikk i dag, og har vært en hjertesak for Alex Salmond helt siden han var student på slutten av 1970-tallet. Se Torrence (2010) op.cit., s. 261.

Skottenes selektive Europa – og lille Skottlands forsvarspolitik

Av nyere dato er Salmonds mer generelle sammenligning med europeiske land av tilsvarende størrelse gjennom den såkalte velstandens bue (*the Arc of Prosperity*). I en tale Salmond holdt i Edinburgh i august 2006, presiserte han begrepet:

Skottland kan [...] bli en del av velstandens bue i Nord-Europa. Vi har tre land. Irland i vest, Island i nord, og Norge i øst, som alle er blant de seks rikeste landene i verden. Skottland er til sammenligning på en 18. plass.²³³

Etter hvert har modellen blitt utvidet til å inkludere også andre velstående land i Nord-Europa, som Finland, Sverige og Danmark. Med unntak av Sverige og Danmark har alle disse landene til felles at de fikk sin selvstendighet i løpet av det 20. århundre, og at de har klart seg bra økonomisk (og ellers) etter det. Modellen ga også muligheter for direkte sammenligninger mellom ulike sektorer i skotsk økonomi og tilsvarende i landene i «referansegruppen». Slik sett så man for seg at den «keltiske løven» Skottland kunne følge etter i den «keltiske tigerens» Irlands spor, og bygge en ny høyteknologisk industri – dels på grunnlag av et gunstig skatteregime tilsvarende det irske, og dels ved å trekke veksler på EU-subsidier. På samme måte kunne den tradisjonsrike og sterke skotske banksektoren lære av Islands eksempel. På enkelte områder kan velstandens bue betraktes som en utvidelse av sammenligningen med Norge, og understrekningen av forskjellene mellom Skottland og det øvrige Storbritannia. På samme måte som man har lett etter likhetstrekk mellom Skottland og Norge, har man også – der det passer – «plukket» sammenligningspunkter hos de andre landene.²³⁴ Ideen om velstandens bue fikk riktignok et solid skudd for byggen med finanskrisen i 2008, men selv om SNP sier lite om Island i disse dager, har man foreløpig ikke villet gi helt slipp på eksemplet Irland. Selv om Irland også fikk store problemer i 2008, har SNP hevdet at den irske regjeringen håndterte krisen langt bedre enn den britiske, og at man kan

²³³ Alex Salmond (2006). «Scotland can Join Europe's Arc of Prosperity», SNPs hjemmeside, 11. august. Min oversettelse.

²³⁴ Jim Cuthbert og Margaret Cuthbert (2009). «SNP economic strategy: neo-liberalism with a heart», i Hassan op.cit., s. 106–110.

lære noe av det.²³⁵ Dessuten er Irland et godt egnet eksempel for en viktig side ved SNPs politikk hvor Norge ikke passer inn, nemlig vektleggingen av skotsk medlemskap i EU.

Siden slutten av 1980-tallet har SNP vært en varm tilhenger av EU, og gått inn for at et selvstendig Skottland skal delta som et aktivt medlem av unionen, i klar kontrast til det man opplever at Storbritannia gjør. I partiets retorikk har man ofte fremstilt London som et unødvendig mellomtrinn mellom Edinburgh og Brussel, og siden 1988 har SNP gått helhjertet inn for «selvstendighet i Europa» som en overordnet strategi. I en kort periode støttet partiet også tanken om et «regionenes Europa» hvor Skottland kunne finne sin naturlige plass, men forlot denne posisjonen i 1994.²³⁶ EU har med andre ord spilt en viktig rolle i Salmonds bestrebelser på å skape en kontrast mellom et moderne, progressivt og sosialdemokratisk Skottland som tar aktivt del i det store europeiske samarbeidsprosjektet, og et gammeldags, konservativt og bakstreversk Storbritannia som helst trenerer alle forsøk på videre integrasjon. Og selv om mulighetene for å dra nytte av subsidier fra EU kanskje ikke er like gode nå som da Irland ble medlem, har man sett for seg at EU også skal kunne fungere som et økonomisk sikkerhetsnett for den nye skotske staten. At det selvstendige Skottland ved sitt EU-medlemskap også vil overgi noe av den suvereniteten det vinner fra Storbritannia til de overnasjonale organene i EU, er kanskje et paradoks. Men aksepten av denne formen for suverenitetsforskyvning kan også ses som nok et eksempel på den mer fleksible og pragmatiske holdningen til hele uavhengighetsspørsmålet som har preget partiet under Alex Salmonds ledelse. Denne holdningen har blant annet gitt seg utslag i forslaget om et tredje alternativ i den forestående folkeavstemningen – større selvstyre for Skottland innenfor unionen, det såkalte *devolution max*.²³⁷

²³⁵ Torrance (2010) op.cit., s. 258.

²³⁶ Eve Hepburn og P.J. McLoughlin (2010). «Celtic nationalism and supranationalism: comparing Scottish and Northern Irish party responses to Europe», *The British Journal of Politics & International Relations* 13, 3, s. 383–399.

²³⁷ Mellom 2007 og 2011, da Salmond ledet en mindretallsregjering, ble flere mulige «mellomløsninger» fremmet som alternativer til status quo og full uavhengighet. Hensikten med dette synes primært å ha vært et forsøk på å få støtte til folkeavstemningen fra liberaldemokratene (noe man ikke fikk), men bunnet nok også i en erkjennelse av at et flertall av skottene trolig ville stemme nei til full uavhengighet. Dermed kunne det være lurt å ha et alternativ nummer to i bakhånd. Se Torrance (2010) op.cit., s. 265–268. Gjennom den såkalte «Edinburgh-avtalen» mellom Salmond og Cameron 15. oktober 2012, ble det imidlertid bestemt at

EU fremheves altså på den økonomiske siden, men når det gjelder skotsk forsvarspolitik, er det Norge som i den senere tid er blitt trukket frem som foregangsmodell. SNPs forsvarspolitiske linje har vært sterkt preget av motsetningsforholdet til britisk forsvarspolitik. Særlig har man ønsket å bli kvitt det britiske atomforsvaret (de strategiske ubåtene er stasjonert i Faslane i Skottland), men man har også tatt avstand fra britiske stormaktsintensjoner mer generelt, og deltagelsen i Irak-krigen fra 2003 spesielt. For å oppnå nødvendig avstand i forsvarsøyemed skal et selvstendig Skottland ifølge SNP ikke være medlem av NATO, men utover det har det vært noe uklart hvordan en selvstendig skotsk forsvarspolitik skal utformes. Samarbeidsprosjekter som er i emning mellom Norge og Sverige for å danne en felles utenlandsstyrke burde være et godt eksempel for Skottlands forhold til rest-Storbritannia, hevdes det, da dette i så fall vil kunne vise at forsvarspolitisk samarbeid er mulig mellom to land hvor ett står utenfor NATO og det andre utenfor EU. I tillegg kan Skottland søke om å bli med i NATOs partnerskap for fred (Partnership for peace), og dermed få det beste ved NATO, samtidig som man står utenfor kommandostrukturen og atomparaplyen.²³⁸

Avsluttende betraktninger: Norge som realistisk modell for skotsk selvstyre?

Som eksemplene over viser, har Norge over tid vært en hyppig brukt modell for SNPs visjon om et selvstendig Skottland. Dels kan nok dette skyldes at det alltid er nyttig å sammenligne seg med et land som på mange vis fremstår som vellykket langs viktige indikatorer. Men det kan også argumenteres for at berøringspunktene mellom Norge og Skottland er flere enn de er for de andre landene SNP har brukt som eksempler i sitt politiske budskap.

Om dette igjen betyr at den norske modellen faktisk vil være til hjelp dersom Skottland skulle velge å ta spranget ut i det ukjente, er selvfølgelig en helt annen sak. Til fordel for SNPs strategi taler den mer overordnede tanken om å forsøke å følge den nordiske/norske velferdsmodellen i vid forstand. Det kan la seg gjøre. Samtidig er det klart at avstanden er stor på

---

folkeavstemningen kun skal ha to alternativer; for eller imot full skotsk uavhengighet. Devolution max blir altså ikke en del av folkeavstemningen.

²³⁸ Robertson (2010) op.cit., s. 87–92.

mange områder. Et eksempel er familie- og kjønnspolitikk, hvor SNP har vist liten interesse for norske «flaggskip» som pappapermisjon eller kvotering.²³⁹ Og selv om partiet alltid har hatt profilerte kvinnelige politikere, til dels i sentrale posisjoner, er det for øvrig svært mannsdominert. Blant kvinnelige velgere oppfattes SNP ofte som et «machoparti», og slik sett fremstår partiet selv som særdeles britisk og lite nordisk i sin egen organisasjon.²⁴⁰

Man kan med andre ord stille spørsmålsteget ved hvor nyttig sammenligningen med Norge egentlig er, eller vil være, hvis skottene går for uavhengighet. Norge og Skottland er tross alt to forskjellige land, og et fremtidig selvstendig Skottland vil nødvendigvis komme til å stå overfor veivalg hvor norske løsninger ikke gir noen svar, eller kanskje gir feil svar. Skottene vil måtte stake ut sin egen kurs, men det må da også være meningen med den uavhengigheten SNP søker. Etter denne forfatterens mening er det også et åpent spørsmål hva SNP egentlig *vil* med bruken av den norske modellen. Skal referansen til Norge forstås som en strategi for å vinne oppslutning om Skottland som annerledeslandet på øyriket, og slik tjene til å forsterke kontrasten til England, eller tror man oppriktig at Skottland kan bli «det nye Norge»? Den skotske uavhengighetsdebatten i årene som kommer kan gi oss svar.

²³⁹ Maxwell (2009) op.cit., s. 130.

²⁴⁰ Se Fiona Mackay og Meryl Kenny (2009). «Women's political representation and the SNP: gendered paradoxes and puzzles», i Hassan op.cit., s. 51.

8 Dickens i Norge, Ibsen i Storbritannia: Lesning over Nordsjøen

Tore Rem

I 1894 publiserte tidsskriftet *Kringsjaa* ei liste over de 25 bøkene og forfatterne dets lesere mente var de «mest indflydelsesrige» i Norge.²⁴¹ Det dreide seg om «hvilke bøger og hvilke forfattere» som «udøver den største virkning og gjør det dybeste indtryk paa den store læsende almenhed». Denne avstemningen var ikke omfattende nok til å være representativ, men gir likevel en indikasjon på den høye statusen britiske forfattere nøy i Norge på slutten av attenhundretallet. På lista over innflytelsesrike forfattere dukket Charles Dickens opp som nummer åtte, som den høyest rangerte utenlandske forfatter overhodet, om man gjør et unntak for Bibelen (på sjetteplass). Shakespeare, Tolstoj, Dostojevski, Goethe og Scott fulgte blant utlendingene, men med betraktelig færre stemmer. På lista over bøker var Dickens' *David Copperfield* nummer 21, på plassen over Goethes *Faust*, og det i ei liste som var sterkt dominert av nasjonallitteraturen. De eneste fremmede verkene som endte over Dickens, var Bibelen, Shakespeares skuespill (vurdert som ett verk) og Dostojevskis *Forbrytelse og straff*.

Med utgangspunkt i tematiseringen av Charles Dickens' betydning i attenhundretallets Norge tar dette kapitlet for seg litterær utveksling over Nordsjøen. Gjennom to sentrale historiske eksempler, Dickens og Henrik Ibsen, ser jeg nærmere på hvordan britisk litteratur er blitt tatt opp i den norske – og *vice versa*. Det vil altså formulere en ansats til en utforskning av norsk–britiske kulturelasjoner ved hjelp av to litteraturhistoriske eksempler.

Den klart dominerende tendensen i dette forholdet er selvsagt den britiske innflytelsen på norsk kulturliv. Men det finnes også eksempler, om

²⁴¹ «De 25 mest populære bøger», *Kringsjaa*, 15. april 1894, s. 634; «De 25 mest indflydelsesrige bøger og forfattere», *Kringsjaa*, 1. mai 1894, s. 709–13. For en lengre diskusjon av den norske Dickens-resepsjonen, se James Wesley Brown (1968). «Charles Dickens in Norway: 1839–1912», doktoravhandling, University of Michigan; Tore Rem (kommer 2013). «Dickens in Norway», i Michael Hollington (red.). *Dickens in Europe*. London: Continuum.

enn færre, på at en slik kulturtrafikk har gått andre veien. Innledningsvis kan det være verdt å gjøre et generelt poeng av den oversatte litteraturens betydning og funksjon i en nasjons litterære liv. I det store og hele har nasjonale litteraturhistorier tradisjonelt ignorert denne litteraturen, gjennom et ensidig fokus på tekster av nasjonale forfattere. Men hvis vi utvider et slikt litteraturhistorisk perspektiv til å la det ta innover seg lesningens historie – altså hva folk faktisk leste (og for den saks skyld forlags- og utgivelseshistorien) – må den oversatte litteraturen nødvendigvis fremstå som en sentral og viktig del av enhver kulturnasjons liv. I kunstnerisk eller litterær forstand er det også ofte gjennom oversettelse at mottakerkulturen får nye impulser, at forandring skapes. Det er én av de måtene en særskilt litteratur kan finne midler til fornyelse.

Den norske Dickens

5. januar 1839 er første gang Charles Dickens, eller rettere sagt hans pseudonym «Boz», nevnes i norsk presse. Den heller beskjedne begynnelsen på den norske Dickens-resepsjonen er kortfattet: «Boz, Londoner Skizzen. U. b. Engl. 1 Spd.»²⁴² Denne første kjente referansen til Dickens og hans *Sketches by Boz* finnes i Christiania-avisa *Den Constitutionelle*, i ei lang liste under overskriften «Literatur» og med opplysningen «Romaner, som ere udkomne i 1838 og som ere at erholde i Johan Dahls Boghandling, Kirkegaden 149». *Sketches by Boz*, som var en samling skisser eller noveller, kom riktignok først ut i England i 1836, men Dickens (eller «Boz») hadde på dette senere tidspunktet oppnådd berømmelse gjennom *The Pickwick Papers* (1836–37).

Det er nærmest umulig å forestille seg 1800-tallets norske litteratur og – mer generelt – kulturliv uten Dickens. Den engelske romanforfatteren ble et tilnærmet konstant nærvær i norsk offentlighet fra dette tidlige tidspunktet. Han tekster ble oversatt til dansk nesten samtidig som de ble utgitt på engelsk, de fikk stor oppmerksomhet i norsk presse, og i tiårene som fulgte, ble det skrevet tallrike artikler om den viktorianske berømthets liv og levnet, mens tidsskrifter og aviser stadig trykte oversettelser av artikler og kortere prosastykker fra tidsskriftene han redigerte, *Household Words* og *All the Year Round* både Dickens egne og hans medarbeideres.

²⁴² «Literatur», *Den Constitutionelle*, 5. januar 1839.

Allerede fra 1850-tallet kan han sies å ha blitt utsatt for en mer formell kanonisering gjennom å opptas i skolens pensum.²⁴³

I andre halvdel av 1800-tallet er det ikke et tiår – fastslår James W. Brown, som i 1968 skrev doktoravhandling om emnet – som ikke dokumenterer den «ekstreme popularitet» Dickens nøy i Norge.²⁴⁴ Nyheten om Dickens' død nådde for eksempel mange norske lesere allerede påfølgende dag, 11. juni 1870.²⁴⁵ Brown hevder at «ingen annen ikke-skandinavisk forfatters død ble viet like mye oppmerksomhet» i Norge i dette århundret.²⁴⁶ Dickens synes å ha blitt lest av de fleste, om ikke alle, av periodens store norske forfattere. Dette gjaldt i like stor grad forfatterne av populærlitteratur, blant annet den bestselgende romanforfatteren Frithjof Foss,²⁴⁷ som det gjaldt de «fire store» – Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie og Alexander L. Kielland – og mange, mange flere.²⁴⁸

Kielland er den av de store norske attenhundretallsforfatterne som aller tydeligst er påvirket av Dickens.²⁴⁹ I brevene hans finner man rapporter om hvordan familien vinter etter vinter leste Dickens høyt om kveldene, en praksis som uten tvil var utbredt, og i Stavanger-forfatterens tekster er det lett å gjenfinne både dickenssk tematikk og dickenske karakteriseringsmetoder. I blandingen av satire, sentimentalitet og melodrama kan de to også ligne på hverandre, selv om Kielland skriver i en knappere, mer objektiv og realistisk stil.²⁵⁰ Selv «på privaten» synes Kielland å ha befunnet seg i et dickenssk univers, gjennom at han relaterte seg sterkt til enkelte av Dickens' skikkelser og brukte dem som noe nær alter ego. Han

²⁴³ Edw. Wittrup (1854). *Engelsk læsebog for viderekomne*. Christiania: J.W. Cappelens Forlag; for en grundigere vurdering av Dickens' nærvær i 1800-tallets norske skolebøker, se Brown (1968) op.cit., s. 48–53.

²⁴⁴ Brown (1968) op.cit., s. 112. Min oversettelse fra engelsk.

²⁴⁵ For budskapet om Dickens' sykdom, se «Telegrammer», *Den Norske Rigstidende*, 10. juni 1870; for budskapet om hans død, se *Morgenbladet* og *Christiania Intelligenssedler*, 11. juni 1870; Brown (1968) op.cit., s. 22; se også nekrologer i *Den Norske Rigstidende*, *Dagbladet* og *Aftenposten*, 13. juni 1870.

²⁴⁶ Brown (1968) op.cit., s. 22.

²⁴⁷ For en diskusjon av Dickens' betydning for Foss, se Brown (1968) op.cit., s. 76–82.

²⁴⁸ F.eks. skikkelser som Henrik Wergeland, Johan Storm, Andreas Munch, Ivar Aasen og Aasmund Olavsson Vinje. Se Brown (1968) op.cit., s. 112.

²⁴⁹ Brown gir atskillig plass til Kiellands forhold til Dickens, s. 92–108.

²⁵⁰ Se Tore Rem (2000). «Dickens og Kielland: Satire og sentimentalitet», i Hans H. Skei (red.). *Fragmenter til et Kiellandbilde*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, s. 81–97.

kalte seg Steerforth som ung mann, signerte med «Din uforbederlige A.L. Micawber, Esq.» (favorittreplikken var Wilkins Micawbers notorisk optimistiske «something must turn up!»), og – etter hvert som han ble eldre og mer desillusjonert – Pecksniff, hykleren.²⁵¹ Dickens ble for Kielland også et eksempel på hvordan den profesjonelle forfatter burde agere, både overfor sine forleggere og sine lesere. Videre fremstilte Kielland Dickens som et av innbegrepene på den sanne kunstner, en som forvandlet virkeligheten gjennom sin fantasi. I en av de mest berømte formuleringene av hans poetikk kommenterte Kielland den forvirrende og skuffende likheten mellom poesi og fakta i samtiden:

Den Substans i Hjernen som gjør Digteren, er naturligvis den samme fra Oldtiden til idag, – fra Jeremias til Dickens; – den er en eiendommelig Behandling af det, som er seet og følt, – en Behandling, som nærmest ligner en Omformning.²⁵²

Det er mer enn velkjent at de mest betydningsfulle representantene for det såkalte «moderne gjennombrudd» var sterkt påvirket av britiske intellektuelle som Darwin, Mill og Spencer. Atskillig mindre kjent er det at Dickens var en tilsvarende sentral skikkelse, og dertil en mindre kontroversiell sådan, med stor appell også til konservative lesere, i attenhundretallets Norge.

I sine bibliografier Utlandet i norsk litteratur tok Reidar Øksnevad på seg å dokumentere alle norske utgivelser av oversatt litteratur frem til 1940.²⁵³ Her er Dickens den fjerde mest oversatte britiske forfatteren. Shakespeare topper lista med 42 oversettelser, fulgt av Arthur Conan Doyle og Rudyard Kipling, begge med 38, mens Dickens følger tett på med 36. At Conan Doyle og Kipling har gått forbi Dickens på dette tidspunktet må ses i sammenheng med at dette bare gjelder utgivelser på norsk (ikke dansk), og at de nyere forfatterskapene ble mottatt av en sterkere og mer selvbe-

²⁵¹ Se Tore Rem (1999). «Dickens' fiksjon og Kiellands virkelighet», *Tidens Tegn* nr. 4, s. 37–39; for et studium av tematiske og stilistiske likheter mellom *Else* og *The Chimes*, se Bjørn Tysdahl (2000). «Dickens og Kiellands *Else*: Fortellingselementer på vandring», i Hans H. Skei (red.). op.cit., s. 69–80.

²⁵² Alexander L. Kielland til Kitty Kielland, 15. juli 1885, i Johns. Lunde (red.) (1978–81). *Alexander L. Kielland: Brev*, 4 bind. Oslo: Gyldendal, bd. 2, s. 86.

²⁵³ Se Magnus Rindal et al. (1998). *Brobyggere*. Oslo: Aschehoug, s. 65–66.

visst norsk forlagsbransje. I tillegg til utgivelsene hadde dessuten Dickens lenge også eksistert som «kulturtekst», som en forfatter hvis tekster ikke begrenset seg til livet i bokform. Derfor har han også gjennomgått flere forvandlinger i sin norske mottakelse i det 20. århundret. To av de mest påfallende trekkene i den forbindelse er hvordan Dickens i Norge er blitt omgjort til barneboklitteratur og, gjennom utenlandske produksjoner, TV-serier.²⁵⁴ I tillegg synes *A Christmas Carol* i stadig større grad å ha blitt opptatt i norske teatres førjulsrepertoarer.

I det siste tiåret har man sett tegn på en fornyet interesse for den litterære Dickens. Slik kan man i alle fall tolke ytringer fra flere norske samtidsforfattere, fra Tore Renberg til Tomas Espedal. I en hyllest til Dickens skrevet mot slutten av 2003, formulerte Ragnar Hovland sin følelse av tilhørighet når han leste den engelske romanforfatteren. Typisk nok hadde Hovlands første møter med Dickens funnet sted gjennom et barneheftes tegneserieversjon av *David Copperfield*, og deretter gjennom filmversjoner av flere av romanene. Hovland ga uttrykk for hvilken pris han satte på humoristen Dickens, og hevdet at han, når han gjenleste engelskmannen, følte seg som den fortapte sønn på hjemveien. Å lese Dickens var ganske enkelt som «å kome heim».²⁵⁵ I dette eksemplet på norsk-britiske relasjoner er altså det kulturelt fremmede, i sine oversatte former, forlenget blitt omgjort til det hjemlige.

Den britiske Ibsen

Etter å ha jobbet seg gjennom *Kærlighedens komedie*, *Brand* og *Peer Gynt*, skrev en ung engelskmann ved navn Edmund Gosse i 1873 en artikkel der han forsøkte å kommunisere Henrik Ibsens storhet til leserne i det ærverdige tidsskriftet *Fortnightly Review*. «There is now living at Dresden a middle-aged Norwegian gentleman,» begynte Gosse, i et tydelig forsøk på å tilpasse nordmannen sine egne, hjemlige standarder.²⁵⁶ «Where shall

²⁵⁴ For en kartlegging av *Oliver Twists* mottakelse i Norge, se Emma Bruin Ødegaard (2011). «We've taken to you so strong: *Oliver Twist* in Norway», masteroppgave, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, Universitetet i Oslo.

²⁵⁵ Ragnar Hovland (2003). «Som å komme heim», *Klassekampen*, 5. desember; Alfred Fidjestøl (2003). «Slår eit slag for klassikarane», *Klassekampen*, 5. desember.

²⁵⁶ Edmund Gosse (1873). «Ibsen, the Norwegian Satirist», *Fortnightly Review*, 1. januar, s. 74–88.

we look for a young great poet among continental nations?» fortsatte artikkelen. Svaret på hvor man kunne finne en ny «world-poet» lå i retning nord: «It is my firm belief that in the Norwegian, Henrik Ibsen, the representative of a land unknown in the literary annals of Europe, such a poet is found.» Gosse avsluttet med å profetere at Ibsens skuespill før eller senere ville «win for their author the homage of Europe». Betoningen ble lagt på dikteren Ibsen og dennes universelle kvaliteter. Implikasjonen, styrket av allusjonen til *Weltliteratur*, var at en ny Goethe var oppstått i Norge.²⁵⁷

Gosses argumentasjon var i alle fall delvis betinget av ideer om geografi og rase, i tidas generelle betydning. I et ekko av en type romantiske britiske ideer om Norge som – for å foregripe – mottakelsen av Ibsens senere tekster skulle bidra til å revidere, refererte Gosse til et land med «a healthy population, unexhausted and unrestrained». Norge var intet mindre enn framtida: «Here, if anywhere, human nature may hope to find a just development.» Denne nasjonen, hevdet Gosse, hadde nå levert to forfattere «who wear laurels on their brows and are smiled on by Apollo». Slik sørget han for å gi både Bjørnson og Ibsen et klassisk fundament, og på den måten trekke dem nærmere det kulturelle sentrum. Den eldre av de to, Bjørnson, var i denne fremstillingen en ung og energisk titan; Ibsen var derimot en introvert, «a typical modern European».²⁵⁸

Det kan virke profetisk, men bildet er mer komplisert enn som så. Gosse tok simpelthen en sjanse. Han hadde i utgangspunktet blitt tipset om at nordisk litteratur kunne være en karrierevei, i og med at så få briter hadde kjennskap til den. På dette tidspunktet hadde han så vidt begynt å lære seg å lese dansk-norsk, og han lente seg tungt på hva han hadde hørt fra norske litterater. Gosses Ibsen hadde i 1873 heller ikke rukket å bli det moderne dramaets far – han var ennå ikke den Ibsen som 15 år senere skulle få en slik innflytelse på britisk drama og litterært liv mer generelt. Han var primært dikter, og for øvrig temmelig trygt plassert som samtidig storhet i sin hjemlige tradisjon.

Den britiske Ibsen-resepsjonen som fulgte fra 1888 og utover, og som virkelig førte til det som kan kalles «the Englishing of Ibsen», og – få år senere – til den britiske kanoniseringen av ham, handlet om ganske andre

²⁵⁷ For en utmerket historisk studie av Goethes verdenslitteraturbegrep, se John Pizer (2006). *The Idea of World Literature*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.

²⁵⁸ Ibid.

skuespill og en ganske annen tematikk enn hva Gosse hadde vært opptatt av. I denne senere prosessen ble selve Ibsens norskhet, eller det som ble oppfattet som hans norskhet, et sentralt tema, ofte gitt merkelappen «provincialisme». For Ibsens viktigste britiske mellommenn og -kvinner – de som ville at han skulle lykkes i Storbritannia, og som gjorde genuine forsøk på å forstå hans appell til dem – ble det viktig å forklare det påfallende forholdet mellom nordmannens provincialisme og hans tilsynelatende universalisme, eller, kanskje mer presist, hans likhet med det britiske. For den London-baserte amerikaneren Henry James var det forvirrende å observere hvordan en som så åpenbart var «too far from Piccadilly and our glorious standards», kunne skape kunst som i så stor grad hadde appell, også i Storbritannia. James måtte innrømme at Ibsens «fidelity to the real in a spare, strenuous, democratic community» skapte usedvanlig levende teater. Resultatet av et slikt totalt fravær av aristokratisk stil var «a touching vision» av kunstnerens kamp med «a poverty, a bare provinciality, of life». James måtte simpelthen bare notere seg at Ibsen på ett eller annet vis klarte å bli relevant for et London-publikum – han maktet på en merkelig måte å forvandle «his provincialism into artistic urbanity».²⁵⁹

Via formidlere som James, Edmund Gosse, William Archer, George Bernard Shaw og Eleanor Marx Aveling, samt skuespillere som Janet Achurch og Elizabeth Robins, lyktes Ibsen til slutt i Storbritannia, etter det som kanskje bør kalles en kulturkamp. Hans innflytelse på det britiske *fin de siècle* kan vanskelig overvurderes. I det kanskje viktigste gjennombruddsåret, 1891, var han – er det blitt hevdet – ikke bare den mest omtalte *utenlandske* forfatter i britisk presse, men den mest omtalte forfatter *overhodet*. I den konservative opinionen ble han ett av flere innbegrep på «the naughty nineties», og på denne periodens forfallstendenser. Men så snart problemene med hans påfallende fremmedhet hadde blitt gjennomdiskutert, forhandlet og sortert, ble han domestisert – «Englished» – som svært få andre dramatikere, på en måte som kanskje bare kan sammenlignes med mottakelsen av Anton Tsjekov. At han i den tidligste fasen av sin britiske mottakelse tidvis ble oppfattet som «Henry Gibson», kan utmerket godt

²⁵⁹ Henry James (1891). «On the occasion of Hedda Gabler», *New Review*, juni, s. 519–30 (gjenopptrykt i Michael Egan (red.). (1972). *Ibsen: The Critical Heritage*. London: Routledge, s. 234–44.

stå som et bilde på den anglifisering som fant sted atskillig senere.²⁶⁰ Ibsen ble gradvis gjort mindre fremmed.

Norsk eller universell?

Når vi diskuterer det gjensidige forholdet mellom Norge og Storbritannia, er det verdt å huske at dette ikke nødvendigvis har vært preget av gjensidighet og likhet, og kanskje ikke mindre i den kulturelle sfæren enn i den politiske og – i alle fall lenge – den økonomiske. Historisk sett har forholdet i stor grad vært preget av asymmetri, der provinsen, Norge, har måttet forholde seg til sentrum, Storbritannia, og hvor maktfordelingen åpenbart har vært ujevn. På det kulturelle feltet har dette blant annet ført til sterkere lokale approprieringer eller tilegninger på britisk enn på norsk side.

Denne asymmetrien måtte de som først forsøkte å introdusere Ibsen i Storbritannia forholde seg til. Den konservative kritikken var særdeles fiendtlig og hard. Kritikeren i *Licensed Victuallers' Mirror* for 17. mars 1891 – for bare å ta ett eksempel blant mange hundre – lurte på om noen andre enn «a really crazy Ibsenite» kunne mene at *Gengangere* utgjorde «an average picture of humanity.»²⁶¹ Kritikeren holdt det riktignok åpent at dette kunne være et bilde av «Norwegian humanity», men sannelig ikke av den engelske. Også mer moderate og kosmopolitisk innstilte kritikere nølte. En av Londons ledende teaterkritikere på 1890-tallet, A.B. Walkley, følte at:

Ibsen's people are ourselves, yet not ourselves. They are intensely human, yet intensely Scandinavian – much farther from us English, with their introspection, their gravity, their melancholy, their morbid intellectuality, than the mere extent of the voyage by steamer from Hull to Bergen.²⁶²

²⁶⁰ For en mengde eksempler på tekster fra den tidlige britiske Ibsen-resepsjonen, se Tore Rem (2006). *Henry Gibson/Henrik Ibsen: Den provinsielle verdensdikteren*. Oslo: Cappelen.

²⁶¹ Usignert notis, *Licensed Victuallers' Mirror*, 17. mars 1891, s. 128 (gjengitt i Egan op.cit., s. 202–204).

²⁶² A.B. Walkley (1892). «Rosmersholm», i *Playhouse Impressions*. London: T. Fisher Unwin, s. 58.

Problemet, det som fremsto som en forstyrrende fremmedhet hos denne norske forfatteren, måtte altså konfronteres og løses. Litterære formidlere strevde med å bygge bro mellom de to kulturene, og betonte underveis ulike fellestrekk ved norsk og britisk kultur. George Bernard Shaw valgte de retorisk dristigste metodene, idet han inverterte den konservative kritikens vanlige skjellsord, og i stedet annekterte dem i sin kamp for Ibsen. Slik kunne han gjøre uttrykkene som så ofte ble assosiert med Ibsen – «suburbanity» og «suburban», med deres sterkt negative konnotasjoner av en modernitet i forfall – til uttrykk for fremskritt og samtidig sivilisasjon:

If you ask me where you can find the Helmer household, the Allmers household, the Solness household, the Rosmer household, and all the other Ibsen households, I reply, 'Jump out of a train anywhere between Wimbledon and Haslemere; and there you are.'²⁶³

Ibsens «suburban drama», konkluderte Shaw, «is the inevitable outcome of a suburban civilization (meaning a civilization that appreciates fresh air)». I et brev til Ibsens viktigste britiske oversetter, William Archer, gikk Shaw nærmere inn på sin tilnærming på akkurat dette punktet:

The explanation of the success of the translations on the stage is that in middle class social and political life Norway is the microcosm and England the macrocosm. As I have often told you, [...] *An Enemy of the People* comes home to Holborn as closely as *A Doll's House* comes home to Brixton and Holloway, which are just as narrow and provincial as Norway. Ninetyfive per cent of an Ibsen play is as true of any English town as it is of Christiania; and the odd five per cent is not sufficient to make the performance in the least puzzling. Probably this is less true of France; but modern commercialism levels all nations down to the same bourgeois life, and raises the same problems for realist playwrights, though not for romantic ones.²⁶⁴

²⁶³ George Bernard Shaw (1896). «Little Eyolf», *Saturday Review*, 28. november, s. 563.

²⁶⁴ George Bernard Shaw til William Archer, *Friday afternoon* [1892?], The William Archer Collection, bd. 7, Add ms 45, 296, British Library, London.

Samtidig som han bevisst avholdt seg fra å proklamere universalisme, og uten at han direkte imøtegikk påstandene om norsk provinsialisme, klarte Shaw å fremheve denne nye dramatikkers internasjonale karakter og relevans. Han argumenterte for å se dette som en del av en historisk utvikling: De økende likhetene mellom Ibsens Norge og Shaws England var forårsaket av kapitalismens utjevne dynamikk. Dramatikere som ønsket å gi virkelighetsnære representasjoner av et moderne, borgerlig liv, hadde i dette perspektivet en fordel fremfor forfattere av andre litterære skoler.

I andre eksempler på de sterke forsøkene på å gjøre Ibsen akseptabel i Storbritannia, assosierte hans støttespillere ham med Shakespeare, selve sentrum i den nasjonale kanon. Igjen gikk Shaw lengst. Han kunne erklære at det å sammenligne *Hamlet* med *Peer Gynt* var som å sammenligne «the Eiffel Tower to one of the peaks in an Alpine chain».²⁶⁵ Igjen må radikalismen i slike utsagn ses i sammenheng med Shaws optimistiske historiesyn, og kanskje også med hans irskhet. Da samme mann i 1931 så tilbake på disse kulturkampene, fantes det for øvrig ikke tegn til anger:

Until then Shakespear [sic] had been conventionally ranked as a giant among psychologists and philosophers. Ibsen dwarfed him so absurdly in those aspects that it became impossible for the moment to take him seriously as an intellectual force.²⁶⁶

Dickens' engelskheter synes aldri å ha vært et problem i hans norske resepsjon. Den fremmedheten som ble assosiert med tekstene hans, ble vist til i rent deskriptive eller positive vendinger. London og England var per definisjon interessante å lese om for nordmenn. Dette er selvsagt en betydelig forskjell – forskjellen på sentrum og periferi – selv om den her også kan være relatert til de ulike litterære retningene de to forfatterne representerte. Den angivelige norskheten i Ibsens tekster ble altså et problem i hans britiske mottakelse, og det kan ikke være tvil om at den påvirket briters syn på moderne nordmenn. På 1890-tallet i Storbritannia synes «Norge» å ha blitt tilskrevet et nytt og temmelig homogent sett konnotasjoner, ofte nær identiske med karakteristikkene av Ibsen og hans kunstneriske univers.

²⁶⁵ George Bernard Shaw (1898). «England's delicate compliment to Ibsen», *Saturday Review*, 26. mars, s. 428.

²⁶⁶ George Bernard Shaw (1932). «Postscript, 1931», i *Our Theatres in the Nineties*, rev. utg., 3 bd. London: Constable, bd. I, s. vii.

Disse nye konnotasjonene kom gradvis til å fargelegge de mer generelle kulturelle persepsjonene av Norge og Skandinavia. Slik finner det sted en toveis fortolkningsprosess der Ibsens nasjonalitet blir lest inn i tekstene hans, mens de på sin side blir lest som representasjoner – ofte på svært direkte vis – av hans nasjon og landsmenn. Når de påsto ting som at «nowhere shall we find the Norwegian character more faithfully reflected than in the dramas of Ibsen», bidro også Ibsens støttespillere til å betone de mimetiske aspektene ved hans kunst og dens nasjonale særtrekk.²⁶⁷

Det som fant sted under den tidlige Ibsen-resepsjonen i Storbritannia kan i alle fall delvis forstås ut fra det faktum at han kom fra en mindre litteratur og inn i en større. En forfatter fra et så marginalt språksamfunn er dessuten særskilt avhengig av oversettelse og mediering. Som en konsekvens av denne sirkulasjonen av kulturell kapital, av ulikhetene innen det verdenslitterære systemet, ble Ibsen avhengig av engelsk – en avhengighet som i stor grad først ble formidlet via Storbritannia. Historisk sett er det en plausibel kontrafaktisk tanke at Ibsen ikke ville ha kunnet nyte sin trygge status i verdenslitteraturen og verdensdramatikken i dag uten de medieringer hans britiske foreleggere og formidlere sto for på 1880- og 1890-tallet. Dette er også en vesentlig dimensjon ved forholdet mellom Storbritannia og Norge etter denne tid: Det engelske språket er – i enda større grad i dag enn den gang – en måte å bli opptatt i verden på. For norske kunstnere har denne prosessen som oftest først skjedd via Storbritannia.

Avsluttende betraktninger: Toveistrafikk

Den svensk-britiske litteraturforskeren Inga-Stina Ewbank har påpekt at tida fra 1850 frem til første verdenskrig var en særlig rik periode for britisk-skandinaviske «cross-currents».²⁶⁸ Oversettelsen av *Heimskringla* fant sted ved begynnelsen av denne perioden, og er forbundet med en særlig sterk viktoriansk interesse for vikingene og det norrøne, der vikingene gjerne fremsto som tapre oppdagere og proto-imperialister, assosiert med imponerende bravader, maskulin styrke og uavhengighet.²⁶⁹ Ved periodens

²⁶⁷ Zanoni (1894?). *Ibsen and the Drama*. London: Digby, Long & Co., s. 192.

²⁶⁸ Inga-Stina Ewbank (1999). «Introduction», Ewbank et al. (red.). *Anglo-Scandinavian Cross-Currents*. Norwich: Norvik P., s. 13.

²⁶⁹ Se Andrew Wawn (2001). *The Vikings and the Victorians: Inventing the Old North in Nineteenth-Century Britain*. London: Boydell & Brewer.

slutt er Ibsen blitt trygt plassert i den britiske kanon, et sted svært nær Piccadilly. Mellom disse ytterpunktene fant det sted en mer generell vending mot norsk og skandinavisk samtidslitteratur, noe som førte til at atskillig flere forfattere enn Ibsen ble oversatt. I tillegg ble det på 1800-tallet produsert en temmelig omfangsrik britisk kanon av reiselitteratur om Norge.²⁷⁰ Men forholdet mellom Storbritannia og Norge endte selvsagt ikke der. Ikke minst gjennom skikkelser som Ibsen og Dickens blir dette forholdet nesten kontinuerlig forhandlet på nye måter, gjennom nye kulturelle uttrykk, nye lesninger og nye lokale tilegninger på begge sider av Nordsjøen. Samtidig blir også ny litteratur introdusert, særlig fra Storbritannia til Norge, men det er også visse tegn som tyder på at norsk litteratur nå har større suksess på det notorisk vanskelige britiske bokmarkedet, anført av forfattere som Lars Saabye Christensen, Per Petterson og Jo Nesbø. Den skandinaviske krimlitteraturens status i Storbritannia er et særlig interessant fenomen. En sjanger som for generasjoner av nordmenn har vært assosiert med Storbritannia – fra Conan Doyle, via Agatha Christie til Inspector Morse er nå i ferd med å bli eksportert tilbake til sitt opprinnelsesland.

Asymmetrien er likevel uunngåelig. Det kulturelle forholdet mellom Storbritannia og Norge representerer ikke ganske enkelt en serie nøytrale eksempler på overføring av kulturelle produkter. Mens det norske bokmarkedet fremdeles er en tydelig importkultur, er det britiske bokmarkedet sterkt dominert av engelskspråklige forfattere, og oversettelser utgjør bare om lag 3 % av samtlige utgivelser.²⁷¹ Historisk sett har forholdet mellom sentrum og periferi likevel ikke vært enkelt eller statisk. En periferi kan, ifølge den danske verdenslitteraturforskeren Mads Rosendahl Thomsen, i gitte historiske perioder utvikle seg til å bli en semi-periferi eller et sub-sentrum.²⁷² Hvis man betrakter det som en del av verdenslitteraturens større bevegelser, var det dette som skjedde med Skandinavia i de siste partiaårene av 1800-tallet. Sentrum kan stagnere og bli avhengig av periferien for å oppnå kulturell fornyelse. Oversettelse kan – for å gjenta et tidligere

²⁷⁰ Aasmund Olavsson Vinje bidro også til samme sjanger, men fra den andre siden, med sin *A Norseman's View of Britain and the British* (1863). Se Peter Fjågesund og Ruth A. Symes (2003). *A Northern Utopia. British Perceptions of Norway in the Nineteenth Century*. Amsterdam: Rodopi.

²⁷¹ Se for eksempel Gunilla Anderman (2005). *Europe on Stage: Translation and Theatre*. London: Oberon, s. 15.

²⁷² Se Mads Rosendahl Thomson (2008). *Mapping World Literature*. London: Continuum, for eksempel s. 2–3.

poeng – komme til å bli en motor i slike fornyelser, gjennom å introdusere nye repertoarer og registre i mottakerkulturen.

Så får det så være at periferier i perioder også kan utvikle selvbilder som ligner på dem som befinner seg i sentrum. En artikkel i *Morgenbladet* – publisert 19. april 1875, nesten fem år etter Dickens' død – kan illustrere dette poenget. Bakgrunnen for artikkelen var at Dickens slet seg ut under sine berømte opplesningsturneer, og at dette kan ha bidratt til hans for tidlige død:

Havde den bekjendte engelske Romanskriver Charles Dickens istedenfor at drage til Amerika for der at foredrage sine Verker, reist op til Norge, tilbragt her en Vinter og lært sig til at rende paa Ski i en Fjeldegn, er det høist sandsynligt, at vi endnu kunde have glædet os ved hans fortsatte Produktivitet.²⁷³

Skiløping er svaret, både hvis man vil bevare sin helse og sin litteratur om verden bare hadde visst det. Her kan man kanskje øyne en viss kontinuitet i norsk selvforståelse fra 1875 og til i dag?

Det kulturelle forholdet mellom Storbritannia og Norge er med årene blitt både sammensatt og sammenvevd. Et vakkert eksempel på dette finnes i den engelske oversettelsen av Per Pettersons roman *Ut å stjele hester* (2003), ei bok som har vunnet internasjonale bokpriser og solgt godt i både Storbritannia og USA. Romanens forteller er svært glad i Dickens, og i en av scenene hvor han refererer til den engelske romanforfatteren, responderer fortellerens datter:

«You were always reading Dickens at home,» she says. «I remember that well. You in your chair with a book, miles away, and I'd go up to you and pull your sleeve and ask what you were reading, and at first you didn't seem to recognise me, and then you replied 'Dickens', with a serious look, and I thought that reading Dickens was not the same as reading other books; that it was something quite unusual, which perhaps not everyone did; that was how it sounded to me. I didn't even know Dickens was the name of the author of the book

²⁷³ L.T. (1875). «Skiløbning», *Morgenbladet*, nr. 106, 19. april, s. 2.

you were holding. I thought it was a special kind of book that only we possessed.»²⁷⁴

I slike tilfeller kan vi virkelig snakke om en genuin toveistrafikk, og samtidig minne oss selv om at kulturmøter ofte kan skje på uventet vis. Her reiser Dickens tilbake til England fra Norge, omtrent slik som Ibsen – ikke minst i de senere år – stadig har funnet veien tilbake til Norge via engelsk.

---

²⁷⁴ Per Petterson (2006). *Out Stealing Horses*, overs. Anne Born. London: Vintage, s. 217.

9 Blikket på Storbritannia: Det britiske samfunnet i norsk offentlighet

Jan Erik Mustad

Storbritannia har i lang tid hatt en særstilling i norsk offentlighet. Ikke bare har Norge og Storbritannia mange felles historiske referansepunkter; flere generasjoner nordmenn har også vokst opp med betydelig påvirkning fra britene og deres språk, politikk, litteratur og kultur. Mye av denne påvirkningen har handlet mer om Storbritannias historie enn om landets nåtid. Uten at jeg har noe vitenskapelig bevis for påstanden, virker det likevel som om nordmenn vurderer briter og deres verdier mer ut fra hvordan *de engang var* enn hvordan de nå er. Det ser også ut til å være en utbredt holdning blant mange nordmenn at vi forstår Storbritannia bedre enn det øvrige Europa siden kulturutvekslingen, spesielt etter 1945, har vært så stor. Men kanskje er det mer ved Storbritannia vi *ikke* forstår enn det denne holdningen uttrykker? Mye er i alle fall forskjellig, enten vi tar utgangspunkt i det historiske bildet av britene eller samtidserfaringer fra Norge. Storbritannia er et komplekst flerkulturelt og flerreligiøst samfunn, hvor forskjellen mellom rike og fattige er stor (faktisk større enn i andre land Storbritannia liker å sammenligne seg med) og hvor tradisjon flettes inn i stadig mer komplekse og moderne utviklingstrekk. I hvilken grad har norsk offentlighet tatt opp i seg disse endringene som Storbritannia har gjennomgått, og gjennom hvilke kanaler skaper vi våre bilder av Storbritannia i dag?

Med utgangspunkt i disse spørsmålene tar dette siste kapitlet for seg hvordan kunnskap om Storbritannia formidles i norsk allmennhet, før det reflekterer litt rundt hvordan landet presenteres, diskuteres og studeres. Hva er det som styrer vår oppfatning og forståelse av briter og det britiske samfunnet? Er vi nordmenn preget av myter om et land og folk som engang var, eller har vi vridd oss ut av forståelser av Storbritannia som et klassesdelt industrisamfunn hvor alle bor i like rekkehus, går på pub og drikker varmt, mørkt øl? Sannheter fester seg fort og blir like fort forsterket av det vi sanser, eller ønsker å sanse. Enkle generaliseringer og stereotyper kan til

tider være nyttige, men de kan også komme i veien for nye perspektiver og forståelser av endring. Og det britiske samfunnet har endret seg mye de siste tiårene, noe som selvsagt endrer premissene for hvordan det bør forstås i dag.

Det er vanskelig, nærmest umulig, å diskutere alle de forskjellige oppfatningene og forståelsene av Storbritannia, for de er mange og individuelle, preget av reiser, personlige kontakter, familie, populærkultur og TV-underholdning. Nordmenn har hatt gleden av å følge en rekke tv-serier – fra *Eastenders* til *The Tudors* – fra øyriket, hvor hoveddelen nok har vært historisk anlagt. Kanskje har det vært en av de største påvirkningskildene for norsk offentlighet, noe som i så fall støtter forestillingen om et gammelmodig bilde av det britiske, mer inspirert av Charles Dickens og viktariatiden enn trekk ved dagens samfunn. Det vi likevel kan diskutere, er hvordan Storbritannia blir formidlet, studert og representert i norske institusjoner som medier og utdanning. Hva er det som formidles og diskuteres, og hvordan gjøres det? Fremstillingen vil følge en kronologisk «før og nå»-akse innenfor hver av de to institusjonene. Kapitlet begynner imidlertid med et kort sveip over noen sentrale utviklingstrekk i britisk politikk og samfunn siden 1945.

Storbritannia etter 1945: Endret samfunn

Det britiske samfunnet har endret seg vesentlig etter andre verdenskrig. Landet har gått fra å være en innflytelsesrik kolonimakt til å bli en relativt ordinær europeisk nasjon etter å ha kommet inn i Den europeiske unionen (EU) i 1973. Maktbalansen i verden endret seg etter 1945, og britene ble tvunget til å innta en noe mer beskjeden rolle mens USA inntok førersetet i den vestlige verden. Overgangen fra imperiet til Europa ble vanskelig for Storbritannia, og det tok tid å tilpasse seg en ny rolle. Etter en hard økonomisk periode på 1940-tallet økte velstanden på 50-tallet – mye basert på blandingsøkonomien til John Maynard Keynes. Denne typen økonomisk tenkning legger ofte til rette for et paradigme som forbindes med en sosialdemokratisk modell med en aktiv offentlig sektor, i tillegg til den private. I Storbritannia var Keynes teorier styringsverktøyet frem til tidlig 70-tall, da økonomien stagnerte og inflasjonen økte drastisk. Mot slutten av 70-tallet og inn på 80-tallet mistet disse teoriene fotfestet og ble erstattet av Milton

Friedmans monetarisme. Det var Margaret Thatcher som innførte monetarismen i Storbritannia, og hun brøt dermed med Labours tradisjoner og sitt eget partis «One Nation Toryism»²⁷⁵. Thatcherismen, som hadde privatisering av nasjonale bedrifter og selskaper som ble nasjonalisert etter 1945 som hjørnestein, endret det britiske samfunnet i stor grad, og gjorde landet mer sosialt kantete med større forskjeller mellom rike og fattige.

Thatchers uforsonlige lederstil gjorde henne etter hvert venneløs i partiet, og hun mistet mye av den støtten hun hadde bygget opp gjennom 80-tallet. Dette førte til hennes fall i 1990, og John Major overtok som konservativ statsminister frem til Tony Blair og hans «Nye Labour» kom til makten i 1997. Under Blair fremsto Labour etterhvert som et reformert og modernisert parti, et parti som hadde beveget seg inn mot det politiske sentrum for å tiltrekke seg flere middelklassevelgere. Valgmessig ble dette en suksess. Blair vant tre valg på rad, slik Thatcher hadde gjort fra 1979 til 1990, og ble dermed Labours største valgsuksess gjennom tidene. Men i likhet med Thatcher ble han gradvis mer upopulær mot slutten av sin statsministerkarriere, som endte i 2007. Blairs håndtering av Irak-krigen – både før og etter – ble til slutt hans politiske bane, og han ble avløst av Gordon Brown i 2007. Brown, som ikke selv vant et parlamentsvalg, tapte det foreløpig siste valget – våren 2010 – til den nåværende koalisjonsregjeringen. Disse politiske begivenhetene er blitt fulgt med stor interesse i Norge.

Mange av de skisserte endringene har for britene vært tunge å forholde seg til og kanskje akseptere. De var vant til å være en stormakt, med den politiske og økonomiske innflytelsen det innebar. I moderne tid – etter midten av 70-tallet, og de endringene som skjedde forut for det – har statsministere ved gjentatte anledninger prøvd å vise verden at Storbritannia fremdeles er en stat å regne med. Falklandskrigen i 1982 og krigen mot terror med den påfølgende Irak-invasjonen er eksempler på det, og disse viser landets ambisjon om fortsatt å være en ledende internasjonal aktør.

²⁷⁵ Begrepet «One Nation Toryism» brukes ofte om den delen av det konservative partiet som ønsker å inkludere alle samfunnets klasselag, rik og fattig, i sine politiske verdier og ståsted. Det blir ofte sett på som en samlende konservativ tenkning, og den ønsker å være mer inkluderende, positiv og optimistisk i sin appell. Eksponenter for en slik tenkning strekker seg fra Benjamin Disraeli til Stanley Baldwin, Harold Macmillan og Edward Heath.

Storbritannia i norske medier

For mange nordmenn er stemmen til Richard Herrmann, mangeårig London-korrespondent for NRK,²⁷⁶ synonymt med deres egne oppfatninger av Storbritannia. Herrmanns levende, innsiktsfulle og lune kommentarer fra de britiske øyer ga en hel generasjon innblikk i et land som var så nært det norske, men samtidig også fjernt og forskjellig. Hans tekster og kåserier ble lest, hørt og studert, og de ble fremført på en underholdende, underfundig måte – med snert i kantene. Herrmann var den tids mediemann som spesielt behersket det muntlige, og det ga nordmenn fengende opplevelser, både av britisk historie og det daværende samfunnslivet. I en tid hvor reiser til de britiske øyer var relativt sjeldne, var Herrmanns stemme inngangsporten til en verden som hørtes fjern ut og spennende ut, men som geografisk var innen rekkevidde. Akkurat det skulle prege nordmenn etter hvert som verden åpnet seg, og reiser til Storbritannia, og særlig London, ble mer og mer populære mot slutten av 60-årene. Samtidig fikk britisk populærkultur større utbredelse i Norge, anført av popgrupper som *The Beatles*. I 1969, med den første tippekampen mellom Wolverhampton og Sunderland, fikk også engelsk fotball fotfeste hos et norsk publikum.

Siden Herrmanns tid har Storbritannia hatt en vesentlig plass i norsk offentlighet. Og det er norske medier som er hovedansvarlig for å bringe inntrykk i form av tekst, bilder og kommentarer. På tross av nedskjæringer i mediebransjen har de største norske avisene beholdt sine London-korrespondenter, i tillegg til at NRK har gjenopprettet sin faste stilling, etter flere år med frilansere. Selv om fotballen dominerer dekningen i VG og *Dagbladet*, er de andre korrespondentene opptatt av å presentere et nyansert og bredt bilde av britiske valg, regjeringsskifter og andre saker som er aktuelle å formidle til et norsk publikum.

Sommeren 2011 fulgte for eksempel mange nordmenn de voldsomme opptøyene som herjet engelske byer. Hva slags skyggeside av det britiske samfunnet var dette? Hvor kom bermen fra? Hvordan kunne dette skje, og hvordan klarte det å spre seg så fort? Interessant nok var norske medier mer analyseorientert i begynnelsen av disse episodene enn de britiske, som i stor grad nøyde seg med å fordømme de kriminelle handlingene.

²⁷⁶ Herrmann var en norsk journalist som jobbet i London fra 1952 til 1977, først for nyhetsbyrået Reuters og samtidig frilans for NRK. Fra 1964 til 1977 var Herrmann fast London-korrespondent for NRK.

Da parlamentet ble sammenkalt, kom imidlertid også en bredere debatt i britiske medier om årsaken til urolighetene, ledsaget for eksempel av BBCs politiske redaktør Nick Robinson.

Scenene fra opptøyene i London, og etter hvert også andre engelske byer, står i sterk kontrast til begivenheten som preget våren 2011, og som også ble behørig dekket i norske medier, nemlig bryllupet mellom arveprins William and hans tilkomne Kate Middleton. Bryllupsfeberen herjet ikke bare i Storbritannia, også her i Norge var interessen stor. Både TV2 og NRK fulgte hele seremonien og hadde sendinger både før og etter vielsesdagen. Bildene og stemningen som ble formidlet fra London, var mer i takt med inntrykkene nordmenn har av pomp, prakt og det historiske Storbritannia. Og ingen er bedre enn britene til å ta sin historie ut i gatene i en fontene av stolthet og storslagenhet, med et ønske om å vise dette frem for verden. Historien brukes til å skape en nasjonal identitet i nåtiden, og eksponerer en tusen år gammel institusjon som monarkiet er. Monarkiet er en felles styrke for unionen og et symbol som har knyttet – og som fortsetter å knytte – briter sammen i dag. Nasjonalfølelsen var også til stede i Norge under sendingene fra London, spesielt siden mange nordmenn har et sterkt forhold til det britiske monarkiet. For hvis det er én institusjon som gir gjenklang i Norge, er det det britiske kongehuset. Våre relasjoner gjennom dronning Maud²⁷⁷ viser hvor sterkt sammenknyttet det norsk-britiske monarkiet er. I så måte kan prinsebryllupets popularitet i Norge betraktes som en videreføring av nordmenns begeistring for det historiske, rojale Storbritannia – i en moderne tolkning.

Britisk politikk, med sin annerledeshet, sin lange historie, sine mange finurligheter og sine pikante sexskandaler, har fascinert nordmenn i en årrekke. Reportasjene fra maktens korridorer i Westminster og Whitehall har vært mange og brede. De har vært både folkeopplysende, analyserende og underfundige som eksempler på britenes maktfordeling. Spesielt har interessen i norsk medier vært omfattende mens store personligheter har bodd i 10 Downing Street. Selv om interessen rundt Thatcher var stor på 80-tallet, kan ikke den oppmerksomheten som ble viet henne, sammenlignes med den Blair fikk da han kom til makten i 1997. Det er flere grunner

²⁷⁷ Dronning Maud, som var gift med Haakon VII og mor til Kong Olav V, var datter av Edward VII, som var britisk monark i perioden 1901–1910. Maud var da barnebarn av Dronning Victoria, som regjerte «det britiske århundre» fra 1837 til 1901.

til det, men de viktigste er kanskje at Blair kom til makten etter 18 år med konservativt styre og fremsto med nye tanker og ideer for en frisk ny start. Han var også en ung, medievennlig retoriker som appellerte til mange med sine til tider lettfattelige slagord. I tillegg var det et helt annet medieoppbud i 1997 enn på 80-tallet. Blair er den første britiske statsministeren som opplevde nyhetsdekning døgnet rundt, og hans opptreden bar vesentlig preg av det.

For Blair og «Nye Labour» var nemlig selv med på medierevolusjonen i sin nye og innovative kommunikasjon med mediene. Styrt av Blairs medierådgiver, og senere Downing Streets kommunikasjonsdirektør Alastair Campbell, var strategien å politisk styre medienes politiske dagsorden – ikke omvendt, slik tradisjonen alltid hadde vært. Ønsket om å styre i hvilken retning mediene skulle gå, ble i sin ytterste konsekvens drevet så langt at mange av Blairs kritikere mente han og Campbell var mer opptatt av innpakningen enn av de politiske realitetene. «Spinning» og «spin doctor» var begreper som kom inn i det engelske språket som et resultat av Blairs tette bånd til de britiske mediene.

Når interessen var så stor rundt Blair i Storbritannia, var det naturlig at dette smittet over på norske medier. Vi hadde selv en fremadstormende Arbeiderparti-politiker, Jens Stoltenberg, som i mange norske medier skulle bli sammenlignet med Blair. Blair og «Nye Labour» sto for noe nytt og annet, og partiets modernisering var modellert på sosiologiprofessor Anthony Giddens' «tredje vei»²⁷⁸, som skulle tilby en mellomting mellom tradisjonell konservativ tenkning og sosialistisk retning. Igjen var en sammenligning med Arbeiderpartiet nærliggende, og om den norske utgaven hadde gjennomgått en lignende modernisering. Etter hvert som årene gikk, var det likevel Blair som stod mest sentralt, både i britiske og norske medier. En sterk leder som leder sitt parti, og som ikke blir ledet, er alltid godt stoff. Overgangen til Gordon Brown reddet Labour midlertidig, men etter en lovende start sommeren 2007, var Browns stjerne dalende – både

²⁷⁸ Anthony Giddens (1998). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.

i opinionen og i media.²⁷⁹ I norske medier merket vi en markant nedgang i interessen rundt britisk politikk etter at Brown overtok. Uavhengig av politikk: Brown var ikke en person som jaktet mediene, han ønsket heller å være en statsminister som vektla politiske resultater. Med sviktende mediestøtte ble det imidlertid stadig vanskeligere, og Brown ble i økende grad latterliggjort av pressen. 30. september 2009 mistet Brown støtten fra Rupert Murdoch-eide *The Sun*, formidlet gjennom en overskrift som skrev seg inn mediehistorien: «Labour's Lost It».²⁸⁰ I Norge var det ofte vanskelig å yte Brown politisk rettferdighet – all den tid mye av oppmerksomheten rundt ham handlet om personlighet snarere enn politikk.

Media og politikk har i moderne tid vært sterkt sammenvevd, vesentlig mer i Storbritannia enn i Norge. Det fikk offentligheten innblikk i da den såkalte telefonavlyttingsskandalen herjet som verst sommeren 2011.²⁸¹ De britiske avisene støtter de respektive partiene og deres ledere, og har en påvirkningskraft på velgere som er utenkelig her i landet. Derfor gjelder det for de politiske partiene å holde seg inne med medieeierne og logre med halen for å sikre seg deres gunst. Det har spesielt vært tette bånd mellom mediemogulen Murdoch og politikere, og det kom frem under nevnte skandale. De heller uetiske journalistiske metodene ble viet stor interesse i norske medier – både fordi det er et forhåpentligvis ukjent fenomen her, og fordi norske medier naturlig nok er interessert i å følge utviklingen av mediestanden i Storbritannia.

I tillegg til politikk generelt er kanskje konflikten i Nord-Irland det området norske medier har fulgt mest sammenhengende over tid. Fra konfliktens oppblussing på slutten av 60-tallet og til godt innpå 90-tallet ble mye av medienes vinkling basert på britiske kilder som Reuters og BBC.

²⁷⁹ Høsten 2007 vurderte Brown å utskrive nyvalg for å få sitt eget politiske mandat til å gjennomføre ønskede politiske endringer. Det var også et ønske for Brown å krype ut av Blairs skygge. Men etter meningsmålinger i kjernevalgkretser ble det hele avblåst, og mange kommentatorer mente det var begynnelsen på slutten for Brown.

²⁸⁰ *The Sun* (2009). «Labour's lost it». lederartikkel, 30. september.

²⁸¹ Søndagsavisen *News of the World*, som var eid av Rupert Murdoch, ble nedlagt som et resultat av at uakseptable journalistiske metoder ble avslørt. Disse metodene, og det tette forholdet mellom sentrale politikere og mediefolk, igangsatte Leveson-høringen i det britiske parlamentet etter sommeren 2012. Høringen pågikk i flere måneder, og ga Murdochs britisk-baserte *News International* en stygg skrape. Likevel åpnet Murdoch søndagsutgaven av *The Sun – The Sun on Sunday* – 26. februar 2012.

Dekningen bar ofte preg av å være britisk fundert, og at selve konflikten og den medfølgende volden var noe som var iscenesatt av nordirske republikanere med støtte fra den irske stat. Ofte fikk nordmenn et inntrykk av at urolighetene i provinsen ene og alene skyldes Den irske republikanske hær (IRA). Få norske lesere, seere og lyttere hadde kjennskap til at det fantes lojalistiske paramilitære grupper som med alle midler støttet britene, og altså kjempet for at Nord-Irland skulle forbli i unionen med Storbritannia.²⁸² I løpet av 1990-tallet ble mediene mer oppmerksomme på at begge sider i konflikten var ansvarlig for vold og ødeleggelse, og at bildet var noe mer nyansert enn det nordmenn kanskje hadde vært klar over. Interessen for konflikten i provinsen har holdt seg oppe i norske medier, også etter at langfredagsavtalen ble undertegnet i 1998.

Samtidig tyder mye på at nordmenns forestillinger om Storbritannia i mindre grad er preget av media alene enn for noen tiår siden. Med den økende globaliseringen og internasjonaliseringen vi har opplevd siden tidlig 90-tall, er det et mer mangfoldig og sammensatt bilde som nå preger folks oppfatning av landet. Inntrykkene er flere, de kommer oftere og blir blandet med egne opplevelser som reiser, utveksling og studier.

Storbritannia som studieobjekt

For oss som underviser i britiske studier, er interessen rundt faget, og hvordan det formidles i utdanningen, stor. Britisk kultur – som det i dag omtales som i høyere utdanning – har innenfor engelskfaget tradisjonelt blitt betraktet som et støttfag til litteraturvitenskap og lingvistik. Engelsk som universitetsfag er tverrfaglig og består av en rekke disipliner hentet fra både humaniora og samfunnsvitenskap. Fagets egenart har vært preget av det engelske språk og studier av engelsktalende land, historisk med mest vekt på Storbritannia og USA. I moderne tid har dette spredt seg til andre deler av den engelskspråklige verden som Australia, Canada, Asia og Afrika. Men mens britisk kultur – eller *British Civilisation* – ble lite assosiert med forskning, var engelsk språk og litteratur forskningsdisiplinene innen faget. Britisk kultur ble fra 1960-tallet til et stykke inn på 1980-tallet kalt nettopp

²⁸² Forfatteren har gjort mange intervjuer med personer som var interessert i konflikten i Nord-Irland. Disse støtter tesen om skjev vinkling i fremstillingen av konflikten. I tillegg har forfatteren hørt gamle reportasjer og lest aviser fra 70- og 80-tallet som også viser en sympati med det britiske kontra det irske.

det, «British background». Det var aspekter ved det britiske samfunnet man skulle lære seg, enten det gjaldt institusjoner eller rene fakta.

En hel generasjon lærere ble utdannet etter denne modellen, hvor det ikke bare var «Storbritannia-kunnskap» som ble formidlet som bakgrunnskunnskap, men hvor Storbritannias stolte historie fikk langt større oppmerksomhet enn kontemporære forhold. Mange av de som underviste ved landets universiteter og høyskoler, var briter som av forskjellige grunner hadde slått seg ned i Norge. Og – ikke til noen forkleinelse – de spilte en avgjørende rolle for fagets utvikling i Norge. Likevel har lærere fra denne generasjonen gjennom hele forfatterens snart tjueårige faglige karriere åpenbart hatt et behov for etterutdanning på feltet «det moderne Storbritannia», også med vekt på mer analytiske tilnærminger. Hvorfor ser Storbritannia ut som det gjør i dag? Hvordan gikk det egentlig med landet etter avkoloniseringen, samt utviklingen av det industrielle kelasamfunnet og den tradisjonelle industrien? Ligger forestillingene i denne generasjonen fortsatt igjen som «good old England», eller har media og andre bilder av Storbritannia klart å bygge de nødvendige broene mellom det som engang var og det som nå er? Forfatterens erfaring er nemlig at det finnes et gap som kanskje må fylles. Og akkurat det bør gi oss fagfolk en pekepinn om disiplinens betydning i årene som kommer – nemlig å sørge for at britisk kultur blir den forskningsbaserte disiplinen den er i ferd med å bli, slik at engelskfaget har tre likeverdige pilarer å stå på: lingvistikk, litteratur og kultur.

I grunnskolen og videregående skole er tekstbøker i engelskfaget nå relativt godt oppdaterte. De har dessuten en god balanse mellom USA og Storbritannia, kultur og litteratur og – ikke minst – historie og det kontemporære. Selv om de selvfølgelig varierer i faglig og pedagogisk kvalitet, er denne balansen viktig når det gjelder å forberede elevene til fremtidige engelskstudier. Men den spriker litt innen høyere utdanning, hvor det historiske Storbritannia får større oppmerksomhet enn det moderne. En gjennomgang av pensumlister i bachelor- og masterstudier viser tydelig en overvekt av historiske emner eller historiske skjønnlitterære tekster. Kort

sagt betyr det at studenter kommer til høyere utdanning med en forventning om at den balansen de kjenner fra videregående – mellom det historiske og det moderne – skal videreføres. Faglærere innen høyere utdanning har her en jobb å gjøre for å innfri noen av disse forventningene. Nettopp for å bygge bro mellom det historiske og det moderne, i en streben etter å fremstille Storbritannia på en mer helhetlig måte, og slik at studentene skal få oppleve at deres forestillinger formes og kommer mer i takt med nåtidens idé om hva Storbritannia er og har vært.

Avsluttende betraktninger: Også familieportretter må fornyes

Generelt har nordmenn god innsikt i britiske forhold. Mange gode perspektiver blir formidlet gjennom norske medier, og med engelskfagets plass i grunnskolen og fagets popularitet i høyere utdanning, er interessen og kunnskapen stadig økende. Fremveksten av nye medieflater vil antagelig bidra til at denne interessen holder seg i norske medier, og flere sider av det britiske samfunnet vil bli kjent for nordmenn. Det betyr også at en del av skyggesidene vil bli mer eksponert, som for eksempel de nevnte opptøyene i de engelske byene og hva som ligger bak slike voldsomme reaksjoner. Nordmenn har også liten innsikt i den graden av fattigdom som finnes i landet. Storbritannia topper, i negativ forstand, statistikker over barnefattigdom, i tillegg til at landet har den høyeste andelen av tenåringsgraviditeter i den vestlige verden.²⁸³ I en UNICEF-rapport fra 2007 om barnefattigdom kom Storbritannia sjokkerende dårlig ut etter et tiår med god økonomisk vekst²⁸⁴

Mange nordmenn møter også Storbritannia for første gang gjennom besøk til London. Også medieperspektiver blir i all hovedsak referert fra London, noe som er naturlig, siden London er unionens hovedstad og hovedsete både politisk og økonomisk. Men slagordet «London er London og Storbritannia er noe annet» er godt å ha i mente når en tar til seg inntrykk og danner sine egne bilder av det pluralistiske britiske samfunnet. Som nasjonalt symbol står nemlig landsbygda høyt i kurs hos britene,

²⁸³ En studie av 100 tenåringsmødre fra 1999 viste blant annet at bare 11 % hadde en moderat inntekt, mens de resterende 89 % var arbeidsledige. Se Office for National Statistics <http://www.statistics.gov.uk/CCI/nscl.asp?ID=5009>

²⁸⁴ Se www.unicef.org/media/files/ChildPovertyReport.pdf og <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6359363.stm>

mens mange nordmenn kanskje først og fremst tenker på urbane sentra i sine forestillinger om landet.

Det er likevel all mulig grunn til å være fornøyd med omfanget av og kvaliteten på dekningen av Storbritannia i Norge. Etter en liten nedgang tidlig og midt på 90-tallet, har dekningen tatt seg kraftig opp de siste 10–15 årene. I utdanningen, derimot, henger vi nok litt igjen i gamle mønstre, spesielt innen høyere utdanning. Men også her skjer det endringer, og det – i kombinasjon med mediedekningen – gjør at det er trygt å konkludere med at Storbritannia er godt representert i norsk offentlighet, og vil fortsette å være det i tiden som kommer.

Om bidragsyterne

Øivind Bratberg (f. 1980) er postdoktor ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo (UiO) og faglig ansvarlig i British Politics Society Norway. Han fullførte doktorgraden i 2011 med en avhandling om britiske partiorganisasjoner og skotsk og walisisk selvstyre. Bratberg har skrevet flere fagartikler om politikk i Storbritannia og er også medforfatter av boken *Sosialdemokratiet. Fortid, nåtid, framtid* (Universitetsforlaget, 2011).

Kristin M. Haugevik (f. 1980) er doktorgradsstipendiat ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) og leder av British Politics Society Norway. Tema for doktorgradsprosjektet er bilaterale forhold og «special relationships», med Storbritannia som et av nøkkellandene. Hun har bidratt til en rekke faglige arbeider om internasjonale forhold og er også medredaktør for tidsskriftet *Internasjonal Politikk*.

Jan Erik Grindheim (f. 1959) er ansvarlig redaktør for tidsskriftet *Stat & Styring* og førsteamanuensis II ved Institutt for moderne fremmedspråk, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Grindheim har forelest i komparativ politikk ved Universitetene i Agder, Bergen og Oslo og har skrevet flere bøker og fagartikler om europeisk integrasjon, norsk offentlig forvaltning og frivillige organisasjoner. Han har vært gjesteforeleser ved en rekke europeiske universiteter.

Jan Erik Mustad (f. 1965) er førstelektor ved Institutt for fremmedspråk og oversetting, Universitetet i Agder. Han har skrevet en rekke bøker og artikler om britisk politikk og kultur, blant dem *Demokrati og idealer. En innføring i moderne britisk politikk* (Fagbokforlaget, 2008) og har et bredt virkefelt som kommentator og skribent om tema knyttet til politikk og kultur i Storbritannia.

Trond Nordby (f. 1943) er professor ved Institutt for statsvitenskap, UiO. Han har skrevet en rekke bøker og fagartikler om norsk politisk historie, med særlig vekt på parlamentarisme og konstitusjonelle spørsmål. Nordby har i en årrekke undervist og bidratt til det offentlige ordskiftet rundt disse temaene. Hans seneste bok var *Grunnlov og styreform. Norge 1814 – 2010* (Universitetsforlaget, 2010).

Tore Rem (f. 1967) er professor i engelsk litteratur ved Institutt for lingvistik, områdestudier og europeiske språk, UiO. Han avla sin doktorgrad ved University of Oxford med en avhandling om Charles Dickens og har siden utgitt studier blant annet om Alexander Kielland, Henrik Ibsen og bokhistorie. Hans siste bokutgivelser er biografien om Jens Bjørneboe i to bind: *Født til Frihet* (2010) og *Sin egen herre* (2011) (Cappelen Damm).

Christina Solli (f. 1980) er tidligere rådgiver for Det konservative partiet i det britiske Underhuset. Sollis arbeid var særlig knyttet til energi- og klimaspørsmål. Hun har mastergrad i komparativ politikk fra London School of Economics (2009) og jobber i dag for Høyres bystyregruppe i Oslo.

Dag Einar Thorsen (f. 1979) underviser i politisk teori, idéhistorie og filosofi ved UiO, Høgskolen i Buskerud og Det teologiske Menighetsfakultet. Han fullførte sin doktorgrad i statvitenskap i 2012 med en avhandling om Karl Popper og Isaiah Berlins politiske tenkning. Thorsen har publisert artikler og bokkapitler om blant annet politisk filosofi, internasjonal politisk økonomi og studiet av politiske partier og ideologier. Han er medforfatter av bøkene *Sosialdemokratiet. Fortid, nåtid, framtid* (Universitetsforlaget, 2011) og *Høyreekstremisme* (Dreyer, 2012).

Atle L. Wold (f. 1974) er førsteamanuensis ved Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, Universitetet i Oslo. Han avla sin doktorgrad ved University of Edinburgh i 2003 med en avhandling om skotsk politikk på 1790-tallet, hvor et hovedfokus lå på konsekvensene av den franske revolusjon. Wolds forskningsinteresser favner om kapervirksomhet og nøytralitet på 1700-tallet, og selvstyrespørsmålet, politisk identitet og konstitusjonelle reformer i dagens Storbritannia.

Bernt Aardal (f. 1950) er forsker I ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) og professor II ved Institutt for statsvitenskap, UiO. Aardal har ledet valgforskningsprogrammet ved ISF siden 1985 og har utgitt en rekke bøker og fagartikler om valg og velgere i Norge og Europa. Han var medlem av Valglovutvalget fra 1997 til 2001, som gjorde forarbeidet for reformen av den norske valgordningen i 2003.

Litteraturliste

- Aftenposten (2007). «Gordon Brown invitert til Norge», 12. desember.
- Aardal, Bernt (2002). «Electoral systems in Norway», s. 167–224 i Bernard Grofman og Arend Lijphart (red.). *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries*. New York: Agathon Press.
- Aardal, Bernt (2010). «Den norske stortingsvalgordningen og dens politiske konsekvenser». *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 26, 2, s. 75–104.
- Anderman, Gunilla (2005). *Europe on Stage: Translation and Theatre*. London: Oberon.
- Andersen, Svein (1993). *The Struggle over North Sea Oil and Gas – Government Strategies in Denmark, Britain and Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Archer, Clive (1989). «Uncertain trust. The British Norwegian defence relationship», *Forsvarsstudier* 2/1989. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier. Tilgjengelig via http://brage.bibsys.no/fhs/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_21352/1/FS0289.pdf (12.06.2012).
- Archer, Clive (2011). «Norway and the UK: a defence and security perspective», *British Politics Review* 6, 4, s. 4. Tilgjengelig via http://www.britishpoliticssociety.no/British%20Politics%20Review%2004_2011.pdf (12.06.2012).
- Ash, Timothy Garton (2010). «Europe is sleepwalking to decline. We need a Churchill to wake it up», *The Guardian*, 19. mai. Tilgjengelig via www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/may/19/europe-sleepwalk-decline-wake (14.06.2012).
- Aspinwall, Mark (2004). *Rethinking Britain and Europe: Plurality Elections, Party Management, and British Policy on European Integration*. Manchester: Manchester University Press.
- Bache, Ian (2008). «Below the radar: The quiet Europeanisation of British politics», *British Politics Review* 3, 1, s. 6-7. Tilgjengelig via http://britishpoliticssociety.no/British%20Politics%20Review%2001_2008.pdf (12.06.2012).
- Bagehot, Walter (2001) [1867]. *The English Constitution. Edited and with an introduction and notes by Miles Taylor*. Oxford: Oxford University Press.
- Benoit, Kenneth (2000). «Which electoral formula is the most proportional? A new look with new evidence», *Political Analysis* 8, 4, s. 381–388.

- Benoit, Kenneth (2007). «Electoral laws as political consequences: explaining the origins and change of electoral institutions», *Annual Review of Political Science* 10, s. 363–390.
- Berg, Roald (2008). «'Gud fri os ialfald fra at faa onkel Eddy mot oss'. Integritetstraktaten og 'den britiske garanti'», i Roald Berg (red.). *Selvstendig og beskyttet. Det stormaktsgaranterte Norge fra Krimkrigen til NATO*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Bjørklund, Tor (2005). *Hundre år med folkeavstemninger. Norge og Norden 1905–2005*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bolton, Paul (2010). «Energy Imports and exports», House of Commons Library Standard Note SN04046. Tilgjengelig via <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN04046> (12.06.2012).
- Boyd, Francis og Norman Shrapnel (2005). «Sir Edward Heath,» nekrolog, *The Guardian*, 18. juli. Tilgjengelig via www.guardian.co.uk/news/2005/jul/18/guardianobituaries.conservatives (15.06.2012).
- Bratberg, Øivind og Dag Einar Thorsen (2010). «Frykt og avsky i Whitehall», *Minerva* 86, 3, s. 62–69.
- Bratberg, Øivind og Kristin M. Haugevik (2008). «Norge og EU: En tredje vei?», kronikk, *Verdens Gang*, 14. april.
- Bratteli, Trygve (1972). «Tale foran EF-avstemningen», Gjøvik, 23. august. Tilgjengelig via <http://arbeiderpartiet.no/Om-AP/Aps-historie/Taler-av-sentrale-tillitsvalgte-i-Arbeiderpartiet/Trygve-Brattelis-tale-i-Gjoevik-Foran-EF-avstemningen-23.-august-1972> (15.06.2012).
- Brown, James Wesley (1968). *Charles Dickens in Norway: 1839-1912*. Doktoravhandling, University of Michigan.
- Cairney, Paul (2009). «Intergovernmental relations in Scotland before and after the SNP», upublisert artikkel, Political Studies Associations Conference, University of Edinburgh, 1. april 2010. Tilgjengelig via http://www.psa.ac.uk/2010/UploadedPaperPDFs/121_736.pdf (12.06.2012).
- Churchill, Winston (1930). «The United States of Europe», *Saturday Evening Post*, 15. februar.
- Churchill, Winston (1946) «The sinews of peace (iron curtain)», tale, Fulton, Missouri, 5. mars. Tilgjengelig via <http://www.winstonchurchill.org/learn/speeches/speeches-of-winston-churchill/120-the-sinews-of-peace> (12.06.2012).
- Clemet, Kristin (2009). «Reform to preserve: Conservative advances in Britain and Norway», *British Politics Review* 4, 1, s. 3. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%2001_2009.pdf (12.06.2012).

LITTERATURLISTE

- Colomer, Josep M. (2005). «It's parties that choose electoral systems (or, Duverger's law upside down)», *Political Studies* 53, 1, s. 1–21.
- Crosland, Anthony (2006) [1956]. *The Future of Socialism*. London: Constable & Robinson.
- Cuthbert, Jim og Margaret Cuthbert (2009). «SNP economic strategy: neo-liberalism with a heart», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Curtice, John (2011). «So what went wrong with the electoral system? The 2010 election result and the debate about electoral reform», *Parliamentary Affairs* 63, 4, s. 623–638.
- Danielsen, Rolf (1984). *Borgerlig oppdemningspolitikk: 1918–1940*, bind 2 i Francis Sejersted (red.). *Høyres historie*. Oslo: Cappelen.
- Danielsen, Rolf (1964). *Tidsrommet 1870–1908*, bind 2 i Carl Joachim Hambro et al. (red.). *Det norske Storting gjennom 150 år*. Oslo: Gyldendal/Stortinget.
- Den norske ambassaden i London (2011). «Norway's PM meets Cameron», presseklipp, 20. januar. Tilgjengelig via www.norway.org.uk/News_and_events/Current-Affairs/Norways-PM-meets-Cameron/ (05.06.2012).
- Duverger, Maurice (1951). *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin.
- Duverger, Maurice (1963). *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: John Wiley & Sons.
- Duverger, Maurice (1986). «Duverger's law: forty years later», s. 69–84 i Bernard Grofman og Arend Lijphart (red.). *Electoral Laws and their Political Consequences*. New York: Agathon Press.
- Dørum, Odd Einar (1999). *Med liv og sjel. Memoarer*. Oslo: Millennium.
- Dørum, Odd Einar (2007). «A common vision of social liberalism», *British Politics Review* 2, 2, s. 3. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%202002_2007.pdf (12.06.2012).
- The Economist (2011). «Britain and the EU summit: Europe's great divorce», 9. desember. Tilgjengelig via www.economist.com/blogs/charlemagne/2011/12/britain-and-eu-summit (13.06.2012).
- Eide, Espen Barth (2012). «Viktige hjørnesteiner på plass i ny langtidsplan for forsvaret», tale til Folk og Forsvars årsmøte, 8. mars. Tilgjengelig via www.regjeringen.no/nb/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/taler-og-artikler-av-forsvarsminister-es/2012/viktige-hjornestener-pa-plass-i-ny-langt.html?id=674398 (18.06.2012).
- Elklit, Jørgen (2007). «Valgsystem», s. 288–289 i Øyvind Østerud (red.). *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Eriksen, Knut Einar (2008). ««På vei mot Atlanterhavsalliansen», i Roald Berg (red.). *Selvstendig og beskyttet. Det stormaktsgaranterte Norge fra krimkrigen til NATO*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Ewbank, Inga-Stina (1999). «Introduction», i Inga-Stina Ewbank mfl. (red.). *Anglo-Scandinavian Cross-Currents*. Norwich: Norvik Press.
- Ferrari, Alessandro (2005). «Religions, secularity and democracy in Europe: for a new Kelsenian pact». Jean Monnet Working Paper 03/05. New York: NYU School of Law.
- Fidjestøl, Alfred (2003). Slår eit slag for klassikarane», *Klassekampen*, 5. desember.
- Finlay, Richard (2009). «The early years: from the inter-war period to the mid-1960s», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fjågesund, Peter og Ruth A. Symes (2003). *A Northern Utopia. British Perceptions of Norway in the Nineteenth Century*. Amsterdam: Rodopi.
- Forsvarsdepartementet (2012). «Et forsvar for vår tid». Stortingsproposisjon, Prop. 73 S (2011–2012), 23. mars. Tilgjengelig via www.regjeringen.no/pages/37583840/PDFS/PRP201120120073000DDDPDFS.pdf (18.06.2012).
- Foss, Per-Kristian (2007). «The Chancellor's legacy – and prospects for 10 Downing Street», *British Politics Review* 2, 3, s. 3. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%202003_2007.pdf (12.06.2012).
- Frankrike, Norge, Russland, Storbritannia og Tyskland (1907). *Integritetstraktaten*. Tilgjengelig i fransk fulltekst via www.arkivverket.no/webfelles/manedens/nov2007/heletraktaten.html (7. juni 2012).
- Frøland, Hans Otto (1997). «DNA og Vest-Europa 1945: kontakter, samarbeid og utsyn», s. 169–201 i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.). *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug.
- Gallagher, Michael og Paul Mitchell (red.) (2008). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Gallagher, Michael (1992). «Comparing proportional representation electoral systems: quotas, thresholds, paradoxes and majorities», *British Journal of Political Science* 22, 4, s. 469–496.
- Gamble, Andrew (1988). *The Free Economy and the Strong State. The Politics of Thatcherism*. Basingstoke: Macmillan.

LITTERATURLISTE

- Gay, Oonagh (1998). «Voting Systems: The Jenkins Report», Research Paper 98/112. London: House of Commons Library. Tilgjengelig via <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp98/rp98-112.pdf> (12.06.2012).
- Giddens, Anthony (1998). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gosse, Edmund (1873). «Ibsen, the Norwegian satirist», *Fortnightly Review*, 1. januar, s. 74–88.
- Grande, Trine Skei (2010) «A historic achievement», *British Politics Review* 5, 3, s. 4. Tilgjengelig via http://britishpoliticssociety.no/British%20Politics%20Review%2003_2010.pdf (12.06.2012).
- Grey, Philip (2009). «Welsh liberalism: past and present», *British Politics Review* 2, 2, s. 9. Tilgjengelig via http://britishpoliticssociety.no/British%20Politics%20Review%2002_2009.pdf (12.06.2012).
- Grindheim, Jan Erik (1996). «Die Europäische Union: Von funktionalen zur Territorialen Integration?», i P. Lanfranchi, W. Linder og E. Weibel (red.). *Schweizerische Eigenart – eigenartige Schweiz. Der Kleinstaat im Kräftefeld der europäischen Integration*. Bern: Paul Haupt Verlag.
- Grindheim, Jan Erik (2009). *Stat, region, union – flernivåstyrte i Den europeiske union*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Grofman, Bernard og Arend Lijphart (red.). (2002). *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries*. New York: Agathon Press.
- Græger, Nina og Kristin M. Haugevik (2009). «The Revival of Atlanticism in NATO? Changing Security Identities in Britain, Norway and Denmark». NUPI-rapport. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Hagen, Carl I. (2008). *Ærlig talt*, Oslo: Cappelen Damm.
- Hannan, Daniel (2011). «Britain's non-EU exports now account for the majority of our overseas sales – however you measure it», *The Telegraph*, 13. april. Tilgjengelig via <http://blogs.telegraph.co.uk/news/danielhannan/100083748/britains-non-eu-exports-now-account-for-the-majority-of-our-overseas-sales-however-you-measure-it/> (14.06.2012).
- Hambro, Carl Joachim (1958). *Newspaper Lords in British Politics*, London: MacDonal.
- Hambro, Carl Joachim (1960). *Fra Elizabeth I til Winston Churchill. Studier i engelsk politikk*. Oslo: Gyldendal.
- Hassan, Gerry (2009). «The making of the modern SNP: from protest to power», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Hattersley, Roy (1987). *Choose Freedom: Future of Democratic Socialism*. London: Penguin.
- Haug, Karl Erik (2008). «Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti 1918–1940», i Roald Berg (red.). *Selvstendig og beskyttet. Det stormaktsgaranterte Norge fra Krimkrigen til NATO*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Haugevik, Kristin (2005). «Britain and the ESDP 1998–2004: Strategic adaptation or identity change?» Masteroppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Heath, Edward (1996): «A Euro-sceptic? Churchill? Never», *The Independent*, 27. september. Tilgjengelig via www.independent.co.uk/opinion/a-euro-sceptic-churchill-never-1365239.html (15.06.2012).
- Heidar, Knut og Lars Svåsand (1997a). «Internasjonale partisammenslutninger: partier eller organisasjoner?», s. 17–32 i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.). *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug.
- Heidar, Knut og Lars Svåsand (red.). (1997b). *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug.
- Heidar, Knut, Hanne C. Pettersen og Lars Svåsand (1997). «Norske partiers internasjonale forbindelser», s. 67–101 i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.). *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug.
- Hepburn, Eve (2009). «Degrees of independence: SNP thinking in an international context», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hepburn, Eve og P.J. McLoughlin (2010). «Celtic nationalism and supranationalism: comparing Scottish and Northern Irish party responses to Europe», *The British Journal of Politics & International Relations* 13, 3, s. 383–399.
- Higgins, Winton (1985). «Ernst Wigforss: the renewal of social democratic theory and practice», i *Political Power and Social Theory* 15.
- Hilde, Paal Sigurd og Helene F. Widerberg (2010). «NATO-suksess for Norge», Nye Meninger, *Dagsavisen* 1. desember. Tilgjengelig via http://www.nyemeninger.no/alle_meninger/cat1002/subcat1019/thread109110/#post_109110 (12.06.2012).
- Hjeltnes, Guri (2008). «Tapte horisonter – nordisk eller atlantisk. Striden om Atlanterhavspolitikken 1940–1945», i Roald Berg (red.). *Selvstendig og beskyttet. Det stormaktsgaranterte Norge fra Krimkrigen til NATO*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Hornburg, Thomas Boe (2009). «- Norges Margaret Thatcher», *Aftenposten*, 9. mai.

LITTERATURLISTE

- House of Commons Energy and Climate Change Committee (2011). «Second Report , UK Deepwater Drilling – Implications of the Gulf of Mexico Oil Spill, 3. Offshore Regulation». Tilgjengelig via <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmenergy/450/45002.htm> (12.06.2012).
- Hovland, Ragnar (2003). «Som å komme heim», *Klassekampen*, 5. desember.
- Insall, Tony (2010). *Haakon Lie, Denis Healey and the Making of an Anglo-Norwegian Special Relationship, 1945–51*. Oslo: Unipub.
- Isaksen, Trond Norén (2007). «A British Queen of Norway», *British Politics Review* 2, 4, s. 8–9. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%2004_2007.pdf (12.06.2012).
- Jagland, Thorbjørn (2008). «En fornyer av den sosialdemokratiske orden?», s. 100–123 i Kristin Clemet og Harald Stanghelle (red.). *Kåre Willoch 80 år: et debattskrift*. Oslo: Kagge Forlag.
- James, Henry (1891). «On the occasion of *Hedda Gabler*», *New Review*, juni, s. 519–30. Gjenoptrykt i Michael Egan (red.). (1972). *Ibsen: The Critical Heritage*. London: Routledge.
- Jenkins, Roy et al. (1998). *The Report of the Independent Commission on the Voting System*. London: HM Stationery Office. Tilgjengelig via <http://www.archive.official-documents.co.uk/document/cm40/4090/4090.htm> (12.06.2012).
- Jensen, Siv (2010). «A change for the better», *British Politics Review* 5, 4, s. 3. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%2004_2010.pdf (12.06.2012).
- Johnsen, Nilas (2011). «Stoltenberg lærte Cameron om pappaperm», *Verdens Gang*, 19. januar.
- Kennedy, Charles (2007). «In view of a liberal Britain», *British Politics Review* 2, 2, s. 4. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%2002_2007.pdf (12.06.2012).
- Knutsen, Paul (1998). *Penger, stål og politikk – en problemorientert innføring i EUs historie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kristvik, Bjørn og Stein Rokkan (1964). «Valgordningen», i Bjørn Kristvik og Stein Rokkan (red.). *Politiske valg i Norge: En artikkelsamling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Larssen, Heidi (2005). «Labour vant på god høyrepolitikk», leserbrev, *Aftenposten*, 23. mai.
- Lijphart, Arend (1994). *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. Oxford: Oxford University Press.

- Lijphart, Arend (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Lipset, Seymour Martin og Stein Rokkan (1967). «Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction», kap. 1 i S.M. Lipset og S. Rokkan (red.). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- de Lolme, John Louis (2006) [1771]. *The Constitution of England. Or, An Account of the English Government*. Chestnut Hill, Mass.: Elibron Books.
- Lunde, Johs. (red.) (1978–81). *Alexander L. Kielland: Brev*, 4 bind. Oslo: Gyldendal.
- Mackay, Colin (2009). «The SNP and the Scottish Parliament: the start of a new sang?», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mackay, Fiona og Meryl Kenny (2009). «Women's political representation and the SNP: gendered paradoxes and puzzles», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Macleod, Angus (2008). «SNP 'humiliated' by Norway's rebuke to Salmond», *The Times*, 29. oktober.
- Mair, Peter og Cas Mudde (1998). «The party family and its study». *Annual Review of Political Science* 1, s. 211–29.
- Mansfield, Julian (2011). «Energy security and British diplomacy». London: Foreign and Commonwealth Office.
- Marquand, David (1999). *The Progressive Dilemma. From Lloyd George to Blair*. London: Phoenix Giant.
- Maxwell, Stephen (2009). «Social justice and the SNP», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mikalsen, Siri E.G. (2011). «Maktfordeling og folkesuverenitet». Masteroppgave, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Tilgjengelig via <http://www.duo.uio.no/sok/work.html?WORKID=122916> (12.06.2012).
- Mitchell, James (2009). «From breakthrough to mainstream: the politics of potential and blackmail», i Gerry Hassan (red.). *The Modern SNP: From Protest to Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mitchell, Paul (2008). «The United Kingdom: plurality rule under siege», s. 157–184 i Michael Gallagher og Paul Mitchell (red.). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.

LITTERATURLISTE

- de Montesquieu, Charles (1990). *The Spirit of the Laws*, i J. Adler Mortimer (red.). *Great Books of the World*. Chicago: Book XI.
- Mowinckel, Johan Ludvig (1935). *Venstrepolitikk mot marxistisk og annen reaksjon. Foredrag i Stortinget*. Oslo: Norges Venstrelag.
- Nelsen, Brent (1991). *The State Offshore – Petroleum, Politics, and State Intervention on the British and Norwegian Continental Shelves*. New York: Praeger.
- Neumann, Iver B. og Halvard Leira (2005). *Aktiv og avventende: Utenrikstjenestens liv 1905–2005*. Oslo: Pax.
- Nordby, Trond (2010). *Grunnlov og styreform. Norge 1814–2010*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Noreng, Øystein (1980). *The Oil Industry and Government Strategy in the North Sea*. London: Croom Held.
- Norge og Storbritannia (2011). «Norway and the United Kingdom: A bilateral and global partnership». Bilateral avtale, 19. januar. Tilgjengelig via <http://www.number10.gov.uk/news/norway-and-the-united-kingdom-%E2%80%93-a-bilateral-and-global-partnership/> (12.06.2012).
- Norge og Storbritannia (2012). «On the enhancement of bilateral defence cooperation». London, 6. mars. Tilgjengelig via www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/MoU-Norge-Storbritannia_6-mars-2012.pdf (12.06.2012).
- Norris, Pippa (2004). *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NOU 2012:2 *Utenfor og innenfor – Norges avtaler med EU*. Avgitt til Utenriksdepartementet 17. januar 2012. Tilgjengelig via <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/nou-er/2012/nou-2012-2.html?id=669368> (12.06.2012).
- NTB (2011). «Cameron: - Ekstremt sterkt forhold til Norge», 19. januar.
- NTB (2012). «Charles og Camilla møtte overlevende fra Utøya», 20. mars.
- Oaten, Mark (2007). *Coalition. The Politics and Personalities of Coalition Politics since 1850*. Petersfield: Harriman House.
- Oljedirektoratet (2011). «Fakta. Norsk petroleumsverksemd 2011». Tilgjengelig via <http://www.npd.no/Publikasjoner/Faktahefter/Fakta-2011/> (12.06.2012).
- Ot.prp. nr. 45 (2001–2002). *Om lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven)*, Kommunal- og regionaldepartementet.
- Owen, Jane (2011). Innlegg på seminaret «Det glemte partnerskapet? Norsk-britiske relasjoner i et Europa i endring», NUPI, 14. juni.

- Pam, Akash (2011). «United we stand? Coalition government in the UK». London: Institute for government. Tilgjengelig via http://www.institutefor-government.org.uk/pdfs/United_we_stand_coalition_government_UK.pdf (12.06.2012).
- Petroleumstilsynet (2011). «Sikkerhet, status og signaler 2010-2011». Årsberetning. Tilgjengelig via http://www.ptil.no/getfile.php/PDF/SSS2011/sss2011_norsk.pdf (15.06.2012).
- Petterson, Per (2006). *Out Stealing Horses*. Oversettelse ved Anne Born. London: Vintage.
- Pizer, John (2006). *The Idea of World Literature*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Ponting, Clive (1996). «Churchill and Europe: a revision», i Robert Bideleux og Richard Taylor (red.). *European Integration and Disintegration: East and West*. London: Routledge.
- Pop, Valentina (2011). «Cameron: 'We sceptics' want a flexible Europe», *eu-observer*, 15. november. Tilgjengelig via <http://euobserver.com/19/114275> (12.06.2012).
- Pulzer, Peter G.J. (1967). *Political Representation and Elections in Britain*. London: George Allen and Unwin.
- Regjeringen (2005). «Rammeavtale mellom Regjeringen i Kongeriket Norge og Regjeringen i det Forente Kongerike Storbritannia og Nord-Irland om Petroleumssamarbeid over Grenselinjen», 4. april, s. 4. Tilgjengelig via <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stprp/20052006/stprp-nr-14-2005-2006-/9.html?id=211619> (12.06.2012).
- Reid, Alastair J. og Henry Pelling (2005). *A Short History of the Labour Party*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Rem, Tore (1999). «Dickens' fiksjon og Kiellands virkelighet», *Tidens Tegn*, nr. 4, s. 37–39.
- Rem, Tore (2000). «Dickens og Kielland: satire og sentimentalitet», i Hans H. Skei (red.). *Fragmenter til et Kiellandbilde*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi.
- Rem, Tore (2006). *Henry Gibson/Henrik Ibsen: Den provinsielle verdensdikteren*. Oslo: Cappelen.
- Rem, Tore (kommer 2013). «Dickens in Norway», i Michael Hollington (red.). *Dickens in Europe*. London: Continuum.
- Rindal, Magnus et al. (1998). *Brobyggere*. Oslo: Aschehoug.
- Ringheim, Gunnar (2011). «- Jeg sover ikke dårlig om natta», *Dagbladet*, 19. januar.
- Riste, Olav (1973–79). *London-regjeringa*. 2 bind. Oslo: Det norske Samlaget.

LITTERATURLISTE

- Riste, Olav (1995). «Relations between the Norwegian government in exile and the British government», i Patrick Salmon (red.). *Britain and Norway in the Second World War*. London: HMSO.
- Riste, Olav (2001). *Norway's Foreign Relations: A History*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Robertson, Angus (2010). *Why Vote SNP*. London: Biteback Publishing.
- Rokkan, Stein (1967). «Geography, religion, and social class: crosscutting cleavages in Norwegian politics», kap. 8 i S.M. Lipset og S. Rokkan (red.). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press. Også tilgjengelig på norsk i S. Rokkan (1987). *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, Stein (1970). «Nation-building, cleavage formation and the structuring of mass politics», i Stein Rokkan. *Citizens, Elections, Parties*. Oslo: Universitetsforlaget. Også tilgjengelig på norsk i Stein Rokkan (1987). *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, Stein (1974). «Dimensions of state formation and nation building», i Charles Tilly (red.). *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Salmon, Patrick (1995). «Introduction», i Patrick Salmon (red.) *Britain & Norway in the Second World War*. London: HMSO.
- Salmond, Alex (2006). «Scotland can join Europe's arc of prosperity», SNPs hjemmesider, 11. august. Tilgjengelig via <http://www.snp.org/node/10359> (12.06.2012).
- Sanders, David et al. (2011). «Simulating the effects of the Alternative Vote in the 2010 UK general election», *Parliamentary Affairs* 64, 1, s. 5–23.
- Sanner, Jan Tore (2010). «Cameron: no accidental reformer», *British Politics Review* 5, 3, s. 3. Tilgjengelig via http://britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%202003_2010.pdf (12.06.2012).
- Sartori, Giovanni (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New York, New Jersey: NYU Press.
- Seawright, David (2005). «One nation», i Kevin Hickson (red.). *The Political Thought of the Conservative Party since 1945*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sedghi, Ami (2012). «UK export and import in 2011: top products and trading partners», *The Guardian*, 10. januar. Tilgjengelig via www.guardian.co.uk/news/datablog/2010/feb/24/uk-trade-exports-imports# (12.06.2012).

- Seip, Jens Arup (1963). *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Shaw, George Bernard (1896). «*Little Eyolf*», *Saturday Review*, 28. november, s. 563.
- Shaw, George Bernard (1898). «England's Delicate Compliment to Ibsen», *Saturday Review*, 26. mars, s. 428.
- Shaw, George Bernard (1932). «Postscript, 1931», i *Our Theatres in the Nineties*, rev. utg., 3 bind. London: Constable.
- Sjursen, Helene og John Erik Fossum (red). (2008). «Norge og EU – rett og politikk», spesialnummer, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 4/2008.
- Skogan, John Kristen (2008). «Norske alliansetradisjoner», i Iver B. Neumann (red.). »Norge og alliansene – gamle tradisjoner, bytt spillerom«. NUPI-rapport. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Skogrand, Kjetil (2008). «Allianser i alliansen, 1949–1989», i Roald Berg (red.). *Selvstendig og beskyttet. Det stormaktsgaranterte Norge fra krig til NATO*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Slagstad, Rune (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax.
- Statistisk sentralbyrå (2012). «Tema: Utenriksøkonomi», tilgjengelig via ssb.no/ur_okonomi og www.ssb.no/minifakta/main_16.html#tab1603 (13.06.2012).
- Statsministerens kontor (2012). «David Cameron i Norge». Nyheter, 6. juni. Tilgjengelig via <http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/aktuelt/nyheter/2012/david-cameron-i-norge.html?id=684694> (12.06.2012).
- Staude, Tone (2010). «Norske partitopper venter i spenning på det britiske valget», NRK, 6. mai. Tilgjengelig via <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7112730> (12.06.2012).
- Stiernstedt, Jenny (2010). «Nu får britterna en egen Reinfeldt», *Dagens Nyheter*, 7. mai. Tilgjengelig via <http://www.dn.se/nyheter/varlden/nu-far-britterna-en-egen-reinfeldt> (12.06.2012).
- Stoltenberg, Thorvald (2012). Innlegg på seminaret «Norden i det nye Europa», NUPI, 16. april.
- St.prp. nr. 14 (2005–2006). «Om samtykke til inngåelse av en rammeavtale av 4. april 2005 mellom regjeringen i Kongeriket Norge og regjeringen i Det forente kongerike Storbritannia og Nord-Irland om petroleumssamarbeid over grenselinjen». Tilgjengelig via <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stprp/20052006/stprp-nr-14-2005-2006-/9.html?id=211619> (12.06.2012).
- Strøm, Kaare (1990). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

LITTERATURLISTE

- The Sun (2009). «Labour's lost it». lederartikkel, 30. september. Tilgjengelig via <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/news/2661063/The-Sun-Says-Labours-lost-it.html> (15.06.2012).
- Sundnes, Trond og Jeff Gilbert (2012). «Roser de blå». *Dagens Næringsliv*, 8. mars.
- Tempest, Matthew (2007). «Cameron visits Sweden to learn from rebranded rightwingers», *The Guardian*, 12. februar. Tilgjengelig via <http://www.guardian.co.uk/politics/2007/feb/12/conservatives.uk> (12.06.2012).
- Thatcher, Margaret (1990). «European Council (Rome)», tale til the House of Commons, 30. oktober. Tilgjengelig via www.margareththatcher.org/speeches/displaydocument.asp?docid=108234 (13.06.2012).
- Thorenfeldt, Gunnar (2009). «Norges nye jernlady», *Dagbladet*, 7. mai. Tilgjengelig via http://www.dagbladet.no/2009/05/07/nyheter/inneriks/politikk/regjeringen/siv_jensen/6110686/ (12.06.2012).
- Thomsen, Mads Rosendahl (2008). *Mapping World Literature*. London: Continuum.
- Thrasher, Michael et al. (2011). «Electoral bias at the 2010 general election: evaluating its extent in a three-party system», *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 21, 2, s. 279–294.
- Tilly, Charles (1981). «Stein Rokkan's conceptual map of Europe», CRSO Working Paper No. 229, Tilgjengelig via <http://www.mipim.com/en/mipim/prepare/interactive-floorplan/> (13.06.2012).
- Tingsten, Herbert (1971). *De konservative ideene*. Oslo: Gyldendal.
- Torrance, David (2010). *Salmond, Against the Odds*. Edinburgh: Birlinn.
- Traavik, Kim (2011). «Norge-Storbritannia. Et partnerskap i utvikling» i Øivind Bratberg og Kristin M. Haugevik (red.). «Det glemte partnerskapet? Norge og Storbritannia i et endret Europa». Rapport til Europapolitisk seksjon, Utenriksdepartementet. Oslo: British Politics Society.
- Twigger, Robert (1998). «GDP per capita in OECD countries: the UK's relative position», House of Commons Library Research Paper 98/64. Tilgjengelig via www.parliament.uk/briefing-papers/RP98-64.pdf (12.06.2012).
- Tysdahl, Bjørn (2000). «Dickens og Kiellands *Else*: Fortellingselementer på vandring», i Hans H. Skei (red.). *Fragmenter til et Kiellandbilde*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi.
- Udgaard, Nils Morten (2005). «Kongebesøk i øyriket», *Aftenposten*, 26. oktober. Tilgjengelig via <http://www.aftenposten.no/meninger/spaltister/udgaard/article1142355.ece> (12.06.2012).

- UNCTAD) (2011). «Review of Maritime Transport 2011», UNCTAD/RMT/2011. New York og Genève: United Nations.
- Viksveen, Thor (2011). *Jens Stoltenberg. Et portrett*. Oslo: Pax.
- Vinje, Aasmund Olavsson (1863). *A Norseman's View of Britain and the British*. Edinburgh: Nimmo.
- von Beyme, Klaus (1985). *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.
- Walkley, A.B (1892). «Rosmersholm», i *Playhouse Impressions*. London: T. Fisher Unwin, s. 58.
- Wawn, Andrew (2001). *The Vikings and the Victorians: Inventing the Old North in Nineteenth-Century Britain*. London: Boydell & Brewer.
- Wittrup, Edw. (1854). *Engelsk læsebog for viderekomne*. Christiania: J.W. Cappelens Forlag.
- Wold, Atle L. (2011). «Reforming the Crown-in-Parliament», *British Politics Review* 6, 3, s. 10. Tilgjengelig via http://www.britishpoliticsociety.no/British%20Politics%20Review%2003_2011.pdf (12.06.2012).
- Zanoni (1894?). *Ibsen and the Drama*. London: Digby, Long & Co.
- Ødegaard, Emma Bruin (2011). «'We've taken to you so strong': *Oliver Twist in Norway*». Masteroppgave, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, Universitetet i Oslo. Tilgjengelig via <http://www.duo.uio.no/sok/work.html?WORKID=122195> (12.06.2012).